

MATINALS

3

MATINALS

3 quaderns d'història local 3

quaderns d'història local

Entre la violència i el conflicte social
per Josep Maymí

República i guerra civil a Malgrat. Algunes conclusions
per Sònia Garangou Tarrés

I després del 31 de gener de 1939, què?
Taula rodona amb la participació de Lluís Coll,
Francesca Fàbregas, Salvador Forroll, Joan Garriga i Carme Garriga

Memòries i escrits de
Elies Paradedda Comas,
Lluís Tomàs Romo, Ferran García González,
Ramón León Requena i Salvador Forroll Soler

Ajuntament de
Malgrat de Mar

Publicació del servei d'Arxiu Municipal de Malgrat de Mar
amb el suport de les Regidories de Cultura i Publicacions de l'Ajuntament

MATINALS

quaderns d'història local 3

Publicació del Servei d'Arxiu Municipal

amb el suport de les regidories de Cultura i de Publicacions
de l'Ajuntament de Malgrat de Mar

Fotografia portada:

Vista de les defenses situades al cap de la Tordera.
AMMM. Fons Josep Bechdejú Bohigas

**Per obtenir la revista o qualsevol dels dossiers de les Matinals d'Història,
adreceu-vos a l'Arxiu Municipal de Malgrat:**

C/ Carme, 30 - 08380 Malgrat de Mar
Tel.: 93 765 33 00 - Fax: 93 761 09 93
A/e: arxiu@ajmalgrat.es

© Ajuntament de Malgrat de Mar

Transcripció de la taula rodona "1 després del 31 de gener de 1939, què?": Neus Pinart

Agraïments: Sònia Garangou, Vicens Tomàs, Revista Som-hi!, Albert Serrano, Josep León Masferrer, Lluís Coll Perxachs,
Francesca Fàbregas Campañó, Salvador Forroll Soler, Joan Garriga Colomer i Carme Garriga Domènech

1a edició: febrer de 2007

Nombre d'exemplars: 400

Distribució gratuïta

Disseny i impressió a càrrec de La Impremta d'Argentona
C/ Dr. Samsó, 39 · Tel. 93 756 07 20 · 08310 Argentona

D.L.: B-

Presentació

Durant els darrers mesos del 2005 i els primers del 2006 tingueren lloc a Malgrat un conjunt de presentacions i conferències relacionades amb la 2a República i la Guerra Civil al nostre poble. S'iniciarem amb la presentació del llibre de Sònia Garangou i acabarem amb una conferència de Francesc Vilanova sobre la repressió i l'exili. Entre ambdós, comptarem amb la presència d'Anna Sallés, Josep Maymí i assistirem a una emotiva taula rodona amb la presència de persones del nostre poble, de tendències diferents.

En la línia de recuperar la memòria d'aquesta època, la revista que teniu a les mans recull un conjunt d'escrius, alguns dels quals són totalment desconeguts. És clar que les opinions que manifesten només representen qui les signa: des de l'Ajuntament i des de l'Arxiu ens limitat a que puguin ser conegudes i consultades.

Tot plegat ens ha d'ajudar a entendre una mica més un període especialment difícil de la nostra història local.

Conxita Campoy i Martí
Alcaldeessa

Joan Carles Tagua Jiménez
Regidor de Publicacions

Una història recuperada

La intenció d'aquest tercer número de la revista "Matinals. Quaderns d'història local" és doble. D'una banda, aplegar un conjunt de memòries relacionades amb la república i la guerra civil vinculades al nostre poble, algunes de les quals són inèdites i d'altres ja han estat publicades, tot i que de forma fragmentada. De l'altre, fer una mena de balanç d'aquest període a Malgrat.

No hi ha cap dubte que hi ha un abans i un després de la publicació del llibre de Sònia Garangou *Malgrat 1930-1940: els anys silenciats. República, guerra, revolució i dictadura a un poble de l'Alt Maresme*. Un abans i un després en més d'un sentit. Sònia Garangou ha recuperat una història que havia estat silenciada, almenys públicament. Determinats episodis de la nostra història local eren *vox populi* però mai havien estat analitzats i contrastats de forma rigoro-

Participants a l'acte de presentació del llibre de Sònia Garangou *Malgrat 1930-1940: els anys silenciats...*, al Centre Cultural de Malgrat, el 20 de novembre de 2005. D'esquerra a dreta: J. M. Crosas, J. C. Tagua, Conxita Campoy, Sònia Garangou i Josep

sa. En aquest sentit, el llibre constitueix un punt d'arribada que desmenteix o aclareix determinades concepcions o imatges d'una època especialment conflictiva. Però és també un punt de partida: la seva lectura, tot i les respostes que ens aporta, ens obre també molts interrogants.

Amb els anys que han passat, queden poques persones que en els moments dels fets haguessin sigut protagonistes de la història. Només cal mirar la relació de persones entrevistades per l'autora que ens van deixar en l'interval de temps que va de la realització de la investigació a la publicació. Però això no vol dir que no es pugui avançar en la recerca i que els diferents aspectes apuntats en el llibre (des de les mateixes joventuts llibertàries, al paper de la dona, passant per la repressió dels anys quaranta) no puguin ser desenvolupats de manera monogràfica. De ben segur que hi haurà joves o no tan joves historiadors que voldran estudiar-ho.

La publicació del llibre no ha provocat, com potser es podia haver imaginat, grans polèmiques ni reaccions enfrontades. En tot cas, si les hi ha hagut, no han transcendit. Potser ha estat preferible el silenci i deixar passar la febrada que arreu ha significat la recuperació d'uns anys oblidats de la nostra història, almenys a nivell local. Sigui com sigui, *Malgrat 1930-1940...* ha estat, de llarg, el llibre més venut dels que ha publicat l'Ajuntament als darrers deu anys. Més de 600 llibres venuts, a Malgrat, no són poca cosa. M'atreiria a dir, també, ni que sigui per una percepció totalment subjectiva, que també ha estat un llibre llegit. Em consta que un bon grapat de persones, de formacions i tendències diferents, n'han fet una lectura atenta i que han descobert un període que fins aleshores desconeixien. La bona història local permet que un públic no especialment sensibilitzat i interessat *a priori* per aquesta mena de temes, s'acabi engrescant en la seva lectura. Com he repetit ja massa vegades, potser fins a fer-me pesat, la història local no localista constitueix una base sòlida per a entendre i comprendre el nostre passat, i evidentment, el nostre present.

En aquest tercer número de la revista **Matinals. Quaderns d'història local** hi trobareu tres tipus d'articles. Primer, els escrits per historiadors. Publiquem un article que ens ha fet arribar Josep Maymí sobre els comitès i un altre de Sònia Garangou en el qual fa un balanç dels estudis sobre la guerra civil avui. El segon tipus és la transcripció de la taula rodona que vam realitzar al gener del 2006 i que titularem "I després del 31 de gener de 1939, què? Tot i la dificultat de lectura d'uns textos orals que van ser pensats per a ser escoltats i no per ser llegits, hem considerat que valia la pena la transcripció. Hem volgut deixar constància, retenir amb la intenció que no es perdi, la veu d'unes persones del nostre poble, amb opinions i visions diverses sobre la postguerra.

El tercer tipus el formen les memòries o escrits personals. D'entrada, reproduïm aquelles a les quals hem tingut accés, la totalitat de les quals són de persones pertanyents al bàndol que

Anna Sallés durant la conferència que va fer a la Biblioteca La Cooperativa el dia 27 de novembre de 2005 amb el títol "La Segona República, una visió general"

Francesc Vilanova Vila-Abadal, el 19 de febrer de 2006, durant la conferència titulada "La repressió i l'exili"

va perdre la guerra. No ha estat res premeditat: desconeixem si n'hi ha d'altres que poguéssim incloure dins del sector franquista, però ens dóna la impressió que els que van guanyar la guerra tingueren prou mitjans (a través de la premsa local, per exemple) per manifestar els seus punts de vista sobre el conflicte. Constatem, també, que la majoria de relats que publiquem són fragments de textos més extensos. Potser cadascun d'ells es mereixeria un publicació sencera, però això, ara per ara, no és possible. De cadascun hem seleccionat fragments prou representatius amb la intenció de mostrar aquells aspectes que ens ajudin entendre les situacions límit en què van viure. Convé també remarcar que bona part de les memòries que publiquem són de persones, llevat de l'Elies Paradedà, amb una responsabilitat política d'unes dimensions més aviat reduïdes. D'altra banda, voldria justificar el fet que un dels fragments de les memòries publicades sigui d'una persona que no va viure a Malgrat fins després de la guerra. El relat és prou colpidor i ens permetrà, de ben segur, descobrir un veí vingut de fora del qual segurament en desconexíem la història.

Confiem, d'altra banda, en què sabreu disculpar-nos algunes incorreccions lingüístiques que de ben segur trobareu. Hem volgut tocar el mínim possible els originals, en el ben entès que qualsevol intervenció desvirtuaria el sentit i la manera d'expressar-se d'unes persones per a les quals la feina d'escriure no va ser precisament un ofici, sinó més aviat un exercici de sinceritat envers un mateix i envers el país.

Josep M. Crosas Malleu
Arxiver Municipal

Entre la violència política i el conflicte social

Josep Maymí

L'assumpció del poder per part dels comitès antifeixistes

Com a conseqüència directa de la revolta militar que va tenir lloc els dies 17, 18 i 19 de juliol de 1936, Catalunya va experimentar un fort moviment de resistència de manera que, en qüestió d'hores, canviaria ostensiblement la representació hegemònica en el si del panorama polític. Un cop sufocada la revolta als carrers de Barcelona, un nou organisme es va fer càrrec de la gestió dels afers públics. En plena efervescència revolucionària, el dia 21 de juliol es va constituir el Comitè Central de Milícies Antifeixistes (CCMA), que no seria derogat fins al 4 d'octubre del mateix any, i que es va convertir en l'autèntic govern de Catalunya, tot assumint les atribucions pròpies del poder. Condicionat per la situació bèl·lica que s'estava vivint, la seva actuació política s'ha de circumscriure en tres grans direccions. De manera immediata, es varen organitzar les columnes de milicians que havien d'anar a lluitar al front. Paral·lelament, s'inicià un procés de gestió del territori que es va centrar en la reorganització de l'activitat productiva i la seva distribució, de la sanitat, dels transports i de la defensa interior. Finalment, les relacions exteriors amb Madrid, França, i altres països europeus, també varen ser assumides per aquest nou organisme.

En realitat però, la constitució del CCMA responia a una realitat de fet que s'estava experimentant en múltiples poblacions catalanes. La creació de comitès antifeixistes que assumien la gestió dels afers públics va ser un fenomen generalitzat, que va propiciar que les diferents correlacions de forces polítiques i sindicals de l'espectre polític de l'esquerra prenguessin les regnes del poder. Aquests comitès antifeixistes varen esdevenir el nou marc a partir del qual cal interpretar els esdeveniments que seguirien.

Josep Maymí el 18 de desembre de 2005 durant la conferència titulada "Guerra i revolució: els comitès"

AMMM

La gestió política d'aquests comitès antifeixistes es va caracteritzar per la materialització d'un bon nombre de mesures i decrets que pretenien impulsar tot un seguit de canvis i transformacions socials en àmbits certament diversos. Profundes reformes posades en pràctica a partir d'ambiciosos projectes de municipalització que qüestionaven els conceptes que fins llavors havien imperat en relació a la propietat privada, al costat d'un nou ordenament de l'economia productiva en forma de col·lectivitzacions, poden ser alguns dels exemples de cap a on es volia encaminar el nou ordre social.

A Bàscara, per exemple, l'estudi del projecte de municipalització de la propietat rústica i urbana, preveia, en el primer apartat, que *"totes les terres i vivendes del municipi que eren tributades amb un lloguer a un particular passen a ser patrimoni del poble"*. Així mateix, el cinquè apartat rebaixava *"un 50 % els lloguers de terres i vivendes a tot el terme municipal"*. Pel que fa al fenomen de les col·lectivitzacions, la realitat era que els comitès de control obrers s'havien erigit en els autèntics amos de la major part de les fàbriques i dels centres de treball. Amb la derogació del CCMA el 4 d'octubre de 1936, i la restitució de la Generalitat de Catalunya, una de les primeres tasques del nou govern de Tarradellas, que comptava amb la participació de la CNT, fou la realització i promulgació del Decret de Col·lectivitzacions del dia 24 d'aquell mateix mes. Aquest decret disposava l'obligatorietat de col·lectivitzar en tres casos. En primera instància, davant de la fugida del patró o que aquest fos considerat facciós pels Tribunals Populars; en segona instància, a totes les empreses de més de 100 treballadors i finalment, també, en aquelles empreses de menys de 100 treballadors: en cas d'acord entre treballadors i propietaris, o en el cas que així ho decidissin les tres quartes parts dels treballadors.

El món de l'ensenyament també va viure un nou impuls cap a l'assumpció d'un model certament inaudit fins al moment. Un cop creat el Consell de l'Escola Unificada de Catalunya (CENU), es va iniciar un procés no exempt de dificultats que pretenia superar, definitivament, qualsevol rastre de l'antiga escola confessional. Al mateix temps, els principis racionalistes que s'havien posat en pràctica en algunes escoles i ateneus vinculats a sectors llibertaris i republicans al llarg dels primers decennis del segle passat, ara passaven a formar part del patrimoni col·lectiu.

Un altre dels àmbits de la rereguarda que va patir transformacions importants va ser el de la justícia. Amb seu a Girona, una de les institucions clarament simbòliques que varen cristal·litzar d'acord amb el procés revolucionari va néixer el mes de setembre de 1936. Fonamentalment, el Tribunal Popular preveia la revisió d'aquells processos penals amb caràcter social, totes aquelles activitats contràries al règim, la repressió de la usura i les estafes, així com bona part dels afers o conflictes relacionats amb aspectes laborals, com per exemple els accidents de treball, el pagament de salaris, els sous o les hores extraordinàries.

Amb la dissolució del Comitè Central de Milícies Antifeixistes es va produir un fenomen que, amb particularitats diferents en funció de cada municipi, seria força generalitzat. Els homes que havien format part del comitè antifeixista de cada població, i que per tant havien assumit la gestió dels afers públics en unes condicions més aviat difícils, es varen veure amb l'obligació de dissoldre's el dia 9 d'octubre d'aquell mateix any. Aquesta disposició, que transcendia els límits i les atribucions de cada municipi, va propiciar que un nombre molt significatiu de membres dels comitès antifeixistes passessin a formar part dels nous Consells Municipals. Aquesta situació variaria en funció de cada localitat. En algunes, la influència dels homes més forts dels comitès duraria ben bé fins als Fets de Maig de l'any 1937 –enfrontaments armats entre les formacions polítiques d'esquerra que marcaren un canvi significatiu en la correlació de forces a Catalunya-. En d'altres, alguns seguirien formant part del govern local fins a les acaballes de la guerra. En qualsevol cas, en les diverses situacions, el procés de creació dels Consells Municipals va significar la pèrdua definitiva d'unes conquestes revolucionàries que la gestió dels comitès antifeixistes va acabar impulsant de manera decisiva, malgrat les reticències de certs sectors poblacionals a la major part de municipis de tot Catalunya.

El fenomen de la violència a la rereguarda

Un dels fets més controvertits que varen marcar el caràcter de la violència en l'àmbit de la rereguarda gironina va tenir lloc entre els mesos d'octubre i novembre de 1936. Poc més de tres mesos després d'haver-se iniciat un procés revolucionari que pretenia posar les bases d'unes reformes socials profundes, i que va permetre aplicar uns models de gestió política inaudits fins aleshores, la violència va esdevenir, novament, la protagonista de l'escena pública en un context social clarament polaritzat per les diferents ideologies polítiques dels primers decennis del segle passat.

El dia 30 d'octubre de 1936 aparegué en aigües del golf de Roses el creuer facciós anomenat *Canarias*. Aquest vaixell, conegut per la potència de la seva artilleria, va iniciar un bombardeig sobre Roses que tingué fortes repercussions en el desenvolupament de la guerra a la rereguarda. El *Canarias* inicià un bombardeig que durà un quart d'hora i que més que danys personals i materials originà una gran sensació de pànic i de por, no només a Roses sinó a tota la província. L'atac del *Canarias* suposava el primer atac militar seriós sobre les comarques gironines. La reacció a l'atac del creuer nacional no es va fer esperar i es va produir una espontània mobilització de milicians que iniciaren una nit de repressió contra aquelles persones que representaven tot allò que el procés revolucionari pretenia destruir: l'exclusivitat en la gestió del poder, la diferenciació social i els privilegis basats en paràmetres essencialment econòmics. En una atmosfera d'apassionament i revenja es van assaltar les presons de Girona, Olot i Sant Feliu de Guíxols i s'assassinaren a l'entorn d'una quarantena de persones, principalment polítics de dretes, comerciants i eclesiàstics.

L'episodi del *Canarias* i les seves repercussions acabaren esdevenint la segona onada repressiva que es va viure a la província de Girona l'any 1936. La primera s'ha de situar uns mesos abans. Entre els mesos de juliol i agost d'aquell any, des del mateix moment en què la major part de comitès antifeixistes varen començar a tenir una clara preponderància en la màxima representació institucional dels municipis, el fenomen de la violència va agafar un clar protagonisme. Les incautacions i saquejos de locals i d'edificis, al costat de les requisites d'automòbils i d'objectes diversos de l'interior d'algunes cases, foren algunes de les actuacions que es repetiren en múltiples localitats.

Un dels agents socials que representava d'una manera simbòlica l'antítesi revolucionària era la institució de l'Església. El paper hegemònic que tradicionalment havia tingut l'Església catòlica era contestat per la representació política d'aquells sectors socials que havien passat a gestionar els afers públics. La seva estructura jeràrquica, els rols de poder econòmic i polític que representava, i la capacitat sancionadora que influïa decisivament en el procés enculturatiu del conjunt social, identificaven l'Església com un símbol dels valors i dels principis d'un món allunyat de l'ideal igualitari. És en la hiperritualització en què estava immersa la societat de principi del segle XX, i en el paper que la violència jugava en aquest univers religiós que alguns autors hi han trobat altres arguments per entendre els comportaments denunciats violents dirigits contra la institució eclesiàstica i els seus representants. A la província de Girona, la iconoclàstia també hi fou present.

Però sens dubte, la violència que es va dirigir contra les persones va ser encara més colpidora. Segons les dades de Josep Mª Solé i Joan Villarroja que fan referència a la província de Girona, d'una població total de 34.000 habitants, a l'entorn d'unes 800 persones varen ser represaliades durant els anys de la Guerra Civil a la rereguarda. De les diferents comarques de la província, les dues que varen presentar uns índexs de repressió més elevats foren el Gironès i la Cerdanya. Pel que fa a la primera, va haver-hi un total de 210 víctimes. Entre les més representatives, un 27,6 % d'aquestes varen recaure sobre membres de l'Església. A la Cerdanya, amb un total de 52 víctimes, la presència del "Cojo de Málaga" va condicionar de manera definitiva la dinàmica de la repressió en aquella comarca de només 11.355 habitants.

Qui foren en realitat els veritables responsables d'aquesta violència? Sens dubte foren individus que estaven directament vinculats a comitès antifeixistes com per exemple el que es va destacar a la zona d'Orriols o, també, els dels municipis de Salt i de Puigcerdà, per citar-ne alguns. Majoritàriament eren persones amb una forta consciència política que varen actuar d'una manera coherent, sempre que es tingui present el context de l'època i l'efervescència amb què es varen viure els esdeveniments. Per ells, la violència era una via necessària per poder accomplir el projecte d'inversió social que s'havia projectat, i això significava l'eliminació física dels que ells consideraven com a enemics del nou ordre revolucionari.

Tanmateix, la repressió que es va dur a terme a la rereguarda va tenir forts tics d'inoperància i de desorganització. Més enllà de la influència de cada comitè antifeixista local, que a nivell polític exercien una autoritat pràcticament completa a cadascun dels diferents municipis, sembla evident que la dinàmica repressiva d'aquell estiu s'ha d'entendre transcendent el concepte del "comitè local". Partint de la base que hi va haver una provada complicitat d'individus de diferents comitès, es pot parlar d'una espècie de comitè intercomarcal que no va existir mai de manera explícita, tangible o organitzada, però que podria explicar aquesta relativa eficàcia depuradora. Estaríem parlant d'una barreja d'individus de poblacions diverses que seran el braç executor d'aquest nou ordre revolucionari en el marc d'una acció conjunta que dóna prioritat a l'ús de la violència. Per tant, s'ha de fer referència a l'existència d'un gran comitè repressiu que havia de tenir enllaços en diversos punts de les comarques i que hi van operar únicament a nivell repressiu fruit de la nova correlació de forces que es dibuixa a partir de les darreries de juliol de 1936. Tanmateix, també s'ha de deixar clar que aquests elements violents varen ser una minoria respecte al conjunt de la població i també dels sindicats i partits de l'espectre polític de l'esquerra que integraven els diferents comitès antifeixistes.

República i guerra civil a Malgrat

Algunes conclusions

Sònia Garangou

Malgrat 1930-1940: els anys silenciats i les Matinals d'història dedicades a l'època de la República i la Guerra Civil ens han permès començar a fer balanç d'un període de la història del nostre poble que durant anys havia estat soterrat i oblidat. Com ja s'ha repetit moltes vegades, fins ara havia estat fàcil assumir la història més "general" del que havia suposat la Guerra Civil a Catalunya o a l'Estat espanyol, però acostar-se als pobles i posar noms i cognoms als esdeveniments encara avui és molt complicat. Així, durant molt temps ens hem conformat llegint manuals que ens explicaven el que havia passat en la llunyania sense atrevir-nos a investigar a fons que hi havia de cert en aquelles històries que corrien pel poble sobre el que havia passat durant el conflicte. Sembla que per fi hem començat la feina i encara que segurament la recerca sobre l'etapa republicana al nostre poble no ha satisfet tots els anhels de saber o de veure per escrit el que molta gent coneixia però no deia, de ben segur que com a mínim hem iniciat un diàleg en què esperem que s'incorporin en el futur noves veus que ens ajudin a aprofundir en aquesta etapa. De moment, però, només podem començar a posar per escrit algunes de les conclusions que s'han extret dels estudis realitzats fins ara, i

Sònia Garangou Tarrés el dia de la presentació del seu llibre al Centre Cultural (20 de novembre de 2005)

ahora plantejar unes quantes preguntes que comencin a obrir algun dels camins que podrien seguir les properes investigacions.

Si iniciem aquest repàs de conclusions de manera cronològica, primer de tot ens hauríem d'aturar en els primers anys de l'etapa republicana. Aquest fou un període, tant pel record que en tenien els testimonis com per el que podem extreure de les actuacions que s'iniciaren, marcat per l'optimisme i l'intent de regeneració d'un país que feia anys que es trobava estancat. Les èpoques de canvi sempre solen ser força convulses i si repassem la història de les revolucions liberals i democràtiques europees, també violentes. En aquest cas, però, el canvi fou pacífic i basat en una victòria electoral prou clara d'una majoria de ciutadans que en aquell moment van optar per un estat més democràtic i més just per a tothom. A nivell general, no hi ha dubte que la política de reformes que inicià el primer govern de la Segona República i el Govern de la Generalitat palesaven aquesta voluntat i encara que hagueren d'enfrontar-se a moltes dificultats pel que fa al context econòmic general, marcat per la depressió econòmica dels anys trenta, a les múltiples resistències interiors dels sectors més immobilitistes que veien qualsevol canvi com una amenaça, i a les protestes dels sectors més radicals del moviment obrer que creien que les polítiques eren massa moderades, no es pot negar que la feina que com a mínim iniciaren era del tot necessària en un país que com aquell qui diu encara semblava viure en l'Antic Règim. Si ens fixem en la política municipal encara hi ha menys dubtes sobre l'avanç que va suposar el nou govern. En el cas concret de Malgrat, l'Ajuntament que va sorgir de les eleccions municipals d'abril de 1932 va encarar problemes i actuacions que el poble feia anys que tenia pendents, i també va fer un esforç considerable per promocionar la cultura, millorar l'educació, iniciar polítiques socials ... Si bé és cert que continuaven les tensions socials perquè les condicions dels treballadors no havien millorat de la manera que s'esperava, i que hi va haver aixecaments i enfrontaments protagonitzats pels obrers anarcosindicalistes, és exagerada la imatge de caos permanent i perill revolucionari constant que pretenen vendre'ns alguns historiadors revisionistes. Segons aquests, les polítiques republicanes eren massa radicals i estaven encarades a incitar a la revolució i al trencament de la unitat del país, quan eren només un intent de convertir-lo en una república parlamentària que poc tenia de radical en comparació a les democràcies europees de l'època o amb el sistema polític actual. ¿Es pot negar encara avui que en aquells moments era del tot necessari iniciar reformes que permetessin millorar les condicions dels treballadors, repartir la propietat de la terra per aconseguir el desenvolupament econòmic de les regions més deprimides o fer arribar l'educació elemental a tothom? ¿Era pervers que Catalunya i altres regions gaudissin d'autonomia política quan el debat sobre l'estructura territorial de l'estat estava obert des d'abans de la Primera República? Podem aturar-nos a valorar i a discutir si aquesta política reformista es va saber dur o no a la pràctica, però sembla prou clar i el cas de Malgrat n'és un exemple més, que es pretenia afavorir a una majoria de ciutadans que fins aquell moment no havien estat tractats com a tals.

Aquest procés de canvi va quedar interromput a Catalunya després dels Fets d'Octubre de 1934 i a la resta de l'estat una mica abans, quan els partits conservadors aconseguiren fer-se amb el poder després de les eleccions generals de 1933. Sovint els Fets d'Octubre són utilitzats com a coartada per al revisionisme franquista per, modernitzant velles teories apocalíptiques, esgrimir la necessitat d'un aixecament militar que acabés amb el perill revolucionari i maçònic que durant aquells dies s'havia evidenciat que amenaçava Espanya. S'obliden però d'explicar les causes de l'aixecament dels obrers asturians; també solen obviar que a Catalunya, per exemple, la CNT, veritable força sindical i revolucionària, en cap moment va seguir la crida del president Companys; o situar els incidents en un context europeu on les democràcies estaven en perill per l'amenaça que suposaven els partits feixistes que havien utilitzat la via parlamentària per destruir-les. A tot això cal afegir que la revolució de 1934 no fou seguida a tot l'estat, que a Catalunya només es va trigar un dia i mig a sufocar-la i que encara que a Astúries s'allargués una mica més, amb l'exèrcit sota el seu control, el govern va reprimir la revolta en un temps record. Així doncs, si aquest aixecament es va reduir de manera prou eficaç, van ser suspesos tots els ajuntaments democràtics de Catalunya i el govern de la Generalitat, i per fi els sectors més conservadors havien aconseguit aturar les reformes, quin perill revolucionari quedava l'any 1935?

Segurament cap, ja que altra vegada els partits més immobilitistes controlaven l'aparell de l'estat i tenien a les seves mans totes les eines necessàries per reprimir qualsevol intent d'insurrecció per part dels obrers o de qualsevol altre sector. La por cap a la suposada revolució en marxa va tornar a sorgir el mes de febrer de 1936, quan el govern es va veure obligat a convocar eleccions i aquestes tornaren a ser guanyades per les forces d'esquerra. Aquest fou el moment clau en què s'adonaren que ja no hi havia marxa enrere i una vegada més, negant com aquell qui diu la majoria d'edat a les persones que havien anat a votar, van decidir aturar per la força el procés de canvi engegat que no havien pogut aturar utilitzant la democràcia.

A Malgrat, per exemple, aquesta havia estat una època relativament tranquil·la ja que la nit dels Fets d'Octubre en concret no es van registrar incidents i quan els republicans recuperaren el poder, el mes de febrer de 1936, tot i que hi va haver forces retrets, es van recuperar els projectes i es va reiniciar la vida municipal amb força normalitat. Tot i que seria interessant seguir aprofundint en la tasca duta a terme per l'Ajuntament de Francesc Arnau i Cortina i en la vida política i sindical d'aquells anys, podem dir amb el que hem aconseguit reconstruir fins ara que aquell Consistori es va caracteritzar per la seva transparència i la seva serietat. Els homes que el conformaven van defensar un model de poble que intentaren dur a la pràctica en un moment en el que els municipis gaudien d'un protagonisme que és difícil que es torni a repetir. L'opinió dels malgratencs que van viure aquells anys corrobora aquesta conclusió, ja que la majoria de persones recordava molt positivament aquells anys i la figura de l'alcalde. Els seus records ens han ajudat a veure un poble molt diferent al que coneixem ara, on semblava que tot pogués començar de nou. Res no podia presagiar en aquells moments la revolució que s'iniciaria poc temps després i que segurament no hauria començat mai sense les condicions que es van donar quan hi va haver l'alçament militar, que ho va capgirar tot i va permetre als anarcosindicalistes fer-se amb el poder els primers mesos de la Guerra.

A Malgrat, com a altres pobles, l'intent de transformar les estructures polítiques, econòmiques i socials es va allargar fins al mes de maig de 1937 i encara que podem dir que hem iniciat la recerca sobre el que va suposar a nivell municipal aquest procés de canvi, caldrien molts més estudis per copsar el que en realitat va suposar i com va afectar a la població. Per exemple, caldria aprofundir en l'estudi de les col·lectivitzacions agràries i industrials, en el de les municipalitzacions que va engegar l'Ajuntament d'Elies Paradedà i en el nivell real d'organització i efectivitat que van tenir les mesures preses tant per al Comitè com per l'Ajuntament que el va seguir. Pel que fa a com va reaccionar la població davant aquesta nova situació, cal assenyalar que per tenir una visió més exacta ens caldrien els testimonis dels que van engegar el procés i potser també les opinions dels que eren partidaris de la revolució. Moltes d'aquestes persones van marxar del poble després de la guerra i potser el seu testimoni ens ajudaria a contrastar el de les altres persones que s'han entrevistat. Si només escoltem les opinions que hem recollit fins ara, que moltes vegades no expressen el que es pensava en aquell moment sinó el que es pensa ara, podem concloure que més que contraris al procés revolucionari, que molta gent ni va entendre, molts malgratencs no van estar d'acord amb el canvi que va suposar en els seus costums (bàsicament pel que fa al tema de la religió), i en la seva manera d'entendre el món i les relacions socials la nova situació. Tampoc no aprovaren la repressió que es va portar a terme contra els religiosos o els elements considerats burgesos. Seria, doncs, necessari, a més d'estudiar més a fons del que s'ha pogut fer fins ara, fins on va arribar aquesta repressió i qui en va ser en realitat responsable, com aquest intent de canvi va trasbalsar la vida i les relacions que fins aquell moment havien imperat al poble i com això va provocar una reacció de rebuig cap a unes polítiques que en teoria pretenien aconseguir un "món millor" per a tots. Moltes de les persones que van ser contràries a la revolució pertanyien a un ampli sector de la població que havia rebut amb il·lusió la Segona República i les seves reformes, però que no volia anar més enllà. No estaven preparats per veure com els ideals anarcosindicalistes dominaven l'organització política i econòmica, com molts d'ells mateixos deien eren "idees massa avançades". Alguns d'aquests malgratencs, a més, van quedar desencantats després de veure les disputes que els diferents partits i sindicats del bàndol antifeixista van tenir durant tot el conflicte fins el punt que molts d'ells avui es defineixen com a apolítics, o diuen que no volen tenir res a veure amb la

política després de sentir-se desemparats i sols davant la fam, les morts i absències de familiars, el trencament del que fins aquell moment havia estat una vida més o menys tranquil·la i sense gaires trasbalsos, i la repressió que van patir després del conflicte.

El que sempre es critica del procés revolucionari és la repressió i la seva política iconoclasta, i potser hauríem d'aturar-nos a valorar moltes altres coses que es van engegar durant aquells mesos i que han quedat difuminades al darrere de la criminalització de tot el procés i dels seus protagonistes. En aquells moments hi va haver un sector de la població que va creure que era necessari optar per un altre model econòmic, polític i social, i potser caldria també parar-nos a estudiar amb més deteniment i en el context del moment quins aspectes positius va tenir aquest intent de transformació i que ens ha quedat de tot aquell pòsit llibertari que tot i ser una opció força majoritària entre els obrers del nostre poble, durant anys fou eradicada i condemnada a l'oblit. També caldria investigar més a fons altres aspectes del conflicte com l'arribada dels refugiats, el paper de les dones durant aquells anys, la reforma educativa engegada durant el conflicte, la importància real de l'arsenal de les mines de can Palomeres o de la fàbrica d'armament, les polítiques de defensa passiva, el número real de soldats morts i desapareguts, la figura de l'alcalde Elies Paradedà.... Com es pot comprovar la feina no s'ha acabat i encara que la Guerra durés pocs anys i pugui semblar que ja s'ha explicat tot sobre el tema, la complexitat política que va envoltar el conflicte fa que encara avui ens ressonin els seus efectes i ens quedin molts aspectes per seguir estudiant.

Pel que fa a la fosca història que va venir després, podem dir que encara està tot per escriure. El capítol que *Malgrat 1930-1940* dedicava a aquest tema només pretenia ser una aproximació i per les reaccions que hi ha hagut abans i després de la seva publicació, cal que ens preguntem si el poble està preparat per començar a pair el que suposaria aprofundir en l'estudi de l'etapa franquista. Les opinions sobre si és necessari o no investigar les responsabilitats de la dictadura són diverses i sovint s'utilitza el que hauria de ser una qüestió purament de recerca històrica com a arma política. Les susceptibilitats i els temors que desperta el tema ens demostren una vegada més que la suposada reconciliació en realitat fou oblit i silenci, i ens trobem discutint coses tant òbvies com que els familiars dels desapareguts durant la guerra i la dictadura tenen dret a saber on estan enterrats els seus familiars. Les velles consignes franquistes s'han renovat, se'ns apareixen demanant objectivitat i disfressades d'arguments històrics que esgrimixen una suposada responsabilitat republicana en l'inici del conflicte per defensar que no cal cap reconeixement ni recuperar la memòria històrica. En els debats que hem pogut veure els últims mesos, certs historiadors justifiquen les seves posicions donant xifres de les persones que va represaliar el bàndol republicà per treure legitimitat a aquell govern, oblidant sovint acompanyar-les de les xifres de les persones que va represaliar l'altre bàndol durant i sobretot després de la guerra. També solen oblidar esmentar que els "caídos por Dios y por Espanya", van tenir 40 anys d'homenatges i reconeixements i que el que es demana 70 anys després de l'inici del conflicte només és que totes les víctimes siguin tractades amb el mateix respecte i tinguin el mateix reconeixement. És evident que ja avui ningú pot negar que la "justícia revolucionària" o les txeques i camps de treball que hi va haver a la zona republicana foren brutals, però encara hi ha un sector de gent força nombrós que sembla resistir-se a condemnar amb la mateixa contundència les execucions i les presons franquistes que, recordem, no només van funcionar en una situació excepcional, com pot ser una guerra, sinó també durant 40 anys de suposada pau. Des del punt de vista franquista, la repressió posterior a la Guerra Civil, no fou més que una neteja necessària d'indesitjables, un mal menor per evitar la destrucció de l'Espanya en què creia un sector determinat. Sovint s'utilitza la posterior represa econòmica dels anys seixanta, que segurament sense el pes dels militars s'hauria produït abans i sense tantes deficiències, per argumentar que tot fou per un benefici i per aconseguir la prosperitat i l'estabilitat per a tot el país. Aquesta imatge idíl·lica que el NODO i la propaganda franquista van promoure durant anys, sembla rebrotar i ens vol fer oblidar la veritable cara de la dictadura caracteritzada per les execucions, tortura i empresonaments de milers de persones innocents i la repressió política, social i cultural. Seguint la filosofia actual de "més val seguretat que llibertat", el franquisme és defen-

sat per molts com l'única alternativa que hi va haver en un moment de caos i desordres constants. Encara que sembli increïble aquesta idea la comparteix molta més gent de la que en un principi ens pot semblar i això en part és possible perquè moltes de les persones educades durant la dictadura estant encara que no ho vulguin impregnades de les imatges culturals i la moral franquista. Aquesta ha estat la veritable victòria del règim, aconseguir destruir la cultura anterior mitjançant l'eliminació física i moral dels seus personatges més importants i la criminalització constant, per imposar uns valors i uns costums aliens en molts casos a l'esperit i els costums del país. La por a parlar i a explicar, el no voler influir als fills o als néts amb els odis i les pors viscudes, o la constant repressió política i cultural, van propiciar que algunes generacions visquessin sense conèixer el seu passat i la seva veritable herència cultural i ideològica. Encara que faci molts anys que la dictadura hagi desaparegut moltes de les seves representacions culturals i del seu pòsit moral perviu i el que és pitjor, s'adapta i es modernitza. El nostre poble no és diferent i això explica en part la reacció que va provocar la publicació de *Malgrat 1930-1940*, que entre altres coses ens ha descobert quina era la nostra veritable història política, social i cultural i com era aquell poble viu i inquiet que ens havien esborrat dels nostres records. Ens queda per fer, doncs, la feina més feixuga: seguir avançant en el coneixement i reconeixement del nostre passat i ser capaços, deixant de banda temors i falses prudències que poc tenen a veure amb la tasca que han de fer els investigadors, d'assumir d'una vegada la nostra història, explicar-la i publicar-la.

I després del 31 de gener de 1939, què?

Transcripció de la taula rodona realitzada a la biblioteca La Cooperativa de Malgrat el 15 de gener de 2006 (*), amb la participació de:

Lluís Coll Perxachs
Francesca Fàbregas Campañó
Salvador Forroll Soler
Joan Garriga Colomer
Carme Garriga Domènech

Moderadora: Sònia Garangou Tarrés

En Josep M. Crosas (arxiver municipal)

Gràcies a tothom per haver vingut. Comencem aquesta nova matinal d'història que, com veieu, és una mica diferent, força diferent de les habituals. Avui fem una taula rodona amb gent que va viure els fets que van passar abans i després de la guerra civil. Ho hem volgut fer aquí, en aquest espai –potser no esteu del tot còmodes com ens agradaria–, més que en el Centre, perquè hem volgut fer una cosa molt propera. No hem volgut posar aquestes persones, que són gent del poble, gent com cada un de vosaltres, en una tarima gaire alta ni amb molts de focus, sinó que hem preferit fer una cosa així més humana, més normal.

En tot cas, la taula la conduirà la Sònia; després s'obrirà un torn de preguntes i qui vulgui participar-hi, com sempre, serà benvingut.

Us passo amb la Sònia i que vagi bé.

(*) Transcripció realitzada per Neus Pinart. Com es veurà, es tracta d'un text oral passat a escrit, cosa que dificulta en molts moments la seva lectura. Cal tenir en compte, també, que bona part de les persones assistents no tenen l'hàbit de parlar en públic. Sigui com sigui, el seu testimoni ens ha semblat imprescindible en un recull com el que aplega aquesta revista.

La Sònia Garangou

Bé, bon dia a tothom. Veig que hi ha molta gent, els de darrera no em deuen veure gaire.

Avui, com ha dit en Josep Maria, hem volgut dedicar aquesta matinal a parlar del que va passar un cop va acabar la guerra. Les altres dues matinals que hem fet –no sé si heu tingut l’ocasió de venir– hem tractat també sobre aquest període, però ho hem volgut anar fent una mica cronològic, no? En la primera vam parlar de les claus explicatives del període de la segona República. Si agaféssim i anéssim poble per poble del Maresme, veuríem que a tots els pobles hi ha un llibre de la guerra, del 36 al 39. Però el període de la segona República no a tots els pobles s’ha tractat. És un període que a vegades és una mica desconegut i que sense saber què va passar durant la segona República és molt difícil després entendre perquè va començar la guerra i què va passar durant la guerra. Per això a la primera matinal va venir l’Anna Sallés, que és catedràtica de la Universitat Autònoma, i trobo que ens va fer una conferència que va ser molt amena i ens ho va explicar amb una visió general, però perquè tots poguéssim entendre què havia passat durant la segona República. La segona conferència, que la va fer en Josep Maymí, que va ser el tutor del meu treball, era sobre un tema ja més polèmic pròpiament de la guerra, que era el de l’actuació dels comitès antifeixistes. Vam tenir l’oportunitat de potser entendre una mica millor què eren aquells comitès i perquè en ocasions van actuar d’una manera força violenta, i també veure les altres coses que van fer, perquè –ja vam dir-ho en aquella matinal– sempre teníem la visió de la part més dolenta o més violenta, però de l’altra part mai havíem tingut potser l’oportunitat de conèixer gaire cosa.

I avui hem volgut fer el que deia en Josep Maria, no? Una cosa com més propera, que no sigui el catedràtic o l’estudiós que vingui a parlar-nos d’un període de la història que ell ha estudiat, sinó que siguin els mateixos protagonistes d’aquest període, que amb la seva veu, els seus records i les seves experiències ens expliquin la seva visió d’aquell moment, perquè trobem que pot ser interessant.

Per situar-nos una mica, hem titulat la taula rodona «I després del 31 de gener, què?» perquè creiem que el 31 de gener, en el cas del nostre poble, va ser un dia que va marcar el principi o el final de moltes coses. El 31 de gener les tropes del general Franco entraven a Malgrat, i també a altres pobles veïns, perquè tots els pobles d’aquí prop, el que és Calella, Pineda, Malgrat i fins a Palafròlles, van entrar gairebé el mateix dia. Cap a Blanes, ja va haver-hi una mica més de problema, perquè hi havia uns republicans que s’havien fet forts en el castell de Sant Joan, havien volat una part del pont del riu Tordera i van oferir una mica de resistència. Però diguem que en aquests pobles d’aquí al voltant, la fi de la guerra va ser una mica aquest dia, que és el que marca i el que hem triat per titular aquesta xerrada. Aquest dia va ser viscut de moltes maneres diferents, perquè tant a la guerra com en tota la història no podem parlar mai de blancs i de negres, sempre hi ha blancs, negres, grisos, grisos clars i grisos foscos, i depèn de les experiències que la gent hagués tingut durant la guerra també van viure aquest final de la guerra de diferent manera.

Aleshores, per una banda, per resumir-ho, diríem que hi havia un sentiment d’esperança, que ara ens pot fer dir: “Home, esperança al final de la guerra?” La gent no tenia diners, no sabia què passaria després, per tant la gent l’únic que pensava quan va acabar la guerra era: «Per fi viurem en pau», «per fi el meu germà, el meu fill o el meu marit tornarà», «no els agafaran per anar a lluitar en aquesta guerra, no hauré d’estar patint per la seva vida» i «per fi potser deixarem de passar gana», perquè sobretot l’últim any de la guerra, la gent ho va passar molt malament. I pensaven que al final de la guerra tornaria la normalitat, la vida normal que havia tingut sempre el poble i que havia tingut sempre el país.

Ja veurem després si va ser així o no, però part de la població tenia aquest sentiment. Que estaven ja farts d’un període que havien viscut, que havia sigut molt mogut. Primer havien viscut una dictadura amb en Primo de Rivera, després l’època de la República, que també havia tingut molts conflictes, després tres anys de guerra, i la gent una mica ja n’estava farta, no? Quan

Els participants a la taula rodona. D'esquerra a dreta: Carme Garriga Domènech, Lluís Coll Perxachs, Salvador Forroll Soler, Sònia Garangou Tarrés, Joan Garriga Colomer i Francesca Fàbregas Campañó.

jo parlava amb gent del període i els preguntava per la seva tendència política, quasi tots em deien: "No, jo sóc apolític", i aquest ser apolític no vol dir que no els interessi la política, sinó que en tenien el pap tan ple ja de disputes polítiques, que si uns, que si els altres, que si els de més enllà, que molta d'aquesta gent el que va acabar dient va ser: "Escolta, a mi ja no m'interessa la política, no me'n parlis mai més, perquè la política o les disputes polítiques el que han fet ha sigut trasbalsar-me la vida."

Per tant, hi havia, per una banda, aquest sentiment d'esperança, de pensar que tot ja havia acabat i que tot tornaria a ser normal, però, per l'altra, també hi havia por, hi havia por de gent que no sabia què li passaria, gent que va agafar les quatre coses que tenia a casa i se'n va cap a França per por a les represàlies, i d'altra gent que, tot i que es va quedar aquí, tampoc no ho tenia massa clar de com anirien les coses.

Jo no us explicaré què va passar, perquè per això els tenim a ells aquí, que són els que ho van viure i els que ens ho poden explicar, i el que ja sabem tots, que és que a partir d'aquest dia van començar quaranta anys de dictadura, que van privar a tots els ciutadans d'aquest país dels seus drets democràtics i de moltes altres coses que ja en parlarem avui.

I el que ens ha agradat és tenir cinc versions diferents avui del que va significar aquest final de la guerra i els anys immediatament posteriors. Veureu que són molt diferents, que responen a les situacions que van viure aquestes persones durant la guerra i on estaven, molt important!. Perquè moltes vegades no és el que tu pensis o el que hagis viscut, sinó estar en el moment i el lloc adequat, i a vegades és al revés, que estem en el lloc inadequat, en el moment inadequat, i ens passen coses una mica perquè érem allà. Ja ho veurem.

I seran cinc històries, cinc punts de vista diferents, que després ens agradaria ampliar amb les opinions i amb les vivències de gent que hi ha entre el públic, que veig que també molts van viure aquell període i que ens agradaria que després, quan fem el torn obert de preguntes o d'opinions, també hi puguin dir la seva i puguin aportar-nos també altres versions, perquè és amb les versions de tots que al final podem escriure la història o aquesta part de la història que en aquest cas s'ha recollit en aquest llibre [*Malgrat 1930-1940*]. Com ja vam dir el dia de la pre-

sentació, és una visió, és un dels llibres que s'haguessin pogut fer de la guerra i que es va construir amb les vivències de gent molt diferent.

Us els començo presentant una mica. Comencem una mica més cap allà, cap a la dreta, tenim a la Carme Garriga. La Carme Garriga a l'època de la guerra i de la immediata postguerra era una nena, una nena relativament petita o jove...

La Carme Garriga

Quan van entrar els nacionals tenia nou anys i acabada la guerra tot just havia fet els deu anys.

La Sònia Garangou

...o sigui que tenim una visió d'un dels nens de la guerra, que també és una visió important, d'aquells nens petits que potser no entenien massa el que passava.

Carme Garriga –suposo que vosaltres la coneixeu–, germana carmelita, és professora de música a l'escola Vedruna d'aquí Malgrat.

Al seu costat tenim en Lluís Coll. En Lluís Coll, diguem que anem una mica en progressiu, era un jovenet en aquell moment...

En Lluís Coll

Catorze.

La Sònia Garangou

Tenia catorze anys, era una persona ja jove, que potser se n'havia adonat més del que havia passat durant la guerra. Ell va estar durant tota la guerra aquí a Malgrat, i per tant ens aporta una visió ben bé de què passa quasi tota la guerra aquí, i a més a més quan entren els nacionals em sembla que ell estava a Palafròlles, que s'havien anat a refugiar amb la família –com van fer moltes famílies de Malgrat, ja ho explicarem– i se'n recorda ben bé del moment de l'entrada de les tropes en el poble.

Al meu costat tenim en Salvador Forroll. En Salvador Forroll és un dels membres de l'anomenada «quinta del biberó» i, és clar, el 31 de gener no era aquí a Malgrat, evidentment. Ell era un dels molts malgratencs que els va sorprendre el final de la guerra per aquestes terres, en alguna terra de Catalunya o de la resta d'Espanya. Ja ens explicarà concretament on era, en un lloc que segurament no li agradaria tornar.

En Salvador Forroll

Quan van entrar a Malgrat jo era al camp de concentració, estava tancat al camp de concentració.

La Sònia Garangou

Per això dic que no li agradaria tornar-hi, ja ens ho explicarà.

A l'altre costat tenim en Joan Garriga, que ell ja era una mica més gran durant l'època de la guerra, i quan els nacionals entraven aquí a Malgrat també estava en un lloc que segurament tampoc li agradaria tornar, perquè a ell el van fer presoner...

En Joan Garriga

Bé, de fet, hi he anat de visita un parell de vegades...

La Sònia Garangou

Per tornar-ho a veure, no?

En Joan Garriga

(...) per tornar-ho a veure, sí; per refer una mica el record, no el mal record, el record de la terra. Em va arregar a Magan (província de Toledo) i a Olías del Rey. Allà fins i tot vaig rebre la visita d'un que m'havia deixat en el batalló de treballadors –en Joan Freixas– i es va portar bé; a part que allà no ens rebien gaire, però es va portar molt bé, i n'estic agraït. Ell va poder venir cap aquí amb les forces d'en Franco, perquè havia sortit avalat, i en venir a Malgrat va anar a casa meva, perquè a ell a casa seva no el volien obrir aquella nit, perquè es veu que hi havia una confusió, va entrar a les forces al poble i les portes tancades i va haver de picar tres o quatre vegades: «Que sóc el noi! Que sóc el noi!». Llavors, les seves germanes o la seva mare el van baixar a obrir.

La Sònia Garangou

Un moment..., després ens ho explica, que acabo de presentar, perquè si no ens la deixarem. Ara ho acabarem d'explicar.

Per últim, la Francesca Fàbregas. No ho hem posat per ordre d'edats, però casualment ha sortit així. La Francesca Fàbregas, que durant la guerra, si heu tingut ocasió de llegir el llibre, havia sigut una persona molt activa a nivell polític i a ella el final de la guerra la va sorprendre aquí a Malgrat, i també ens explicarà què va significar per a ella el final de la guerra i el que va venir a darrera.

Si li sembla, Joan, vostè acabi d'explicar això que ens deia, que l'he deixat una mica tallat.

En Joan Garriga

Com vulgueu. Doncs, deia que ell havia sortit avalat, a part que també a mi em varen oferir l'aval, i en Bayarri [Es refereix a Vicenç Bayarri Creixell] també va sortir avalat pel mateix senyor, en Montalts [es refereix a Joan Montalts Fontrodona].

Jo vaig dir que no, que no volia sortir avalat, perquè a part de tot això jo estava en un batalló de treballadors que, certament, no era dolent; passàvem gana, perquè passava gana tothom (...) Estàvem bé, bé, bé, i aleshores jo li vaig dir a n'en Bayarri: "Jo estic bé. Anar a tirar *tiros* al meu germà, no hi aniré pas. Si en Franco vol soldats, que se'ls faci de plom." I, que consti, era apolític, no era polític; era apolític i sóc apolític, i no vaig voler sortir avalat.

Després d'haver lliurat els avals a Malgrat, el meu germà i el pare –pobre home– es varen cuidar de fer-me venir, i em preguntava per què els volia tants avals. Quan arribava un aval el sergent em deia: «Escolta, Joan, tornen a arribar avals. Què en vols fer de tants avals?» Estava dintre de quintes, el 39, i a mi no em deien que sortís. Vaig haver d'esperar vuit mesos a sortir. Però no penseu, eh?, amb tot aquest temps vaig córrer tota Extremadura, Càceres i Badajoz.

Jo vaig ésser a la d'allò de quan varen fer *Caudillo* a n'en Franco.

La Sònia Garangou

A la proclamació, no?

En Joan Garriga

Va ser tota una òpera allò. O sigui que aleshores vaig arribar al pensament que allà –que volia dir aquí– era la FAI amb espartanyes, però és que allà era la FAI amb sabates, perquè no voleu saber la Falange i Requeté les pallisses que es fotien uns als altres.

Aleshores, en Franco el varen voler arreglar amb tots els generals i llavors va ser quan el varen fer *Caudillo* a les runes aquelles de Càceres, i van arreglar les coses per ajuntar-les, una mica força el que va passar aquí de la CNT i el govern, i la UGT, i el POUM, i totes aquestes coses, que cadascú anava per la seva fins que el govern va poder tornar a agafar el *mando*. El mateix li va passar a n'en Franco allà.

La Sònia Garangou

Hem d'aclarir que nosaltres potser coneixem més les disputes entre el bàndol antifeixista o el bàndol més d'esquerres, entre la gent que dèiem: "Ah, les esquerres mai es posen d'acord...", però hem de dir que en el bàndol dels guanyadors, en aquest cas, era una mica el mateix.

En Joan Garriga

Era exactament o pitjor, perquè si us poguéssim explicar totes les històries que vaig veure i ens varen explicar, perquè ens explicaven històries! Nosaltres teníem força llibertat, érem presoners vells ja.

I si us expliqués el que passava a Extremadura... Potser per trenta peles feien matar un home! Per trenta o trenta-dues pessetes feien matar un home! Qui els feia matar?

Si anava en una plaça de toros, llavors ja les havien recollides, però potser haguéssim recollit les bales a coves, perquè tot allò era foradat dels afusellaments que hi havien hagut, i va ser quan vaig treure la conclusió que allà hi havia la FAI amb sabates, perquè la Falange era molta Falange. (...)

La Sònia Garangou

Molt bé. Aquesta seria la visió d'un presoner del bàndol franquista, perquè hem de dir –no sé si ho he dit abans– que a n'en Joan Garriga l'havien agafat presoner. Ell va anar a la guerra i al cap de poc temps el van fer presoner, o sigui que va estar durant molt de temps presoner del bàndol franquista, i evidentment quan va acabar la guerra encara tenia aquesta condició de presoner dins d'un batalló de treballadors.

Si us sembla, acabem aquest sector d'aquí, i ens agradaria que també la Francesca ens expliqués què recorda d'aquell 31 de gener del 39 aquí a Malgrat, en el seu cas.

La Francesca Fàbregas

Malament, perquè havíem perdut. Què podies pensar? Ens vam quedar a casa, callades, a veure què passarà, perquè tenien mal ull, eh?

La Sònia Garangou

I vostè se'n recorda, per exemple, d'haver vist com entraven els soldats?

La Francesca Fàbregas

No, no. Jo no vaig sortir.

La Sònia Garangou

O sigui, la reacció va ser tancar-se a casa i esperar a veure què passaria.

La Francesca Fàbregas

No m'agradava veure'ls.

La Sònia Garangou

Després ens explicarà una mica les expectatives que vostè tenia en aquell moment (...)

La Francesca Fàbregas

Represàlies. No et donaven l'aval per anar a Barcelona a comprar, perquè nosaltres teníem perruqueria, i llavors no passaven els mitjans i havies d'anar a comprar a Barcelona. I ana-

ves a l'Ajuntament amb un aval, perquè si anaves sense aval t'hagueren agafat pel tren i si no hi havia aval, cap a casa.

Tots aquests que venien abans a la perruqueria, tots aquests, punt i creu.

La Sònia Garangou

Li van fer boicot, no?, diguem-ho així.

La Francesca Fàbregas

Sí, el pacte de la fam. Ell és d'aquestes, doncs, punt i creu.

Però nosaltres anàvem vivint. Teníem terra, vivíem de la terra i anàvem passant. La vam passar molt dolenta.

Joan Garriga i Francesca Fàbregas

Jo he vingut aquí per explicar al jovent que no torni aquesta guerra, perquè no passi mai més, perquè és terrible, sap?

El jovent no se'n dóna compte de tot el que ha passat, i això...

En Joan Garriga

És el que la joventut hauria d'aprendre que les guerres no deixen de ser guerres.

La Francesca Fàbregas

I aquesta la pitjor, perquè és una guerra contra germans. Que les altres també són pitjor.

Jo saps què en dic d'aquests que fan les guerres? Que són malalts mentals.

En Joan Garriga

Ho són, ho són.

La Francesca Fàbregas

Tenen la mania de la guerra i no miren el mal que fan, i ells ho tenen aquí [assenyalant-se el cap] i ho han de fer. Per això jo els dic malalts mentals d'aquesta gent, perquè tenen una obsessió que no miren res.

La Francesca Fàbregas

Perquè no torni a passar això trobo que feu bé de fer tot això.

La Sònia Garangou

Sí, perquè una mica la gent sàpiga de primera mà el que va passar i puguem fer una mica de reflexió.

Anem a escoltar la Carme ara, que ja hem dit abans que era una nena petita en aquell moment. De què se'n recorda vostè d'aquell dia?

La Carne Garriga

Sí, jo me'n recordo que estava sota l'escala, estàvem tota la família allà, sota l'escala, que era el lloc on ens protegien si tiraven bombes. I me'n recordo perfectament que tots estàvem com molt espantats, jo no sabia ben bé perquè, però sabia que entraven uns i que els altres reculaven, però no sabia el perill, per exemple, que corria el meu pare, i que ell estava apuntat a la llista de la reculada, per agafar-lo, i aleshores els assassinaven, els trobaven assassinats.

Per què el meu pare es va salvar? Perquè com que era un bon home i nosaltres teníem botiga, i havia fet molts favors, algun d'aquests milicians va dir: «No, a Antonio no le tocaréis», i per això es va salvar.

I per què a la reculada n'agafaven més? Per dues coses: perquè eren religiosos, eren d'església –nosaltres ho érem, la meva mare molt, el meu pare també– o perquè tenien un negoci, un petit negoci. Tots aquests havien de desaparèixer.

És clar, jo tot això no ho sabia. Jo només anava mirant les cares i veia que sí, que patien i que se sentien les bombes d'uns que ja se n'anaven més lluny i dels altres que venien. Tot això sembla que ho vegi perfectament.

Després van explicar tant el meu pare com la meva mare que només esperaven el moment que truquessin a la porta per emportar-se'n algun. No va passar això per això que us he explicat.

Llavors, quan van començar a sentir ja els crits de victòria, els meus germans, els meus dos germans, l'Àngel i en Joan, volien anar ja a fora, a rebre els que havien entrat, i el meu pare els va dir que no, que de cap manera, perquè aquesta reculada podien fer-la expressament, per després veure quins eren els de l'altra bàndol.

Ho sigui, hi va anar el meu pare molt cautelosament, i llavors quan va entrar també recordo que va dir: "Sí, ja són aquí", però per a nosaltres era una victòria, eren els vencedors, eren els llibertadors. Jo me'n recordo d'això, que vam celebrar que ja haguessin entrat ells, i ens vam quedar a casa sense cap por.

La Sònia Garangou

Perquè vostès havien patit represàlies durant la guerra i, per tant, per vostès el final de la guerra significava tornar a viure tranquils, no?, una mica. Patir represàlies o la por que algun dia...

La Carne Garriga

Bé, més que tot, és clar, jo havia vist com l'església es cremava, que això em va impressionar moltíssim. Com tiraven les campanes a baix i tot retrunyia. Tot això ho veig perfectament.

I, és clar, amb tot això nosaltres no hi estàvem d'acord. Quan les Germanes se'n van haver d'anar, de professores només en van quedar dues, perquè no varen poder marxar ja que eren molt grans. Una ja va morir durant la guerra i l'altra no; l'altra estava a l'hospital. Les de l'hospital no van haver de marxar, perquè veien que feien un favor al poble i no les van treure. I nosaltres, precisament, amb aquesta germana que es va quedar, anàvem a l'hospital amb un farcellet per dissimular –d'això també me'n recordo–, érem tres, i anàvem a fer classe amb ella; aquesta *hermana* ens feia classe, però anàvem amb farcellet com si anéssim a portar-ho a la gent de l'hospital. Això ho vam fer un temps, però no recordo quan de temps.

I, és clar, tot això és el que a mi m'ha quedat. Llavors, quan es va acabar la guerra les *hermanas* van tornar. I, és clar, per nosaltres això era com un alliberament.

I una altra cosa. Varen matar el meu oncle capellà i el van cremar. Era el rector de la Misericòrdia de Canet de Mar, i la meva mare no va saber res fins quasi al final de la guerra, que

va venir un capellà així d'amagat a dir missa en una casa i a ella li interessava saber què n'havia estat d'ell, perquè ningú li donava raó, i aquest capellà, sense saber que era la seva germana, li va explicar tot. Com no va poder marxar muntanyes a través, com els altres capellans joves, perquè ja era gran, i que el van trobar que l'havien cremat. No sabem si l'havien cremat viu o mort, però sí que sabem que era ell.

És clar, tot això s'anava comentant i jo ho anava sentint, i també vivint-ho. Per tant, per a nosaltres, en aquell moment, Franco va ser l'alliberador, el llibertador de totes aquestes coses que havíem passat.

La Sònia Garangou

Molt bé. En Lluís Coll, ja ho hem dit abans, era a Palafolls en aquell moment. Per què havien anat a Palafolls vostès?

En Lluís Coll

Bé, en el bombardeig que van matar setze persones ens vam espantar molt, i a casa, els meus pares i la meva germana, vam decidir anar a Palafolls, que teníem família allà, i ens vam refugiar en una casa que en dèiem a Can Riudarenes.

Des d'allà, el dia 31 vam anar al castell de Palafolls amb un amic, en Joaquim Simeón, i des d'allà vam veure la gran quantitat de gent que fugia cap a França: carros, tota classe de vehicles, gent a peu, criatures, dones... Era espantós!

I a la nit, quan vam tornar al poble, havent sopat, es va sentir una gran explosió. Havien volat els ponts del riu Tordera, tant el del ferrocarril com el de la carretera. Al cap de poc ja vam sentir remor de gent que es movia i que anaven entrant les tropes nacionals, anaven entrant per Palafolls.

L'endemà al matí, jo vaig agafar la bicicleta i vaig venir cap a Malgrat, a veure què havia passat. Arribo fins a casa i a les portes havien escrit: «*Ocupado por su dueño*». Això es feia perquè a les cases que no hi havia aquest rètol els soldats entraven i saquejaven.

Aquí a Malgrat van assaltar molts llocs, moltes botigues. A ca l'Arnau, a la cooperativa, al Sindicat de Pagesos. Aquí se'n van emportar molts sacs de farina, moltíssima gent, i tots els que hi havia, que n'hi havia pocs però n'hi havia.

L'endemà van fer una crida, el pregoner, dient que tothom que s'hagués emportat gènere que el tornés, perquè era pel racionament del poble. Alguns ho van fer i els altres no sé si van arribar a fer-ho.

Després, vam quedar sense electricitat. A casa teníem barberia –el meu pare era barber– i per afaitar a la gent anàvem amb llums de petroli, amb un ble, aguantàvem el ble de nit, anant fent llum, per poder afaitar. Això de nit, perquè de dia ja ens hi vàiem. Gràcies a això, nosaltres a casa vam poder tenir diners aviat i vam poder comprar coses que venien els moros, moros que seguien l'exèrcit d'ocupació i venien productes a la gent. Venien panses, venien figues, carn en conserva, i altres coses.

Els soldats es van allotjar als llocs grans. Per exemple, el Sindicat dels Pagesos –que era allà on hi ha l'hotel Guillem– es va omplir de soldats. La unitat es deia Flechas Azules i el comandament estava a la torre d'en Bosch, allà hi havia l'estat major, i davant de la torre d'en Bosch hi havia un vagó de tren, que allà era com una espècie d'oficina de l'estat major. I això jo ho sé perquè el meu pare, com que era barber, el van venir a buscar perquè anés a afaitar a la gent dels *mandos*; hi havia un general italià (...)

Nosaltres, com que no hi havia gaire menjar, anàvem aquí als *padres*, que hi havia un *cuartel* també ple de soldats, perquè donaven ranxo. I el que sobrava, un cop els soldats ja

havien menjat, si la gent del poble anava allà amb un plat o el que fos, te'n donaven. I així vam poder menjar una mica.

Jo havia treballat de meritori, d'auxiliar d'oficina al Sindicats dels Pagesos, que estava aquí on ara hi ha l'hotel Guillem, al carrer sant Esteve (...)

La Sònia Garangou

Si els sembla ens ho reservem una mica això de com anàvem a buscar menjar i com s'aconseguia el menjar, sobretot al principi. Ja veurem que després quan s'acaba el ranxo s'haurà d'aconseguir d'una altra manera.

Quedàvem amb en Salvador [Forroll] que el 31 de gener del 39 estava al camp de concentració i una mica suposo que també deu tenir un record del que va passar.

En Salvador Forroll

Ara jo estic preocupat, en aquest moment estic molt preocupat per aquest moviment que hi ha contra Catalunya, i això em fa recordar molt aquell temps, molt.

Perquè, mireu, hi ha una cosa molt curiosa que s'ha de tenir molt en compte. Quan jo estava a casa, el carrer d'en Blanch, en aquest moment es diu: "Avui els diaris porten que aquí no s'ensenya el castellà", bé, ells diuen l'espanyol. Abans aquesta frase no es coneixia.

Al carrer d'en Blanch, per exemple, hi havia una família que parlava castellà, perquè nosaltres abans dèiem "castellà" i "català", però no "espanyol", no ho dèiem mai; sempre dèiem "castellà" i "català".

Al carrer d'en Blanch hi havia una família que parlava castellà i ningú més, tothom parlava castellà, però aquests parlaven castellà. És curiós perquè aquesta família, quan el pare sortia, perquè abans no hi havia televisió i jugàvem al carrer, i quan jugàvem al carrer, quan sortia el pare a nosaltres ens deien: «Canalla, a sopar» o «Salvador, a sopar». A ells els deien: «cachorros, a sopar», i és que eren els León; com que es deien León, el pare els deia «cachorros» (rialles). Bé, en Ramón, en Rafael, amb el temps van parlar el català tan bé com nosaltres.

Això és la primera que recordo moltes vegades. A mi, quan fan una conferència d'aquestes em vénen moltes coses a la memòria, no tinc res escrit, ho tinc aquí, però hi ha una cosa molt curiosa, i és que sempre em recordo d'una poesia que deia: «Registant uns llibres vells / m'ha cridat molt l'atenció / un de petit que es deia El castell del Figaró / Poso oli al quinqué / i em col·loco les ulleres / i escolteu-me / la història que us contaré.» Un dia us explicaré aquest..., però ara, de moment, no.

Bé, quan ens van cridar a nosaltres, jo tenia disset anys. Per una sèrie de circumstàncies, vam anar a parar a Barcelona. La meitat van anar al front, van morir a l'Ebre la majoria i a nosaltres, per sort, ens van destinar a Barcelona. A Barcelona vam formar un batalló de defensa de

D'esquerra a dreta: Carme Garriga, Lluís Coll i Salvador Forroll

costes i a última hora ja, quan va caure l'Ebre, ens van enviar a nosaltres, que érem de metralladores, al front.

I aquí comença la cosa del camp de concentració. Resulta que la primera nit, jo era caporal de metralladores, tenia quatre soldats, portàvem una metralladora, portàvem fusells i portàvem la mar d'armament, ens van col·locar en un túnel de Garraf i havíem de fer foc creuat amb dues metralladores, una d'aquí i una d'aquí. Però es va fer de nit i van donar retirada, però no se'n van recordar que jo era allà, i em vaig quedar amb els quatre soldats, ens vam quedar allà dormint. Perquè teníem disset anys! Ens vam quedar adormits i l'endemà, quan ens vam despertar, hi havia totes les banderes de l'estanc –perquè en dèiem la bandera de l'estanc– ja passejaven per la carretera, havien passat el túnel del que nosaltres defensàvem. Ai, mare de Déu! Què va passar! I nosaltres el defensàvem!

Vam baixar a la carretera i amb aquestes que passa un *alférez*...

i ens pregunta què fem, ens vam aixecar tots, ens vam posar a *sus órdenes*, ell em demana la caçadora de pell i les sabates; a un altre li van demanar el rellotge, perquè deien que ja no ho havíem de fer servir més, perquè en el camp de concentració tot això no feia falta. Bé, em van deixar sense caçadora i sense sabates. Llavors, nosaltres enraonàvem entre nosaltres i va ser la primera vegada que se'ns queda mirant i ens va dir: «*Les voy a dar un consejo. Como sigan ladrando entre ustedes les puede costar muy caro; mejor que hablen en español*». Era la primera vegada que em deien això, que jo en comptes de parlar *ladraba*. I ho vam tenir molt en compte perquè a partir de llavors no vam poder parlar el català.

El cas és que llavors ens van dir: «Aneu cap endarrera i ja vindran els de recuperació». Oh, i el cas és que nosaltres anàvem tots armats i no ens havíem agafat l'armament! I amb aquestes que veig, a la carretera, un sergent en bicicleta. Era en Pla, de Malgrat! Quina casualitat de trobar en Santiago Pla, de Malgrat. És clar, el vaig cridar: «Pla!», i aquell es para, veu un soldat, bé, un caporal vestit de milicià, amb una metralladora, se'm queda mirant i no em coneixia. És clar, quan li dic: «És que jo sóc de Malgrat, sóc en Forroll de Malgrat», llavors em va conèixer, per al meu germà, i ens va dir: «Veniu amb nosaltres», ens van donar sopar i l'endemà vam anar caminant fins a Tarragona, que quan vaig arribar a Tarragona jo me'n recordava molt de l'*alférez* que m'havia agafat les sabates, perquè els peus els tenia totalment rebentats.

En el camp de concentració, la primera cosa va ser que érem..., bé, que érem *unos asesinos, hijos de puta, rojos, separatistas* i totes les coses aquestes. Això ens ho deia el sergent, que era manco. I va dir: «Si mato algú, a la millor encerto el que em va disparar en el braç i el mato a ell. O sigui, que no em ve de matar-ne un o uns quants». Bé, aquesta va ser la primera història.

Vam sortir del camp de concentració, amb avals, i ens van portar cap a casa. Arribem a casa, i ara aquí ve la bona. Vaig sortir del camp de concentració el mes de febrer o el març, i en vam sortir cinc de Malgrat. Ens van avalar, totes aquelles coses que necessitaves, i llavors vaig estar quinze dies a casa i ens van destinar a Pamplona, i aquí ve quan el maten.

Arribem a Pamplona i les noies, anaves pel carrer parlant amb un company teu, i les noies et miraven i deien: «*Tu madre*». Ai la mare de Déu. És clar, això al principi, això de: «*Tu madre!*» no sabíem què era, i és que es veu que si deies una cosa bona era per la teva mare i si deies una cosa dolenta era per la teva mare... Llavors, un –que sempre n'hi ha d'eixerits– li va dir: «*Mira, niña, si tengo que decirte puta te lo diré en castellano para que me entiendas*». Això ens ho vam agafar tots de debò i al cap d'uns quants dies s'havia acabat allò de: «*tu madre*».

Però ara ve el final tràgic. Resulta que vam anar en un poble que es diu Elizondo, que és molt maco, les coses com siguin, en diuen la Suïssa espanyola. A Elizondo hi ha un convent, que és una fàbrica de capellans, com aquí a Malgrat –ara ja no existeix, em penso– i nosaltres hi anàvem a jugar a futbol.

El bo del cas és que quan hi vam arribar –en vam arribar tres-cents en aquell poble, vam anar a dormir en una fàbrica abandonada (...) i anaves pel carrer i la gent et mirava i baixava. Fèiem pànic, la veritat és que fèiem pànic, però no sabíem què passava amb nosaltres.

Llavors, un va anar en una taverna a veure un got de vi o una cervesa, i va preguntar a aquella noia –que sembla que la recordi encara– i li va dir: «*Oye, ¿qué pasa en este pueblo que la gente nos tiene miedo?*», i va dir: «*Esto es el cura. Es que el cura avisó al pueblo que venían catalanes, que eran asesinos, ateos, rojos y separatistas, y por lo tanto que había que ir con cuidado, y que eran lo más parecido a los diablos que había en la tierra*». Y aquell noi –sempre n’hi ha de bons– li va dir: «*Pues tenía razón el cura. Tenemos cola, pero ahora la tenemos delante. Si quieres te la enseño*».

El cas es que l’endemà sortim al carrer i tot Déu ens mirava rient. Nosaltres no sabíem què passava, però el dia abans ens miraven amb por i l’endemà ens miraven rient; ens miraven i reien, i llavors et preguntaves: «Què deu passar? Per què riuen?», i reien per això de la cua.

Jo només us diré una cosa: si avui anéssiu a Elizondo, i anéssiu a l’església d’Elizondo, veuríeu la Mare de Déu de Montserrat, perquè ens van estimar com es poden estimar els soldats per a tot arreu. Teníem la casa dels parcs obertes, perquè vam apoderar-nos del poble. I la noia més maca del poble anava amb en Paco Mar. En Paco Mar, que sempre havia tingut molt d’èxit amb les dones (*rialles*) anava amb la noia més maca del poble.

I aquesta és la meva història, agafada una mica amb to...

La Sònia Garangou

Sí, val més que ens ho agafem rient, perquè si ens posem a plorar, malament, eh?

Bé, vist una mica què feia cada un d’ells, ja heu vist que són situacions bastant diferents quan va acabar la guerra.

Anem a veure com va viure una mica cadascú els anys immediatament posteriors, perquè depèn de la situació personal hi va haver gent que va patir represàlies, hi va haver gent que potser per ells la vida en aquell moment els va anar bé i amb normalitat, i m’agradaria que una mica, resumidament, cada un d’ells ens expliqués els anys immediatament posteriors al final de la guerra, tant a nivell de la vida quotidiana, d’allò que ens estava explicant el senyor Lluís, això d’anar a trobar menjar i tot plegat, i també a nivell de si van patir represàlies o com va anar.

Ens agradaria començar per la senyora Francesca, que abans ja ens apuntava una mica que en el seu cas, que tenia un negoci, que tenia una perruqueria, que l’altre bàndol li van fer una mica de boicot econòmic perquè no tiressin endavant. Si ens ho vol acabar d’explicar?

La Francesca Fàbregas

Mira, t’hi has fixat? En tot això, hi ha hagut històries tristes i alegres. Tot això comporta la guerra. Això és el que s’ha d’evitar i aquí estic jo per això, perquè en van passar massa i això no es pot aguantar.

I sembla que ara algú ho torna a voler, aspiracions de passat. Sobretot, que la gent, que els joves es posin fort i no els segueixin, perquè aquesta gent està...

De represàlies n’hi va haver moltes. Hi ha vivències de quan bombardejaven, que te n’havies d’anar corrents. Ara us explicaré una cosa. Sabeu que quan es bombardeja diu que si et poses una palla o un bastó a la boca..., no ho sabíeu, eh? Doncs, hi havia gent que corria amb bastons a la boca cap als refugis. Perquè aquí hi havia un refugi, a can Ragull [es refereix al final del carrer de Mallorca, cantonada amb el de Sant Esteve], fet d’obra i bé.

Com que jo vivia al carrer de Mallorca, estava al mig. Quan sentíem les sirenes hi anàvem corrents. Resulta que van passar per sobre i jo no hi arribava, i les cases estaven obertes. Jo

vaig entrar en una casa que vaig trobar oberta, de cop veig una habitació i em vaig posar sota el llit, perquè si tiraven bombes deien que sota el llit no et feien mal.

I, veus quina història? Doncs, és això.

La Sònia Garangou

Però vostè, també pel fet potser d'haver estat implicada a nivell polític, un cop acaba la guerra i es forma la Falange aquí a Malgrat i tot plegat, vostès van patir, a part d'això que ens explicava abans de la perruqueria, que els havien fet aquest boicot econòmic, algun altre tipus de represàlia? Em sembla que m'havia explicat que fins i tot els feien anar a netejar on estava la tropa, no?

La Francesca Fàbregas

Sí, sí, jo vaig anar a escombrar a can Giron, i després a aquella torre que està mig derruïda al carrer de Mar [es refereix a la vídua Sala]. Allà hi havia un metge, hi havia el doctor Brull, i allà també hi vaig anar. Sí, sí, m'hi feien anar, i et deia: "Escolta, i si no segueixes, els cabells, eh?" I de vegades estaves al cine i tenies algú a darrera i et deia: "Demà hem de tallar els cabells". I, és clar, tu pensaves: "Bé, ja et tocarà".

La Sònia Garangou

Perquè a les noies, com a represàlia, els tallaven els cabells, no?

En Joan Garriga

I els donaven oli de ricino.

La Francesca Fàbregas

I, escolta, abans del ball el "Cara al sol", havies d'aixecar la mà i et vigilaven, perquè si no aixecaves la mà hi havia represàlies. Per això que, de vegades, no anàvem al ball, ens quedàvem a casa. I això que jo devia tenir... Mira, jo vaig néixer l'any 12, per tant devia tenir vint-i-set o vint-i-vuit, la millor edat de llavors, perquè ara es viu més aviat, eh? La joventut, perduda.

La Sònia Garangou

És clar, perquè vostès, l'època que eren joves, que deien: "Anirem a ballar, anirem a fer això, o allò altre", ja no hi anaven per no haver de passar per això.

La Francesca Fàbregas

Hem passat la vida així i sempre t'has acostumat a allò que et trobaves, eh?

La Sònia Garangou

El senyor Joan no sé si se'n recorda dels anys posteriors, que vostè ens explicava que estava al batalló de treballadors, que va aconseguir sortir d'aquell batalló.

En Joan Garriga

Home, i tant! Quan van demanar la meua quinta, llavors va venir el pitjor. O sigui, jo vaig perdre set anys: em van agafar a divuit i vaig tornar amb vint-i-sis, amb ganes de casar-me i tenir fills joves, perquè l'àvia pogués ensenyar de treballar.

O sigui, a mi la joventut em va passar així, volant. (...) [Després de Talavera de la Reina] em varen fotre cap a Toledo (...) Vam arribar a Toledo i no hi havia lloc! És que nosaltres no sabíem ni què hi anàvem a fer. Només ens passejaven! De Toledo ens varen portar cap a un barri de Madrid..., on hi ha el Palau Nacional que va fer Alfons XII, en aquell poble d'Aranjuez. Ens varen

portar a Aranjuez, allà ens van començar a fer despullar, en pilotes tots, que fotíem un goig! Tots en pilotes. Les butxaques al revés i aquests papers, segons tinc entès, aquests i els altres –perquè no ens varen deixar ni la fotografia– són a Salamanca. Si ara els vull, els haig d’anar a buscar a Salamanca.

La Sònia Gargangou

Ara vindran potser...

En Joan Garriga

Si arriben..., perquè es veu que els agrada a aquella gent d’allà (*rialles*), perquè es veu que saben que Salamanca és de savis. Si vols ser savi, has d’anar a Salamanca, i els has d’anar a buscar a Salamanca. No entendran res del que llegiran, però has d’anar a Salamanca.

I així és que jo tinc tota la família allà, perquè se’m van quedar la cartera, se’m van quedar les fotografies que hi portava, i tot és allà.

De Toledo em van portar a Madrid, i a Madrid no sé què hi fèiem. A mi m’havien de portar a l’hospital, perquè em va sortir una floroncolosi, que vaig tenir setanta i escaig de floroncos, un braç foradat..., jo estic com una torradora, ple de forats. Em van foradar el braç, també ferit de guerra. De la primera cura de la ferida, vaig estar sis dies que no em varen curar, caminant sense menjar i amb febre. Aquesta també n’és una altra que passava per alt!

Ens porten a Madrid i a Madrid no sabem què hi anem a fer. A l’última hora, era per anar a treure *alambradas* de les trinxeres que hi havien a Martín del Río i a Cienpozuelos. Estàvem a l’església, amb un manicomi al davant. Quan ens anàvem dutxar, a vegades dèiem: “I si fèiem el boig i ens hi quedàvem?”, perquè estaven més bé els del manicomi que nosaltres, perquè ens fotíem de gana, no perquè ens maltractéssim –diria mentida–, no ens maltractaven, però de gana, més que el *maestro de escuela*, que deien. (...)

[Deprés] em van agafar, em van portar al Regne Victòria de Madrid, em van revisar la vista –ja m’afectava la vista la floroncolosi–, i el metge em va donar una carta tancada, perquè la donés al meu metge. I quan el meu metge la va veure, em va dir: “Mira, saps què? Anem a la cuina”, i a la cuina va dir: “Aquest té ranxo a part. Quan vingui, doneu-li tot el menjar que vulgui”. Tenia permís per anar a la cuina. Collons! Llavors, nois, havia canviat la truita.

Però no es van conformar amb enviar-me a casa, perquè d’avals ja no me’n podien venir més. No sé qui els firmava, perquè francament no ho sé, però jo estava en quintes. Ens agafen de Madrid i ens traslladen cap a Roncesvalles; primer, a Pamplona, vam estar dos dies a Pamplona, al castell, que també hi vaig trobar una firma del meu cunyat gran i altres firmes, perquè a tot arreu miraves de deixar una firma, si podies, i deies: “Mira, per aquí ja hi ha passat fulano”. L’endemà ens van agafar en camions i cap a Roncesvalles.

Allà vaig trobar un capellà que, escolta, es veu que també li feia gràcia, a aquell home. A la col·legiata, i cada dia anar a passeig. “*Sabe qué? Vamos, que iremos de paseo*”. Jo no treballava, eh?, aleshores estava rebaixat i no treballava. I aquell home em va voler donar instruccions del que era el misteri de Maria Santíssima (...)

Llavors, els alemanys van començar a prendre peu a França, van invadir França...

La Sònia Garangou

La segona guerra mundial, no?

En Joan Garriga

Exacte. I nosaltres allà es veu que fèiem fortins, perquè també sé tirar bombes, eh?, i fer forats amb dinamita. Això també m’ho varen ensenyar ells, no és que sigui terrorista, però ho sé fer.

La sala central de la biblioteca La Cooperativa era plena de gom a gom

I llavors, quan va venir tot això, es veu que els d'en Franco van començar a agafar por que no volguessin venir cap a les illes. Ens traslladen de Roncesvalles a Mallorca, bé, però sense dir-nos res, perquè no sabíem pas on anàvem. Però quan vaig veure l'estació de Saragossa dic: "Cony, és que ens porten cap a casa". I així va ser. Ens paren al moll, a punt de càrrega, i no hi havia *barco*. Llavors, va ser la primera vegada que vaig veure la família; després de tres anys, va ser la primera vegada.

Ens porten cap a Horta, aquí on ara hi ha l'hospital militar –aleshores era a mig fer–, i ens van portar allà. A part de tot això, he de dir que quan vàrem ser a Trujillo, vam estar sempre sense mantes, sense mantes ni sense roba. Ens hi vam estar des del 18 de març fins a Sant Jaume, sense mantes ni sense res; un grapat de palla i prou, fins que ens van donar roba i mantes. Però aquells mesos els vam passar de la manera que vam poder.

A Mallorca ens agafen i ens porten a fortificar la costa, a fer de manera que no invadissin, a fer trinxeres i a fer fortins, i vam fortificar la costa.

El 13 de juny em llicencien, perquè era per quintes. Em donen sis o set mesos, o vuit –exactament no ho recordo–, me'n vaig a casa. Arribo a casa i al pare l'havien fotut fora de la companyia; per salvar els interessos de la companyia [es refereix a la companyia de ferrocarrils, la futura RENFE], el varen fotre al carrer. Sort de l'Esquena i en Pedro Hernández, que el varen acompanyar a Arenys, no el varen fotre a la presó, perquè els comitès aleshores devien tenir les seves necessitats, però el meu pare tenia la seva obligació. (...)

Quan varen entrar els nacionals, l'havien de depurar. Aleshores, no el van tancar, perquè l'Esquena s'hi va posar –en pau descansi, pobre home–, i en Pedro Hernández, que va fer tot el que va poder. No li va passar res, però l'havien de depurar i el van depurar, i aleshores l'havien d'enviar cap a l'Ebre, cap a aquells pobles de l'Ebre, i el pare va dir: "plego", i va plegar de la companyia.

Arribo a casa, misèria. Això del pare no m'ho havien explicat ni m'havien dit res quan vaig passar, que vaig anar a Mallorca. Em van portar a Barcelona el dia de Reis, o sigui que els cavalls i els Reis els vàrem trobar al passeig de Sant Joan, que nosaltres anàvem amunt i ells venien avall. "Mira que són macos els Reis", em varen portar a Barcelona aquell dia, després de tres anys.

L'endemà passat ens embarquen, i cap a Mallorca, i a Mallorca m'hi vaig passar una vida de rei. Menjava, però els avals no servien de res. Quan va venir la cosa van dir: «Bé, aquests a fora». I a part d'això, el batalló va anar canviant. Anaven sortint els joves i n'entraven de vells, o sigui que tots els que estàvem dintre les quintes, avui demanaven aquells, a aquells els enviaven a casa, els altres els fotien al *cuartel*, i aleshores en venien d'altres que ja sabies el que eren: represaliats d'aquí. I el batalló es va tornar a formar, però ja transformat, amb gent política ja.

I a mi m'agafen després dels vuit mesos, m'agafen i em diuen que m'haig de presentar a Terrassa, i em foten a Santiago de Compostel·la, i a Santiago de Compostel·la la primera paraula: «*Han Llegado los rojos!*», i ja vàrem ésser-hi. «Vinga, va, vosaltres aquí a fora, que us hem de pelar. Abans d'entrar al *cuartel* no volem cues, ni volem cabells a dins». Ens vam pelar primer allà a fora, al pati aquell que hi havia, (...) [i després], cap a dintre, dutxes, i llavors jo em vaig vestir de *veterano*. Quan em va tocar a vestir, em van donar la roba. Com que a mi la roba no m'anava tota bé, vaig obrir la maleta i em vaig vestir de *veterano*. I llavors ja em miraven de repèl també. On va aquest ara vestit de *veterano*? Que no és un quinto? Llavors, vaig haver de fer de veterà amb els quintos que hi havia, perquè, escolta, la rampinya anava que era un gust dels que hi havia dintre del *cuartel*.

I, bé, vam passar allà tres mesos sense poder sortir del *cuartel*, tancats també, perquè no hi havia vestit, ni armament, ni hi havia corretja pels que havíem entrat. I com que érem els *quintos* i havien de jurar la bandera, fins que no hi hagués tot aquest material (...) vam passar tres mesos que Déu n'hi do, i de fill de puta..., escolteu, en tinc per a tota la vida. I la meva mare no hi tenia cap culpa, pobreta. És el que em sabia més greu. (...) I de fills de puta i bufetades, escolta, allà no en faltaven! Allà anaven a discreció (...)

L'alcalde de Malgrat, Conxita Campoy, d'esquena, lliura a cadascun dels assistents, un cop finalitzat l'acte, una placa commemorativa.

Ah, i una altra cosa. Més tard, quan ens van donar el material de guerra, el primer permís que va sortir d'aquella companyia vaig ser jo, amb quinze dies de permís a casa. Ja havíem jurat bandera i amb l'excusa de mirar-me el fusell, de fer una revista al fusell, que no l'havia ni tocat, me'l posa, se'l mira i em diu: "permiso", i em van donar quinze dies de permís.

La Sònia Garangou

Anem ara per la Carme...

En Joan Garriga

Encara me'n queden, eh? (*Rialles.*)

La Sònia Garangou

Sí, però ja les explicarà després, perquè sinó, no podran parlar els altres. La Carme que ens expliqui una mica, des del punt de vista d'una persona d'aquí Malgrat, i ja per anar acabant, perquè puguin parlar vostès dos, que ens expliquin una mica els anys posteriors de la guerra, a nivell de vida quotidiana, que potser vostè se'n recordarà més d'això del menjar i tot això.

La Carme Garriga

És clar, jo durant la guerra el que desitjava també és que s'acabés –era una nena, no?– per poder menjar sucre blanc i pa blanc. Aquesta era la meva il·lusió, poder menjar sucre i pa blanc.

Jo no recordo cap represàlia d'aquestes. Vam començar una nova vida, jo veia que estava amb la família, i al meu pare el van fer delegat d'abastiments i, és clar, jo recordo que no ens va faltar menjar, tot i així, hi havia racionament, i sé que el meu pare em deia: «Té, porta això a les Germanes. Digues si els falta alguna cosa». O sigui, jo no recordo haver passat gana.

Després, és clar, nosaltres aquí a Malgrat ens apuntàvem a tot. Si hi havia l'Associació de Filles de Maria, nosaltres a filles de Maria; hi havia l'Acció Catòlica, doncs a Acció Catòlica; si hi havia Falange, doncs a Falange. Sí, a la Falange també vaig estar apuntada. Ens agradava, perquè ens ensenyaven balls i cants regionals, tot era "regional". Després sí que vas anar veient que tot era «Espanya una». I el castellà nosaltres el vam aprendre –això també, perquè sempre vam parlar en català–, vam aprendre el castellà amb els soldats que després de la guerra van deixar per aquí, perquè no el sabíem el castellà, i el vam aprendre així.

I una de les coses que recordo és que sempre parlaven de la guerra, tant si era d'un bàndol com de l'altre. Sempre explicaven coses de la guerra! Jo pensava: "Tornem-hi, una altra vegada, tot això tan terrible..." Coses que m'anaven obrint al pensament, i... devia passar això, i aquest, i aquell, i no hi entenia res, però veia que era una cosa horrorosa, i mai acabaven; i un altre venia i explicava una altra cosa. I uns embolics, que no sabien qui eren els bons i dolents; bé, tots eren bons i dolents, no?

Doncs això, i ja està. Llavors, la nostra vida va anar continuant. Van venir les Germanes, es va obrir el col·legi, vam poder anar a col·legi una altra vegada. Vam poder anar a missa tranquil·lament, la vida va continuar així, normal. Tampoc veig que els de casa tinguessin una idea fixa amb algun polític; no ho sé, eren una gent –bé, almenys al meu record–..., que després de la guerra estaven molt més tranquils i feliços.

La Sònia Garangou

El senyor Lluís té més records dels anys aquests immediatament posteriors?

En Lluís Coll

Continuant el que explicava abans, una de les mesures que van prendre les autoritats en aquells moments va ser que s'havien de lliurar tots els diners que havia emès la República. Ho van prendre al bancs, una relació amb tots els diners.

Els bitllets antics, n'hi havia que eren valorats. O sigui, la Ràdio Nacional donava una llista de la sèrie i el número de bitllets que eren bons. O sigui, el que va tenir la sort de guardar-se bitllets d'abans, va poder tenir diners; el pobre que cobrava i pagava cada dia, aquests van quedar sense cap caler.

Després, a les nits hi havia llum elèctrica perquè treballessin les fàbriques i durant el dia era per les cases, però les fàbriques havien de treballar a la nit, les de gènere de punt i el que fos.

I la creença que aviat es restabliria la normalitat, la manca d'aliments i matèria primera no va ajudar al ràpid restabliment econòmic i industrial. El que va influenciar més a aquest malestar va ser la guerra europea, que va esclatar el primer de setembre del '39, perquè això va acabar d'agreujar la situació. Perquè tots sabem –bé, els grans– que passaven trens a la nit que anaven cap a Alemanya carregats de blat, i aquí teníem el pa racionat, un pa dolent que gairebé no es podia menjar. Això és el que recordo jo d'aquest temps.

Van seguir les mancances de material i força elèctrica. Les matèries primeres estaven racionades. Els aliments racionats: el pa, l'oli, el sabó, el bacallà. Menjàvem xocolata de garrofa. La farina de blat de moro era el que era assequible. Del blat de moro en fèiem farina i menjàvem farinetes, això durant molt de temps. I les restriccions del corrent elèctric. Recordo que a casa, a la barberia, teníem uns petromax, i vam posar unes bombetes que eren d'amiant, i amb petroli i benzina teníem llum, i així podíem treballar, perquè l'electricitat estava molt malament (...)

El Govern d'en Franco, diguéssim, davant la misèria que hi havia va ordenar que el novembre del 41 o 42 es donés una paga extraordinària a tots els treballadors d'Espanya. El que cobrava per mesos, un mes més, i el que cobrava per setmanes, una setmana extraordinària. I per Nadal es va implantar l'*aguinaldo*, o sigui que cobràvem el doble el mes de novembre i el doble el mes de desembre. Això perquè la situació econòmica estava molt malament. (...)

Després, un dels fenòmens d'aquest temps era l'estraperlo, que en deien. O sigui, moltes dones que tenien els homes al front...

La Sònia Garangou

O a la presó...

En Lluís Coll

O que havien marxat a França, i estaven soles, moltes dones es van dedicar a portar aliments d'aquí a Barcelona, i coses que aquí no teníem, de Barcelona cap aquí, i en deien estraperlistes d'aquestes dones. L'estraperlo ve que un Austríac, abans de la guerra, va muntar una ruleta a Mallorca, i estava trucada, i ell es deia Estraperlo, però es va descobrir que era una trampa, que era un frau. I llavors, per sinònim, tots els que feien una cosa que no era legal, en deien estraperlo, estraperlistes. D'aquí ve aquest nom.

La gent anava als camps a robar menjar. Fins i tot venien de Barcelona, en camions, i es paraven en un camp, robaven el que fossin i marxaven.

La Sònia Garangou

Ja eren robatoris organitzats aquests, no?

En Lluís Coll

Sí, sí, és clar! I les fàbriques i els tallers havien de treballar de nit, perquè la corrent elèctrica de dia era per la gent. I de nit, com que la gent tancava els llums, aleshores podien treballar les fàbriques i les màquines funcionaven.

Els participants a la taula rodona després d'haver acabat l'acte.

Els fabricants del gènere de punt van fer molts diners, perquè durant la guerra van treballar més o menys i no van vendre res del que tenien. Aleshores, en acabar-se la guerra, tota la gent d'Aragó i Castella van venir cap aquí a comprar, i llavors va ser quan els fabricants d'aquí a Malgrat, que hi havia molt gènere de punt, van fer diners, es van enriquir.

La Sònia Garangou

Hi va haver gent a qui la guerra els va beneficiar, no?

En Lluís Coll

I el menjar continuava escassejant. Hi havia racionament, però molt malament.

La Sònia Garangou

Molt bé. Per acabar, en Salvador, si ens vol acabar d'explicar quan va sortir del camp de concentració, i què li va passar en els anys posteriors.

En Salvador Forroll

(...)

Hi ha una anècdota, que se m'havia oblidat. En el camp de concentració nosaltres estàvem en un soterrani, i vam veure que si podíem treure una reixa..., perquè quan ens donaven el menjar ens feien sortir a tots al pati i aleshores entràvem d'un en un; ens donaven el panet i la sardina, perquè el que menjàvem era un panet i una sardina. Amb això havíem de passar tot el dia.

Però resulta que nosaltres ens vam adonar que si trèiem la reixa del soterrani es podria saltar dins del pati i tornar a passar. I ho fèiem! I menjàvem dues sardines i dos pans. Però resulta que algun presoner ho va denunciar, i aquí hi havia dos de Malgrat, que eren prou coneguts, que era en Joan Torrent –en Mariets– i en Paco Mar, que els van enganxar. Els van veure per segona vegada i els van enganxar.

I ell m'ha fet pensar en ells, perquè resulta que els van estomacar amb una fusta, que en deien –en deien “una fusta”–, i els van fer despullar...

N o t a :

Per raons de tipus tècnic, la gravació queda tallada en aquest moment. Ens consta que aquesta va ser pràcticament la darrera intervenció, a la qual seguirien unes paraules de comiat de Sònia Garangou i unes paraules d'agraïment de l'alcalde Conxita Campoy que va fer lliurament d'una placa commemorativa a cadascun dels assistents.

**MEMÒRIES
I ESCRITS**

Elies Paradededa Comas

Elies Paradededa i Comas (Malgrat, 1900 – Perpinyà, 1992) és sens dubte una de les figures més controvertides i al mateix temps més desconegudes del període de la república i de la guerra civil a Malgrat. La revista Som-hi! va publicar, els mesos de novembre i desembre de 1980, gener i març de 1981 i de juliol de 1981 a gener de 1982, el que no dubtem a qualificar com les seves memòries, agrupades en dos blocs. El primer, titulat “El meu record de Malgrat”, repassa la seva vida a Malgrat fins al seu exili l’any 1939. El segon porta per títol “El meu exili a França” i ens descriu el seu periple per terres franceses, des del febrer de 1939 fins al moment en què escriu aquestes memòries (1980). L’edició al Som-hi! va ser possible gràcies a la col·laboració de Vicens Tomàs. Hem respectat el llenguatge i l’estil del text ja publicat, al qual només hi hem afegit puntuals correccions ortogràfiques.

I El meu record de Malgrat

Primera part

Nascut a Malgrat l’u d’abril de 1900 i declarat al jutjat el dia 5 d’aquest mes, al carrer d’Aragó núm. 17, fill de Ramon Paradededa i de Catalina Comas, filla del mestre Elies Comas i padrí meu, d’una posició modesta.

De la meva tendra infància recordo encara que vivíem bastant pobrament, sense cap mena de confort.

L’entrada de la casa era una sola nau, que servia per disposició del blat que es collia i també per guardar les eines de treball. La porta de l’entrada era molt gran perquè així el carro pogués entrar-hi encara que anés carregat.

El menjador amb la llar de foc, la taula on menjàvem, unes quantes cadires, un armari i el forn on ens fèiem el pa.

Al mig de la sala hi penjàvem un ramell de figuera, i al vespre amb un gran soc hi agafàvem les mosques que l’endemà donàvem a les gallines.

El pati no estava enrajolat i quan plovia havíem d’anar amb els **esclops**, poc coneguts per les generacions d’avui. També quan plovia pels carrers havíem d’anar amb esclops.

Elies Paradededa l’any 1983, en una visita a Malgrat.

No existia encara la llum elèctrica i havíem d'enllumenar-nos amb l'ajut de petroli, espelmes o llums d'oli. Als carrers hi havia llums de gas que cada dia s'encenien i apagaven. Hi havien dos serenos que vetllaven la nit i passejaven pels carrers amb un fanal a la mà cantant l'hora i el temps, i despertant també als que s'havien de llevar d'hora.

Quan jo tenia nou o deu anys és quan varen instal·lar la llum elèctrica al poble de Malgrat, de moment, però, als carrers i poques cases. El corrent [elèctric] es produïa al **molí de la Pedrera**.

La gent en general vivia pobrament treballant molt i menjant més aviat poc.

Malgrat era un poble gairebé format per pagesos. No hi havia gaires obrers agricultors perquè la gran majoria treballaven pel seu compte amb el seu carro i cavall.

Es regava amb els pous de bugir que feien rodar els cavalls i tot l'altre treball es feia a mà, perquè és clar que no hi havia màquines com avui.

Les terres no s'explotaven tant com ara, aleshores es feien dues collites i algunes de poc rendiment.

Per als treballs com ara batre el blat i per a les feines més aviat grosses, els veïns s'ajudaven els uns als altres. La gent vivia amb més harmonia i tranquil·litat, no hi havia rancors polítics ni personals.

Aquell temps, d'indústria n'hi havia ben poca: la Fàbrica de l'Aigua que feia teixits i dues fàbriques de serrar fusta i fer embalatges.

Es podien veure moltes dones fent puntes de coixí, assegudes al peu de la casa; amb tot molta gent, com he dit abans, era propietari de la casa o de la terra i feina no en mancava.

En aquella època hi havia al poble poca gent forastera: tan sols hi havien catalans i nascuts, gairebé tots, al mateix Malgrat. Com sigui que els diners eren magres i la gent no viatjava massa, era natural quedar-se al poble en comptes de sortir a viure a un altre lloc.

Esbarjos per distreure's n'hi havia ben bé pocs: el cafè, el cinema, i per als joves, el ball popular. Hi havia dues societats recreatives. El Casino per als rics i La Barretina per la gent modesta, que per la festa major feien venir les millors orquestres de l'Empordà. Més tard el Casino va desaparèixer i el seu local el va ocupar la Cooperativa Obrera de Consum.

Per sortir de Malgrat quan hi havia mal temps era un inconvenient per la manca d'un pont: ni a la riera ni al riu Tordera no n'hi havia cap. Així és que el poble estava aïllat dels altres, [només] existien dues passarel·les pel personal.

Quant a l'ensenyança, era bastant deficient, no s'hi donava la importància que ara s'hi dóna. Avui, desgraciadament, jo en sóc un que sofreix aquella manca d'interès que hi havia.

El meu pare, tot hi essent propietari, als 11 anys em va treure de l'escola per ajudar-lo a treballar la terra al seu costat i moltes hores.

L'any 1910-12 es varen obrir les mines de ferro de **can Palomeres** i aleshores van venir a instal·lar-se a Malgrat unes quantes famílies de la part sud d'Espanya, sobretot de Múrcia. Però a la mina s'hi va treballar pocs anys, encara que es varen carregar uns quants vaixells de mineral.

L'any 1914-18 va haver-hi la guerra, i tot va fer un canvi radical: es varen obrir moltes fabriquetes i tallers de cuirs i es va donar molt de treball. Es varen construir molts edificis i cases, fent desaparèixer les hortes que es trobaven a l'interior del poble. [Sigui] com sigui, l'agricultura va prosperar, i amb ella el poble també va millorar. Va venir a treballar més gent de fora, i també per aquestes dades es va inaugurar el pont del carrer de Passada.

A l'any 1916 jo vaig ésser el primer pagès que vaig anar a treballar amb una bicicleta. El meu pare em deia: "i que dirà la gent!" perquè en aquells moments era un luxe tenir una bicicleta. En aquest sentit el progrés va anar molt ràpid i en pocs anys ja molts anaven a treballar amb bicicleta.

Ja de molt jove érem uns quants que teníem interès per la lluita de les llibertats individuals i polítiques, així com, el dret de parlar el català i també el de l'escola catalana.

Es publicava un diari en català a Malgrat que l'imprimien a can Montalt i que de muntar-lo i compaginar-lo en tenien el càrrec elements aleshores joves com en Costa, Bofill, Lluís Garriga i d'altres...

Ja teníem reunions secretes a **can Soliva**, entre els quals hi havia en Gracià Garriga, en Miquel Verdaguer, en Francesc Fontrodona i el seu germà Sebastià, en Prats i altres que sento molt no recordar-los.

Els partits polítics en aquell temps eren tots de dreta i s'alternaven de tant en tant. No tenien interès les eleccions i es compraven molt de vots, així que qui pagava més tenia segura la victòria.

A principis de l'any 21, vaig entrar en quintes. Abans es feia un sorteig i els qui treien un nombre alt es lliuraven de fer el servei, però jo vaig treure un nombre baix, o sigui que vaig haver de fer-lo.

Però malgrat tot, el meu pare va pagar una quota de 1.000 pessetes i així em varen reduir una mica el temps d'estar en files, car abans qui pagava li reduïen el servei. Hi havien, crec recordar, dues quotes, la de mil que feien deu mesos i la de dues mil que feien cinc mesos.

Era una forta càrrega per a les famílies perquè havien d'alimentar-te i vestir-te ells mateixos, i dos mesos abans havies d'aprendre la instrucció en escoles privades.

Aquell any hi va haver un desastre al Marroc i ens varen avançar l'entrada alguns mesos. Una vegada incorporat i preveient que això anava llarg vaig presentar-me per a caporal, el que vaig aconseguir fàcilment.

Aprofitant que em trobava a Barcelona, a la caserna de les Drassanes (artilleria lleugera) vaig procurar d'inscriure'm a l'Acadèmia Hispano Francesa per aprendre comptabilitat.

Aleshores, essent soldat i no podent disposar de totes les hores que em mancaven, em varen donar facilitats d'anar a dues classes al dia i així en pocs mesos vaig poder fer el treball d'un any. Recordo que en els exàmens vaig quedar en el número dos d'uns 60 que érem. I per fer-ho més rodó, aquest mateix mes de què parlo vaig sortir aprovat en l'exàmen de sergent a què m'havia presentat i aleshores tenia un problema menys, perquè ja em mantenien, ja no hauria de demanar ajuda a casa i també podria ésser més lliure.

Vaig llicenciar-me fent catorze mesos de servei, malgrat haver pagat com he dit abans, però malgrat tot vaig tenir sort perquè els que varen anar al Marroc varen fer 3 anys i molts no l'acabaren vius.

Bé, arribo a Malgrat i trobo unes maniobres militars que es desenvolupaven entre Malgrat i Tordera i que precisament les dirigia el General Primo de Rivera, i que s'allotjava a can **Xec**, o sigui a can Cama que tenien fabricació de licors. L'endemà mateix dit general declarava la Dictadura que durà set anys, però que es va fer sense vessament de sang.

Segona Part

Essent ja major d'edat, un dia dic al meu pare que no vull seguir més el treball a la terra. Ell se'n va fer el càrrec: jo volia fer de comptable, li vaig dir i així ho vaig aconseguir, tot i que era difícil cercar treball. El que seria més endavant cunyat meu, en Simeón m'aconsellà anar a veure l'oncle de la seva dona que era director del transport del moll de Barcelona i que segurament amb ajuda d'ell en podria trobar alguna cosa. Aquest senyor en anar-lo a veure em va dir que el que més m'aconsellava era un treball pel meu compte.

Després de ben reflexionar vaig creure que el millor era el comerç de gra, i que jo ja coneixia una mica, encara que vaig anar a una Societat que duia el nom de Salvador i Cia, del carrer Princesa i allà hi vaig estar set mesos. Anava al comerç de la llotja per aprendre bé com anava, i quan vaig estar ben al corrent de tot el negoci vaig venir a Malgrat a instal·lar un comerç del caire del que havia après.

El primer de maig de 1925 vaig casar-me amb la Joaquina Simeón i fins a l'any trenta vaig continuar el comerç, que va ésser quan el meu pare, que patia asma, un dia em va cridar per dir-me si jo em volia fer càrrec de les terres, car ell ja no podia continuar-la, o bé del contrari la llogaria.

Com sigui que al comerç que tenia instal·lat ja hi havia molta competència i es començava a posar cada dia més difícil, en fi que li vaig dir que acceptava portar la terra, però amb una condició: que jo era qui decidia el que havia de fer, cosa que el meu pare va acceptar.

Doncs aleshores és quan deixo el comerç i de nou treballo al camp.

El meu pare com la majoria de pagesos estava acostumat a fer les dues collites a l'any, i jo en vaig fer 4. És a dir, que en lloc de fer blat i faves a l'hivern i quatre patates, jo feia produir la terra en permanència, una cosa darrera l'altra igual que fan avui, i com sigui i perquè jo tenia coneixença de l'anterior comerç que això em permetia poder vendre el gènere directament. Vaig ésser el primer en exportar les verdures a l'hivern cosa que em feia guanyar la vida una mica bé.

L'any trenta, quan en Primo de Rivera va marxar i es va muntar un govern provisional per a fer unes eleccions lliures, tots els elements actius a Malgrat ens vàrem reunir per determinar quin era el element de lluita que determinàvem i la que era més necessària. Certs elements varen optar per la Lliga, entre els quals en Sebastià Fontrodona, en Masens [Salvador Masens Torrent] i altres. Els altres per l'Esquerra Republicana de Catalunya.

En aquells moments feia poc que l'Arnau i Cortina vivia a Malgrat perquè havia heretat una botiga de comerç del seu oncle, i com sigui perquè ell tenia més estudis i [era] el més adequat per fer conferències, va prendre la direcció del partit d'E.R.C. a Malgrat, i en apropar-se les eleccions municipals en una reunió es determinà qui eren els homes que teníem més estima al poble, entre ells l'Arnau, en Prats [Joan Prat i Maspera], en Verdaguer [Miquel Verdaguer Soler], en Garriga [Gracià Garriga Bofí], en Puig [Ciril Puig Estol] i jo mateix, i dos d'altres que no recordo el seu nom.

Havent tret una gran majoria de vots al poble, vàrem formar el nou consistori, nomenant batlle a Francesc Arnau i Cortina; en Ciril Puig i jo érem encarregats de cultura.

El primer que vàrem determinar va ésser de retirar el privilegi que tenia la religió catòlica al cementiri, tota vegada que abans el que no era catòlic no podia ésser enterrat al cementiri. Des d'aleshores tothom sense distinció de religió tenia el dret d'ésser enterrat al cementiri municipal.

El segon projecte va ser portar a terme la pavimentació dels carrers i voreres que es trobaven en molt mal estat.

Es va estudiar la manera que seria més equitativa la forma de repartiment del pagament a aquest treball, i després de tenir-ho ben estudiat es va optar per carregar el percentatge sobre el valor de la propietat, i d'aquest valor en pagaria la meitat el propietari i l'altra meitat l'ajuntament.

I va començar l'arranjament dels carrers, i per la seva organització hi havia una comissió encarregada, que seria la mateixa que s'encarregaria de comptar les quantitats que hauria de pagar cada propietari.

Fins aleshores hi va haver harmonia dintre el consell, fins un dia que jo venint de treballar em trobava a la plaça del doctor Robert i vaig observar deficiències en l'asfalt del carrer. Aleshores, la mateixa nit que teníem reunió a l'ajuntament, vaig exposar que si una obra no es feia correctament havia d'ésser suspesa, i que essent conseller municipal jo havia de tenir dret a fer parar les obres. Aleshores, uns incondicionals de l'Arnau en varen saltar a sobre i no varen deixar-me parlar.

El dia que varen venir a asfaltar el carrer d'Aragó, on jo vivia, els vaig dir que si no ho pavimentaven com era degut que ja podien fotre el camp, o sigui que avui constato que en aquest carrer el treball es va fer en perfecta forma, però des d'aleshores ja no lligava gaire amb els altres consellers d'Ajuntament.

Al cap de dos anys havíem de canviar la meitat de consellers de l'Ajuntament i havíem de sortir-ne l'Arnau, en Puig i jo... i també un altre que no recordo. Com sigui que vaig assabentar-me que l'Arnau també figurava a la nova llista i es quedaria a l'Ajuntament, i jo que no estimo privilegis per a ningú, presento la meva dimissió d'Esquerra.

Tot seguit, el dia següent, passejant amb l'amic Balvi, en Prats em va fer entrar a casa seva i em va dir que no podia marxar d'Esquerra perquè, a causa de la incertesa de noves eleccions, si jo em retirava era segur que perdríem les eleccions.

Li vaig dir la raó del perquè en sortia, i ell va respondre que l'Arnau li interessava seguir tenint el càrrec dintre l'Ajuntament, encara que en aquest cas ho seria de conseller, per així poder mantenir el càrrec que tenia dintre la Federació de Municipis. Bé, vaig acceptar amb aquestes condicions, varen venir les noves eleccions i Esquerra va guanyar novament i al tornar compondre el nou Ajuntament l'Arnau fou nomenat altra vegada alcalde, i [donant] la meva disconformitat vaig plegar.

Formant part del sindicat de Rabassaires i essent-ne secretari d'aquest sindicat, vaig tenir cura d'organitzar la marxa del mateix.

Quan en Companys ens va cridar per preparar-nos i proclamar la República Catalana [es refereix als fets d'octubre de 1934], ens vàrem reunir els més fidels a la casa de la Vila, esperant el moment de la seva decisió. En aquesta trobada, com sempre, no érem més que els més fidels, en Prats. En Gracià Garriga, en Miquel Verdaguer i alguns altres que no recordo, però l'Arnau no hi va venir.

A les dues del matí en Companys va donar l'ordre de dispersar-nos perquè la cosa estava perduda. Vàrem tenir sort que el sergent de la guàrdia civil Sr. Martorell es va fer responsable dient que a Malgrat no havia passat res fora de la normalitat, del contrari aquell dia anàvem tots a la presó.

S'acostava l'hora de la venda de les patates, i jo vaig anar a trobar el president del sindicat Regional dels Rabassaires, sr. Calvet per veure de la manera que podríem organitzar la venda.

Com sigui que érem uns quants sindicats que havíem d'anar a perdre la jornada a Barcelona per fer la venda, li vaig exposar que a veure si ell volia encarregar-se de fer la venda de tots junts i així amb una trucada per telèfon passàvem i estalviàvem moltes jornades de treball. El sr. Calvet va estar-hi conforme i va ésser magnífic.

El més sacrificat vaig ésser jo, car a les cinc de la tarda havia de deixar el meu treball per ocupar-me de carregar el vagó de patates i enregistrar la quantitat de cada un. Després de facturar el vagó anava a sopar i seguidament, després de telefonar, anava al sindicat a enregistrar l'embarcament del dia i preparar els comptes a pagar el diumenge. Pocs dies havia sortit del sindicat abans de les onze de la nit.

Tot aquest treball el vaig fer gratuïtament, però molt satisfet perquè d'aquesta forma les patates es pagaren una pesseta més per cove.

En arribar el cop *militar-catòlic*, les forces populars de Malgrat vàrem reunir-nos per formar un comitè de resistència.

Es va formar aquest comitè de tres elements de cada tendència, o sigui tres del sindicat obrer CNT, tres del sindicat agrícola de Rabassaires i tres d'Esquerra Republicana.

Per la CNT, en Rafael Banet, en Vidal [Francesc Vidal Curull] i un altre que no recordo; pels rabassaires, en Pau Pica [Moner], Salvador Barney [Mateu] i jo mateix, i per Esquerra, en Prats, en Miquel Verdaguer i un altre que no recordo. Com sempre en aquests casos de perill l'Arnau va desaparèixer.

Durant uns quants dies era difícil fer-se respectar. Els més exaltats no volien reconèixer cap autoritat i feien el que volien, així és que al voler-se oposar els capellans d'ocupar l'església pels exaltats hi va haver algun mort.

Als vuit o deu dies els ànims es varen calmar i aleshores vàrem poder formar Ajuntament, i la majoria varen voler que jo fos alcalde.

Jo vaig acceptar sota una condició: que cadascú es fes responsable del seu càrrec. Es va organitzar la defensa de la població i es va donar treball a tothom.

Vaig cridar al sr. [Josep] Planagumà que jo admirava com a gran professor i vaig demanar-li que m'organitzés les escoles, donant-li carta blanca, i em va recollir setze mestres en diferents escoles graduades i amb tot el material escolar gratuït pel bon funcionament d'elles.

Per a mi la instrucció és la base més sòlida del benestar de la gent.

Com sigui que jo era sergent d'artilleria i al poc temps em varen fer incorporar a l'armada i per estar-se muntant aleshores la bateria del castell em varen destinar allà, cosa que em va permetre de continuar amb el càrrec d'alcalde.

Un matí que jo era a inaugurar la bateria de Calella junt amb el capità d'aquesta, al mateix matí a Malgrat hi va haver un moviment d'ultradreta que va intentar ocupar l'Ajuntament, però després de dirigir insults als assistents se'n tornaren.

Quan jo vaig arribar vaig assabentar-me del que havia passat. [Quan estava] prenent el cafè va venir el responsable de la policia a advertir-me que corria el rumor que volien intentar de nou ocupar la casa de la Vila.

Tot seguit vaig donar l'ordre de pregonar un ban advertint al poble que tot grup de més de tres persones que anessin pel carrer la policia tiraria sense advertir.

Durant aquella tarda ningú es va manifestar, però al dia següent havent-se'n assabentat a Barcelona del què havia passat, varen enviar forces armades i varen recollir uns quants dels dirigents del moviment i els varen portar a l'Ajuntament, disposats a emportar-se'ls per afusellar-los. Feia llàstima de veure aquells grans homes plorar com a criatures. Els familiars del carrer em deien, Elies, Elies no deixis que se'ls enduguin.

Jo els vaig dir: Vos creieu que nosaltres podíem fer el que volíem, però fèiem el que podíem. Cal pensar molt abans de fer una cosa com aquesta.

Vàrem tenir sort de poder convèncer les forces armades. Després de menjar varen venir de nou i ens varen posar d'acord que els faríem fer un jurament conforme no es manifestarien més i els varen deixar en llibertat.

Compreneu bé que amb una gran joia ho varen jurar. Avui tinc la consciència tranquil·la i em sento orgullós d'haver contribuït a salvar unes quantes vides dels fills del poble de Malgrat.

Quan va arribar el canvi de govern, va prendre el poder el partit comunista i varen nomenar un comisari polític comunista a Malgrat i ens varen fer marxar de l'Ajuntament.

Preveient que seria molestat a cada moment vaig demanar el trasllat a la bateria de Barcelona i m'ho varen acceptar.

Vaig especialitzar-me en peces i armament més complet, i mentrestant em varen proposar tornar a Malgrat amb el càrrec de tinent, cosa que jo vaig acceptar. I una vegada de nou aquí, vaig tenir l'ocasió de tirar contra el **Canarias** que passava prop de la platja.

Després varen venir dos tinentes a la nostra bateria, però desgraciadament no tenien molta capacitat. Discutint sobre l'abast de tir de la bateria vaig comprovar la ignorància. Vaig telefonar a la comandància de Barcelona i vaig parlar amb el comandant Gener que ja em coneixia per haver dormit alguna vegada a la bateria de Bona Vista. Em va dir que tenia raó i que hi anés que em volia parlar.

Al dia següent vaig anar-hi i em va dir que es formava un servei tècnic per anar al front d'Aragó i com sigui que no tenia gaire confiança amb els tècnics que hi anaven i era necessari que jo hi anés.

El dia següent ja venia l'ordre de marxa i uns quants companys de la bateria varen venir amb mi voluntaris.

Arribats a Sariñena ens vàrem instal·lar a diverses cases, i cada dia fèiem pràctiques. Al veure la meua capacitat pel servei de cada dia, em varen encomanar que al desplegar jo faria funcions de tinent.

Després d'uns quants dies va arribar el moment de prendre posició en el Vedado de Suesa, i un cop allí em varen enviar amb el personal necessari a muntar observatoris a punts indicats.

Després de muntar el cinquè observatori em varen nomenar en aquest de sergent la qual cosa em va sorprendre. Al demanar el perquè d'aquest canvi, un amic de la Plana Major em va dir que va ésser el comissari polític i pel fet d'ésser jo de l'Esquerra Republicana de Catalunya.

Elies Paradedà als anys trenta del segle XX

imatge cedida per la família

El lloc que ocupava era un lloc molt precís, els contraris a nosaltres no feien el treball necessari, tot el contrari, però ells tenien el carnet comunista, i nosaltres érem rellevats.

Disgustat pels fets i veient que el meu sacrifici no servia per a res, vaig demanar al capità i al tinent, que eren joves, que si jo em presentava a l'escola de guerra tenia possibilitats de sortir tinent, i em varen dir que sí: varen assegurar-me que jo passaria els exàmens sense cap dificultat, vistos els treballs que havia fet.

Al cap de dos mesos em presentava a l'escola de guerra. El primer examen va sortir molt brillant i després de dos mesos demanaven que ens apuntéssim a un determinat servei per si de cas sortíem aprovats, i jo una vegada aprovat vaig ésser destinat a l'escola Militar de Figueres, que era de l'artilleria. Ens presentàrem molts en els estudis, nou hores de classe diàries, i treball a presentar pel dia següent, allà hi vaig aprendre molt i com he dit, vaig sortir tinent.

A l'acabar els exàmens, va venir en Celestino Mora [Costa], amic meu, dient-me que els feixistes havien entrat a Barcelona i que la seva unitat marxava en desordre cap a la frontera. Jo li vaig dir que no s'amagués, que l'escola probablement també marxaria, la qual cosa va fer al dia següent, que ens va deixar a Espolla. L'endemà, veient al *mando* que ho cremava tot, vàrem decidir de marxar tots dos cap a França.

A França vàrem passar moltes calamitats que un altre dia si dona el cas ja comentaré.

Hi ha moltes coses per comentar, però una que jo crec que és indispensable és la següent:

Com he dit abans el cementiri va ésser obert a tothom, però els capellans no varen poder acceptar perdre el privilegi que tenien abans i en moltes ocasions anaven a la tomba de qui havia estat enterrat civilment i davant feien la "comèdia" de la benedicció, com si fossin ells qui l'enterraven. Això jo no podia suportar-ho.

Nosaltres som demòcrates i tolerants, respectem la voluntat de tothom i no ens imposem mai a la voluntat dels altres, però aquesta gent són intransigents, dominadors, dictatorials. Desgraciat el que no segueix el seu camí si són ells que governen.

Avui veig que encara conserven a Malgrat alguns privilegis, algunes de les escoles són dirigides pels capellans i monges, per inculcar-los les seves idees.

Costarà molt encara de sostreure's a aquesta influència i aconseguir el respecte mutu de cada individu.

Dintre els meus estudis i de l'experiència que tinc avui, he constatat que tots els sistemes de religió pateixen del mateix mal: són intransigents, antidemocràtics i dictatorials.

He lluitat tota la meua vida per la llibertat de tothom; m'he sacrificat sempre per ajudar els altres més dissortats i sempre amb la confiança de fer bé al pròxim.

A causa d'això, ho he perdut tot la llar de casa i fins la simpatia d'alguna de les meves filles.

Amb tot no tinc cap remordiment de tot el que he fet, i si fos més jove encara estaria disposat a continuar la lluita.

El que jo voldria és que el poble de Malgrat prengués consciència de fer un esforç per a superar-se i estimar-se els uns als altres i poder donar un exemple als altres pobles que ens envolten.

Si el temps em permet veure-ho, em sentiria l'home més feliç.

II El meu exili a França (*)

El dia 8 de febrer de 1939 a la punta del dia, amb el company Celestí Mora, vàrem prendre el camí de la frontera. A mig camí vam trobar diversos camions abandonats i carregats amb tota mena de mercaderies: férem provisió d'algunes robes interiors i sabates noves, i continuarem la marxa.

En arribar al cim de la muntanya que separa el país ens trobàrem amb un grup d'altres que també s'exiliaven. Allí hi passarem unes 40 hores esperant internar-nos a França. Hi havia un xicot que era un bon cuiner i ens feia el menjar per a tots; uns altres, amb un burro que tenien, baixaven a carregar al camp abandonat on hi havia de tot.

El dia següent, sentint que les canonades s'apropaven vam decidir-nos a entrar a França. La nit que vam passar allà dalt ens va donar un contrast que mai més no oblidarem.

A França vàiem tots els pobles tan ben il·luminats i amb una claredat i un silenci que semblava un miracle, mentre que del nostre costat es sentien explosions i sense cap llum.

No podeu imaginar-vos la impressió que fa i el pressentiment que dóna el moment d'abandonar el país i emprendre l'aventura del futur que no saps el que t'espera.

A mig camí de la baixada ens atura una parella de Gendarmes demanant-nos si portàvem armes. Veient que érem tinents van tractar-nos molt correctament i ens digueren que com ja era de nit el millor era que dormíssim en una barraca que hi havia allà a la vora.

L'endemà al matí vam baixar a Argelers i entrarem a comprar pa, quina abundància! Justament el flequer era un català de la província de Girona i tot seguit ens va prendre amb simpatia.

Per fer algun franc, car els nostres bitllets no tenien cap valor, jo li vaig vendre una pistola que havia passat i el corretjam, i ens va dir que ens quedéssim allí que ell ens deixava un garatge proper a casa seva per a dormir, que seria millor que anar al camp de concentració que hi havia instal·lat a la platja, sense cap abríc. Com sigui que en Celestí Mora tenia un oncle de la seva dona a Clermont l'Hérault, li va enviar un telegrama perquè vingués a buscar-nos, car nosaltres no podíem pagar-nos el viatge. Mentre esperàvem no fèiem més que menjar pa amb llet condensada que havíem trobat dins un camp de camions abandonats. El pa era deliciós, ens semblava fet de pastissos, en menjàvem un a cada menjada.

El tercer dia arriba l'oncle Jaume Salucrí, fill de Lloret de Mar. Ens va embarcar a l'autobús i ens recollí a casa seva. De moment ja estàvem tranquils. Això li va anar bé a ell, perquè com sigui que aquest hivern va fer molt fred, a l'horta no hi tenia gairebé res i així, amb nosaltres va poder sembrar-la de nou. El diumenge ens donava 10 francs per a les nostres petites despeses. Així vam passar-hi un mes i al cap del mes va venir una ordre del govern francès que havíem d'entrar a un camp de concentració. En aquest poble ja estàvem recollits una quarantena.

El dia següent un autocar va venir a cercar-nos i va conduir-nos al camp d'Agde on s'hi trobaven ja uns amics de Malgrat, entre ells en Peret Bo [Pere Bo Serra] i en Francesc Matamala [Garriga], que hi treballaven de cuiners. Com que a cada barraca hi havia un responsable, en va ésser anomenat i jo vaig agafar el càrrec de carter, així ens trobàvem junts.

En aquells moments el menjar anava prou bé, només que havíem de dormir per terra i sense cap mena d'higiene i que els polls hi abundaven. Com a carter que era portava un braçal que em permetia sortir del camp per portar i recollir les cartes.

(*) Quan es va publicar al Som-hi! al llarg dels mesos de juliol de 1981 a gener de 1982, es va dividir el text en capítols, per facilitar-ne la lectura, revista a revista, cosa que no hem tingut en compte, atès que ara el reproduïm en la seva totalitat i tot seguit.

En aquest camp hi havia tres camps junts, separats tan sols per les *filferrades*. A l'entrada hi havia el local de correus, i al costat hi instal·laren un tancat per a les visites dels familiars o amics que venien a fer una visita als presoners, tan sols el diumenge. Quan venia la gent jo els demanava el nom i la barraca on eren per anar-los a cercar, ja que ells no tenien dret de sortir sense anar acompanyats per nosaltres. Aquesta gent generalment et donaven algun franc, de manera que jo disposava sempre d'una certa quantitat de francs.

Els altres que no tenien res, nosaltres, amb en Celestí, els facilitàvem paper, segells per escriure i alguna vegada quelcom per menjar, car al camp hi havia una cantina on es podia comprar certes coses per a menjar i altres. També allí, estant en contacte amb en Francesc Masó que habitava a Cabestany, prop de Béziers, va enviar-me 50 francs, com també un xic més tard, el govern espanyol a l'exili va enviar-nos 500 francs als oficials que estàvem al camp de concentració.

En esclatar la guerra amb els alemanys la nostra situació va canviar molt, car van donar facilitats per sortir a treballar si hi havia algun patró que ens llogava. L'oncle d'en Celestí Mora el va fer sortir, però no podia fer-ne sortir més d'un, a mi no va poder.

Els primers mesos d'ésser al camp, la censura de Malgrat, a mi i a en Pau Pica, ens posava a les cartes que rebíem de casa nostra, unes sàtires vergonyoses: "Tus amigos de Falange te esperan con los brazos abiertos, gritando muy fuerte, viva Franco, muera la FAI".

Després de diverses vegades de rebre sempre el mateix, vaig decidir dirigir-los una carta expressa per a ells, tota vegada que eren ells els primers de llegir-les. En aquesta els vaig dir que el que feien els rebaixava molt i que si eren homes, el menys que podien fer era donar la cara i posar-hi el seu nom. Jo estant aquí tancat dono la cara, així que vosaltres, que ara sou els amos de Malgrat no sé per què teniu necessitat d'amagar-vos amb el segell de la censura. Això féu efecte de seguida, car als dos o tres dies rebia una carta escrita per ells, però sense cap signatura, a la que després de dir-me una colla de bestieses, una cosa em quedà gravada a la memòria: "Si Vd. quiere que las cosas marchen bien, deje este aire de perdonavidas que tanto le caracterizó durante su reinado en Malgrat". Aleshores vaig dir-me, després de tot, hi ha la família, val més que no en parli més, pel que vaig escriure una carta a casa normal i al final vaig posar-hi: "para mí, asunto terminado", i ja mai més varen molestar-me. Sé que alguns d'aquests ja són morts, però si per casualitat n'hi hagués algun encara en vida, jo estaria content que es fes conèixer per a donar-li les gràcies.

Al començament d'ésser al camp vam rebre uns impresos per si volíem anar a Mèxic. El que disposava dels diners per a pagar-se el viatge podia marxar, però, altrament, calia esperar que el govern mexicà ens enviés el bitllet del viatge. Jo vaig fer la demanda i encara espero els resultats. Així anava passant el temps.

En arribar el moment de les veremes ens agafaren tot un grup per anar-hi a treballar. Ens van repartir en quatre camions i ens enviaren a un poble prop de Béziers. A cada poble deixaven un camió i a mi, que em trobava al quart, em van deixar a Cabestany. La sogra d'en Massó, va demanar si jo hi era, i en trobar-m'hi em va agafar per treballar per a ells. En Francesc l'havien enviat al front de guerra. El primer dia vaig dormir a casa seva, però el segon va venir una ordre que havíem d'anar a dormir al grup, que havien trobat un gran local, on ens feren dormir per terra, a la palla. Ja comprendreu que en sortir del camp no teníem gaire força i el treball de sortir i carregar portadores que pesaven molt, al cap del dia acabàvem aixafats.

A nosaltres, els que ens llogaven, havien de donar-nos deu francs cada dia i el menjar, i la resta, el govern.

Treballant per a la família d'en Massó i en reconeixement del que havien fet per a mi, després de la jornada ajudava a un treballador que tenien per arreglar el vi i premsar la rapa. Aquest treball va durar entre 15 i 20 dies i després ens enviaren al camp Saint- Cyprien, que es trobava a la platja. Hi havia barraques, no hi havia cap vidre, de manera que quan la tramuntana tirava fort ens omplia de pols de sorra. El menjar allà era molt dolent i escàs i l'aigua per a

beure l'haviem de treure d'unes bombes a mà, prop de l'aigua de mar, pel que era prou salada. Allí hi vaig agafar una forta diarrea que em féu sofrir molt.

Allà hi vaig trobar uns quants companys de Malgrat.

Després d'un parell de mesos d'estar en aquest camp, en Celestí Mora em trobà un hortolà de Clermont que em va fer els papers per a treballar per a ell, el que em permeté de sortir del camp.

En arribar a Clermont en Tino [es refereix a Celestí Mora] ja m'havia reservat unes golfes d'una casa per poder-hi viure, que eren prou grans i on podia fer-hi el menjar amb aigua corrent i llum. D'això en pagava poca cosa.

La primera setmana que vaig treballar vaig anar a menjar a un cafè restaurant, de poca importància, que em feia pagar 20 francs cada dia. La primera setmana em va anar bé, perquè vaig treballar tots els dies i com que guanyava 32 francs cada dia, podia fer-ho. Però a la segona setmana, que va fer molt mal temps, no podent fer més que quatre dies, no m'arribava per poder pagar-ho. Un català que tenia una tenda de comestibles em cridà i em proposà de fer-me el menjar jo mateix. Al davant mateix hi havia una quincalleria i m'hi vaig comprar tot el precís per fer-me el menjar. En lloc dels 20 francs diaris ara només me'n costava 10, el què em permeté, en poc temps d'economitzar una certa quantitat de francs.

Quan va arribar el mes de març, que els dies ja són molt més llargs, un sabater espanyol que tenia la botiga allà prop, va demanar-me si podia ocupar-me de treballar un hortet particular d'una gran propietat d'uns senyors que tenien un poc separat de Clermont.

Vaig demanar al meu patró si volia que li fes alguna hora suplementària, i en dir-me que no vaig acceptar d'anar un parell d'hores a casa d'aquests senyors.

A Clermont-l'Hérault s'hi trobava una gran colònia d'espanyols que hi vingueren quan la guerra de 1914 a 1918. Els fills ja eren tots francesos i els pares s'havien naturalitzat.

En arribar el mes de maig, l'alcalde, que tenia un petit hortet, també em va demanar si podia ocupar-me'n, cosa que vaig acceptar; o sigui que em feia onze hores per dia de treball.

En poc temps vaig recollir un petit capital, i aleshores, acompanyat d'en Tino, vam anar a comprar-me tot el necessari per a vestir-me correctament. Amb 1.000 francs ho vaig comprar tot, i encara me'n van quedar més de 1.000.

El mes de juliol vaig barallar-me amb el patró i em donà vuit dies per a deixar-ho. Ell creia que podia fer-me tornar al camp de concentració i em denuncià a la policia. Vaig tenir sort de l'alcalde, que era advocat, i féu tot el necessari perquè restés lliure, sense fer-me pagar res. Tant ell com els altres senyors pels que treballava m'apreciaven molt; aleshores vaig treballar per un altre hortolà lliurement, i que era molt més agraït pel treball que li feia.

Després de l'èxode de la gent del Nord de França, que vingueren a instal·lar-se al sud, el govern donà ordres que tots els refugiats espanyols haviem d'entrar altra vegada al camp de concentració, car havien de donar el treball als exiliats francesos.

Eren cap a les darreries d'octubre quan entràrem de nou al camp d'Argelès amb en Tino. En aquest camp fou on pitjor estàvem, molt brut i les barraques molt petites, que ens hi posaren agrupats com les sardines a les llaunes i el menjar molt escàs. Allí vaig aconsellar en Tino, que no havia tingut cap càrrec de compromís a Malgrat, d'entrar a casa seva ja que el nostre esdevenidor es posava molt negre. Als pocs dies es decidí a venir.

Jo, per sortir d'aquest camp, vaig ingressar a un grup de treballadors militaritzats i m'enviaren a un poble on es trobava aquest grup, prop de Perpinyà que es deia El Saler.

Allà s'ocupaven de refer una presa que les aigües d'un gran temporal havien fet malbé.

Al grup ens donaven dos francs cada dia i poc de menjar, el que m'afeblí molt. Per poder menjar un poc més ens vèiem obligats a fer uns feixos de llenya dels arbres que estaven arrencats, que portaven a Pézilla, a 1 km. del treball i el flequer ens venia pa sense tiquet i a una cooperativa ens venien sucre de raïms i arengades, que ens ajudava molt. Com que aquest grup era massa nombrós, el capità deixava a alguns anar a treballar per alguns particulars, als quals les aigües havien fet mal. Aquests particulars, més humans, els donaven algunes robes poc usades i alguns francs, mentre que a nosaltres el govern no ens donava res. En set mesos de treball no ens donaren ni un fil de roba.

L'encarregat que teníem era un català francès, li dèiem *Gepa*, i jo vaig explicar-li el que passava amb els que treballaven pels particulars, que tenien molts més avantatges que nosaltres. Aleshores em digué que en pocs dies hi hauria un arranjament de personal i que em deixaria lliure del seu grup. Als pocs dies es féu l'arranjament i em deixaren encara al seu grup. Veient això, en arribar al treball, vaig donar dues palades de sorra i vaig plantar la pala, posant-me de braços creuats. Al cap d'un moment va venir el segon encarregat, car aquell dia en *Gepa* no hi era, i em demanà el motiu que parés. Jo li vaig explicar el que m'havia promès en *Gepa* i tota vegada que m'havia guardat que no faria res més si no em deixava lliure. M'amenaçà d'ésser castigat si no treballava i que podrien enviar-me a un grup disciplinari. Vaig contestar-li que m'era igual i que si volien matar-me que ho fessin.

El segon dia va venir l'enginyer i em digué el mateix; però jo vaig continuar igual. El tercer dia ja hi havia en *Gepa* i en veure-ho em va dir que ja podia marxar, que no necessitava cap paper d'ell i que digués al capità que ell m'hi enviava.

En arribar al local vaig presentar-me al capità i ell em digué que m'havia de castigar i el seu càstig fou de permetre'm treballar per un particular.

Com sigui que tots els diumenges anàvem uns quants a treballar per un hortolà, que ens donava 30 francs, de seguida el vaig advertir que era lliure i que em reclamés al capità, el que féu ben prest i al dia següent ja treballava per a ell.

Va dir-me que estava racionat, pel que no podia donar-me de menjar, però del que hi havia al camp podia menjar tot el que volia. Era el moment de les faves tendres i pèsols, que jo em feia coure i era deu vegades millor que el què ens donaven al grup. Quan hi hagué préssecs i albercocs em donava 100 francs cada setmana, i content que treballés per a ell. Aquesta vida va durar poc, car als dos mesos aproximadament van venir els alemanys a cercar-nos per anar a treballar per a ells. El matí abans d'anar al treball ens van fer presentar a la placa on hi havia tres o quatre taules amb una màquina d'escriure i ens feren una fitxa a cadascú.

Abans de dinar vam preparar els nostres efectes, car després ja havíem de marxar amb ells.

Ens portaren al camp militar de Rivesaltes i allí ens reuniren tres o quatre grups i l'endemà ens feien embarcar a un tren de càrrega que van fer parar al mig del camp. Després de donar-nos menjar fred per a tres dies ens embarcaren als vagons com si fóssim bèsties, tancant-nos-hi. Fins a mig camí, que s'hi trobava la línia de demarcació, fórem vigilats per gendarmes francesos; però allí, després de fer-nos una nova verificació, [p]els alemanys. Per nosaltres la cosa va canviar favorablement, car ells ens deixaren els vagons oberts i el que volia escapar-se ho tenia fàcil, però foren pocs els que ho van fer.

El tercer dia, en arribar a Brest, vam tenir una gran sorpresa de veure diversos autocars que ens esperaven per a conduir-nos a un camp de concentració, als afores de Brest.

Quan vam arribar ja era de nit i teníem les taules del menjador preparades per a servir-nos la sopa, que va ésser prou abundant. Després de sopar ens repartiren per barraques confortables, amb llits individuals i ben equipats. És a dir, que no podíem figurar-nos ésser rebuts amb tanta delicadesa.

L'endemà, després d'esmorzar, ens feren presentar per classificar-nos per oficis. Jo, com sempre digué pagès i em van posar manobre.

El dia següent ens feren formar per anar al treball, que era al Port de Brest, on hi construïen refugis per als submarins. En aquesta obra, molt important, hi treballàvem 25.000 homes. En arribar ens separaren per grups d'oficis. Als manobres, que érem 20, ens cridà el *chef*, que era alemany, es deia Willem, i després de fer les comprovacions demanà qui parlava francès. En veure que ningú no es presentava jo li vaig dir que el parlava poc. Aleshores em digué: tu seràs l'interpret. Ens dirigí a una gran caixa on hi havia ple de pales i pics, per obrir una petita trinxera, per on havia de passar un cable elèctric. Jo anava per agafar una eina i em cridà: no, tu no, tu *luqui, luqui*. En senyalar-me els ulls, jo li vaig dir [que ja ho comprenia: volia que passés] les ordres que em donava.

Allí ens pagaven bastant bé i el menjar del migdia era gratis.

Als pocs dies de treballar, el *chef* em va dir que m'apreciava molt i que com sigui que ell havia estat presoner dels francesos a la guerra de 1914-1918, que nosaltres, tot el grup, no havíem de tenir por d'ell. Jo he de cridar, però mai no faré cap mal a ningú, ens deia. Al contrari, més tard va demostrar-nos que era un bon home. Allí ens pagaven a 8 francs l'hora, prima de bombardament i les hores suplementàries amb el 50%. Al camp ens cobraven catorze francs cada dia, de menjar i dormir, pel que cada dia ens quedaven més de setanta francs nets. En pocs mesos vaig trobar-me amb un petit capital.

Com sigui que cada dia n'hi havien que s'escapaven, varen demanar què podrien fer per evitar que s'escapessin. Alguns digueren que ens donessin llibertat els diumenges per anar a passejar a Brest, cosa que varen acceptar i des d'aleshores cada diumenge ens anàvem a passar el dia a Brest tranquil·lament i comprar el què volíem. Havíem de tornar a les vuit del vespre, però molts, com jo i dos amics madrilenys que sempre anàvem junts, entràvem a mitjanit, però mai ens van dir res.

Durant aquestes sortides, un francès que ens apreciava molt i que treballava lliure ens va proposar d'anar a veure uns amics que tenia, que treballaven a La Rochelle, que també els alemanys feien grans treballs, que allí ens farien els papers per ésser lliures. I com sigui que el treball a Brest s'estava acabant i que després ens portarien a Alemanya, li vàrem acceptar. Així que un dia en lloc d'anar al treball ens escapàrem per les *filferrades* i ens anàrem a Brest, al lloc que ell vivia, esperant el vespre, que ell vindria i ens acompanyaria a l'estació, per anar amb la seva recomanació a trobar els seus amics de La Rochelle.

Després de fer tres canvis de tren vam arribar a veure els seus amics. Ens recolliren i l'endemà anàvem a veure la seva empresa pel treball. En estar a mig desembre no volien prendre més personal fins el gener. Per a nosaltres això ens era impossible, i com sigui que a l'estació de Rennes vam trobar uns amics que s'havien escapat abans que nosaltres del nostre camp de Brest i ens digueren que allí donaven treball i feien els papers, amb els dos companys vam retornar a Rennes a veure a aquests amics. L'endemà, aquests ens van acompanyar a la seva empresa, però aquesta empresa no podia agafar-nos, però ens va dirigir a una altra que ells creien ens prendrien, essent així. Aleshores els vaig dir que no teníem papers i que si fos possible ens fessin un certificat de treball perquè la policia francesa ens els donés. Em digueren que anéssim al treball i que en plegar hi passéssim que ens els donarien i així ho férem.

El dia següent de bona hora vam anar a la policia francesa i tot seguit davant nostre els feren, pel que a les nou del matí ja teníem el necessari per ésser lliures.

Com sigui que jo estava en relació amb en Salvador Barney [Mateu] que treballava a una *ferme* prop de Versalles, lliurement, vaig demanar un permís de quatre dies i vaig anar a veure'l, per veure com anava la vida per allà.

Aquesta *ferme* es trobava a 10 km. de Versalles i era un petit país com Sant Genís de Palafolls. Hi havia dues grans *fermes* d'unes 200 ha. de terra cadascuna. El menjar hi era en

abundància, cosa que a fora, sobretot a les ciutats feia molta falta, i al mateix temps allà no hi havia cap control dels alemanys, al contrari de Rennes, que cada dissabte havíem de presentar-nos a la *creix-commandantur* alemanya, policia de control. A mi no m'agradava gaire, de ser controlat, i a l'hotel pagàvem molt car i el menjar no era gaire bo.

Vaig demanar al patró de la *ferme* si li interessaria que hi anés a treballar: va dir-me que sí, però que fóra més prudent demanar a la Prefectura (Governació) el permís de canviar de Departament (província), que així estaria més en regla.

En arribar a Remes vaig explicar als dos companys com vivien allà, que es guanyava molt menys, però hi havia menjar i la tranquil·litat dels alemanys.

Un d'ells em va demanar que jo també fes la petició de canviar de departament, que molt seria que no trobés treball per a ell. Aleshores vaig escriure a en Barney pel meu company i va ésser l'altra *ferme* que el va prendre. Al cap d'un mes ens arribà el permís i vet aquí que ja arribem a la *ferme*.

En aquesta *ferme* érem sis o set obrers fixes i altres sis o set secundaris, treballàvem nou hores cada dia i ens pagaven a noranta francs al dia. Havíem de fer-nos el menjar nosaltres mateixos i el local que teníem, érem tres, no tenia cap mena de confort, sense cap armari per posar les robes. Com que es trobava sobre les corts dels cavalls, n'eren tretze, estava envaïda de rates grosses, que quan dormíem ens passaven per sobre nostre. El llit era una gran caixa amb un matalàs de palla petita i ens deixaven dos llençols que cada mes els canviaven per a rentar-los. Hi havia una gran taula i dos bancs i un petit fogó de fusta per fer el menjar.

Els ens venien les patates que volíem i mig litre de llet cada dia i tant de pa com volguéssim i un bon tros de porc salat cada setmana. Com a treball, no era pas molt cansat, però molt brut. En Barney era *chartier* o sigui que treballava amb els cavalls, que en tenia tres per a ell. I n'hi havia dos d'altres que també eren *chartiers* i jo vaig ésser tractorista, car hi havia dos tractors.

Nosaltres quatre teníem una categoria superior i cobràvem un xic més, per bé que els *chartiers* havien de llevar-se una hora abans, per donar menjar i netejar els cavalls abans d'anar a treballar i cada tres diumenges, per torn, estaven obligats a tenir cura de tots els cavalls, donar de menjar i beure, mentre que jo era lliure.

D'acord amb el patró, vaig ocupar-me de comprar els productes necessaris per matar les rates i en pocs dies les vaig fer desaparèixer. Així estàvem tranquils.

En Barney i un altre, de l'altra *ferme*, havíem fet amistat amb una família madrilenya que vivia a Saint-Germain-en-Laye, que era a 14 km de Davoir, on nosaltres vivíem i cada diumenge i dia de festa anàvem a casa seva a passar el dia. Com sigui que treballava de comptable a Paris, que també està a 14 km. de Saint Germain, agafava els bitllets d'entrada als cinemes i teatres, on tots junts anàvem a passar la tarda. Jo vaig ajuntar-me amb ells, car tots tres teníem bicicleta i a l'hora portàvem el necessari per menjar a la *ferme*, perquè en aquell temps el menjar anava molt escàs i car. A ells els anava bé i a nosaltres també de trobar una família per poder passar les festes i poder disfrutar un poc de la vida. Així, poc a poc vam anar coneixent Paris i tots els espectacles. Ell, en Rodríguez que es deia, ho pagava tot i després de sopar passàvem comptes i cadascú pagava la seva part, i després, cap a la *ferme*.

Mentre va durar la guerra vam continuar aquí mateix, però en ésser alliberada París, com que els americans llogaven gent i ben pagats vaig fer-me llogar per ells i em vaig acomiadar del patró donant-li vuit dies. El patró va preguntar-me perquè marxava i on anava a treballar. Vaig dir-li que no tenia perquè amagar-me i que anava a treballar pels americans que donaven de menjar i que pagaven molt més bé. Passats els vuit dies, en anar per agafar el treball, que era a 3 km. d'allà, em van fer veure una circular que havien rebut de la prefectura de Versailles que sense un certificat del patró on treballàvem que no li érem indispensables, no ens podien pren-

dre. De seguida vaig veure la malícia del meu patró perquè restés a casa seva. Aleshores vaig anar-lo a trobar i vaig dir-li que necessitava aquest certificat. Ell va excusar-se que no el podia fer. Vaig dir-li que ell m'havia traït en dir-li on anava a treballar, però que malgrat tot jo me n'anava, que no era ell qui m'impediria de deixar-ho.

Després d'anar a la prefectura, que s'excusaren, vaig anar al despatx de la mà d'obra de Saint Germain i els vaig dir que no era cap esclau i que tenia dret a treballar lliurement pels americans. El director em va dir que si trobava treball que m'ho arranjarà

Com sigui que a Saint-Germain-en-Laye l'encarregat de llogar gent era un cubà que parlava l'espanyol, vaig explicar-li el meu cas i em va agafar de seguida. Jo ja tenia agafada una petita habitació, allí a St. Germain, moblada que pagava molt poc, però era tan sols per a dormir-hi. Així és que com sigui que els americans ens donaven menjar i bastant bo i la paga era bastant bona i el treball molt fàcil, la vida va canviar completament.

En anar dissabte a cercar les meves coses a la *ferme* em vaig trobar a l'entrada amb el patró, que em demanà de parlar-me, per donar-me el certificat de comiat, responent-li jo que tal com li havia dit jo treballava per als americans a Saint-Germain-en-Laye i que no em feia cap falta el seu certificat. Ell em va dir, no siguis així, vine, vine i després d'entrar al seu despatx em va dir: "Cal ser franc, tu m'interessaves i jo vaig fer el necessari per retenir-te; però tu has estat més "pillo" que jo i has guanyat, cal reconèixer-ho". Això em va agradar molt i sempre més vam quedar amics. Més tard, quan portava la *ferme* el seu gendre, encara amb en Jaume Riera, que també va venir a St. Germain, hi vam anar a fer la *moisson*, o sigui, a entrar tota la collita de cereals, que això ho pagaven doble.

Vam passar uns mesos amb els americans, fins que marxaren a ocupar Alemanya i ens vam quedar sense treball.

A la vila veïna, Poissy, hi havia unes quantes fàbriques que donaven treball i els tres malgratencs que ens trobàvem a St. Germain anàrem a treballar a una fonderia, en Salvador Barney, en Jaume Riera i jo. Durant aquest temps vaig conèixer una viuda que treballava d'infermera i li vaig proposar d'ajuntar-nos. Després d'algunes setmanes de reflexió, ho va acceptar, i així vaig poder portar una vida normal, car ja estava cansat de viure sol.

Vaig tenir sort car era molt treballadora i econòmica i avui ja fa 35 anys que vivim junts.

A la fonderia de Poissy hi vaig treballar una mica més de dos anys i després, amb uns amics francesos, ens vam posar a fer el comerç en societat, cosa que va durar poc, car el treball és molt difícil de conèixer. Aleshores ens vam decidir de posar-nos pel nostre compte, vam tenir sort que una família de francesos que ens apreciaven molt ens deixaren una certa quantitat per començar.

Vam comprar una camioneta i tot el que era necessari i anàrem per diferents localitats a vendre. En començar va ésser difícil, però poc a poc arribàrem a ben vendre i guanyar-nos bé la vida.

Treballàvem molt, però amb gust, car nosaltres érem els amos i no depeníem de ningú.

Així durà uns anys.

Després de passar tants d'anys tirat d'una banda a l'altra, per fi podia viure feliç.

Ja fa catorze anys que vivim el retir, que aquí a França ens permet viure bastant bé. Avui tinc 81 anys i puc dir que mai he viscut tan bé i tranquil com en aquests moments.

Ja fa onze anys que he tingut la sort de reviure el meu Malgrat i no podeu figurar-vos la immensa joia que això em dóna. Espero que encara tindrà la sort de poder venir-hi bastant de temps.

Lluís Tomàs Romo

Lluís Tomàs va néixer el 13 de desembre de 1914 a Puigcerdà. Va venir a viure a Malgrat l'any 1946, després d'haver passat prop de set anys a diverses presons, la darrera de les quals va ser la de Girona. Es va casar l'any 1954 amb Teresa Cordón Pou. Tot i no ser fill de la nostra població, ens ha semblat oportú donar a conèixer part del seu relat biogràfic, en concret l'apartat que fa referència als durs moments de tancament a la presó. El seu relat és colpidor i ens permet, en primera persona, conèixer la seva pròpia història, que no deslliga de la situació política internacional del moment en què viu. El que reproduïm explica com una persona viu el propi procés "judicial", i com manté la dignitat i el convenciment de la seva innocència. Encara avui, tal i com ens comenten els seus familiars, "no consta la causa ni el delictu" pel que fou condemnat.

Fragment del "Diari de presó"

30-7-1943

Avui haig de comparèixer davant el consell de guerra que ha de jutjar-me per la meva actuació política durant l'aixecament militar provocat pels feixistes el 18 de juliol de l'any 1936.

Estic força tranquil. Tinc els nervis molt *templats* i estic serè malgrat que estic convençut que m'espera travessar un mal tràngol. Tinc el ple convenciment que el consell de guerra davant el qual compareixeré, és una punyetera farsa i que la meva sentència ja fa dies que està decidida. Tinc la impressió absoluta que la decisió presa és la de condemnar-me a mort puix que en el curs dels anys que estic esperant per passar aquesta prova he rebut notícies contundents que el desig de les autoritats del poble on havia residit, és que sigui castigat amb la màxima pena, car així reiterades vegades em consta que ho han manifestat.

Recordo molt bé les paraules que varen dirigir-me en el curs de l'interrogatori que em feren l'any 1939 a la caserna de la guàrdia civil, que d'una manera inequívoca van dir-me que d'aquesta no m'escaparia. Aleshores així també ho creia jo. Per aquest motiu uns instants abans d'ésser conduït a la presó de Girona en acomiadar-me de la meva mare i de la meva nòvia, vaig besar-les amb ple convenciment que aquell seria l'últim petó que de mi rebrien i amb aquest pressentiment a la presó hi he viscut aquests últims anys.

Vicens Tomàs

Lluís Tomàs Romo l'any 1996

Però avui han passat tants esdeveniments des d'aquella data! He passat molts sofriments, decepcions i tota mena d'adversitats, però per altra banda han ocorregut molts fets que han afavorit la meua situació. En primer terme la guerra actual estesa a tots els continents en la qual el feixisme i les democràcies mundials s'estan disputant la seva pròpia existència.

Avui ja s'albira clarament la derrota de les forces feixistes.

Fa uns dies que el fundador del feixisme, cap del govern italià Mussolini, s'ha vist forçat a retirar-se de la seva vida política i militar. Les organitzacions feixistes d'Itàlia han estat dissoltes i s'espera que el nou govern farà proposicions de pau als Aliats. L'opinió general és que Itàlia en terme més o menys llunyà serà sotmesa a capitular sense condicions.

Alemanya també passa per moments crítics i tots aquests fets també repercuteixen perquè la meua moral es mantingui més ferma i fan reeixir en mi l'esperança d'arribar al terme d'aquest camí tan dur i llarg.

Per altra part no hi ha cap dubte que aquests mateixos fets han de repercutir desfavorablement a la moral dels qui avui m'han de jutjar, puix quan contempen fredament i sense fanatisme la situació actual, comprenen que avui ja no és tan còmode ni divertit fer matar un home, com ho era dos i tres anys endarrera.

Per aquest motiu, encara que tingui el convenciment que em serà sol·licitada la pena de mort, tinc al mateix temps una esperança que ja l'havia perduda. Que em pot ésser commutada la sentència, i que aquell petó de comiat banyat amb llàgrimes que vaig fer a les galtes de la meua mare creient que seria l'últim que de mi rebria, avui tinc l'esperança que tindrè el goig d'un altre dia poder-la tornar a besar, però no banyant el seu rostre amb llàgrimes de dolor i amargura, sinó amarades amb el goig i alegria. El petó que ja no tornaré a rebre serà el que fou del meu amor, de la noia per mi estimada, car ella és com si ja no existís per a mi. S'ha cansat d'esperar-me.

* * *

Són les vuit del matí. Estan cridant els noms dels que avui hem d'ésser jutjats. Manillats de dos en dos i escortats per la guàrdia civil hem pujat en una furgoneta que ens ha deixat davant mateix de l'edifici on havíem, d'ésser passats per la "mola".

Hem estat traslladats en un saló per esperar l'hora de començar la "comèdia". Ha estat permesa l'entrada a tots els familiars de les futures víctimes. El que més ha abundat han estat els petons i les llàgrimes. Jo no he tingut la sort de poder abraçar cap dels meus familiars perquè ells estaven creguts que el consell de guerra era a la tarda, ja que primerament estava acordat així i les notícies que rebo és que arribaran a les onze. Jo no faig altra cosa que demanar l'hora que és. Desitjava que almenys el meu pare arribés a temps, perquè sé el gran interès que tenia per assistir-hi.

A les nou i mitja ha estat cridat el primer nom. Aquest en el seu sumari no hi anava cap més inculpat i el consell de guerra s'ha celebrat per a ell sol. Gairebé el temps de consumir un cigarret ja ha aparegut somrient en el saló on esperàvem nosaltres. Jo amb el seu aspecte optimista amb què ha arribat, he cregut que havia sortit satisfet de la prova, però al cap d'uns instants quan han entrat els seus familiars que havien assistit a la celebració del judici per abraçar-lo, les llàgrimes i els plors i els rostres d'aquests ja m'han expressat la realitat. El fiscal havia sol·licitat per a ell la pena de mort, però ell continuava somrient i animós enmig dels plors i els rostres desesperats dels seus familiars.

Mentre contemplava aquesta dolorosa escena junt amb els noms dels sis companys inclosos en el mateix sumari meu, sento com diuen el meu nom.

No eren encara les onze i, per tant, els meus familiars no havien arribat. Aquest fet ha deprimint el meu estat.

El jutge relator ha començat a llegir-nos els càrrecs que se'ns imputaven. De mi ha llegit coses esgarrifoses. Recordo entre d'altres: Individu d'idees sanguinàries, que ja l'any 1934 fou processat i empresonat per "separatista y por injúrias a la Pàtria". En iniciar-se el G.M.N; forma part del comitè antifeixista, comitè que va cometre tota mena d'actes vandàlics, se m'acusa de crema d'esglésies, de perseguir les persones d'ordre i que des del front havia dirigit algunes lletres incitant a la revolució i a la violència. Per acabar manifestant que la meva detenció s'havia efectuat estant ocult i que en personar-se la guàrdia civil vaig intentar escapar.

Llegits els càrrecs, el fiscal ha començat l'interrogatori. Contestant a la seva pregunta he respost afirmativament que a l'any 1934 havia estat processat. Interrogat referent a unes cartes que des del front havia escrit excitant per la exterminació dels feixistes, he contestat que ignorava de quina forma aquestes cartes havien estat intervingudes, però que elles anaven incloses en l'expedient i podien comprovar que jo en cap d'elles no vaig demostrar-me violent, ni havia insinuat el més mínim desig que s'atemptés contra la vida de les persones.

Interrogat si vaig ésser membre del comitè antifeixista he contestat afirmativament, però al cap de pocs dies de la seva constitució vaig presentar la dimissió, i que mentre vaig ésser-hi incorporat, no es va atemptar contra la vida de ningú. També he negat la meva participació en cremes d'esglésies.

Amb les conclusions finals, el fiscal per considerar que no existia en contra meu cap prova directa en els fets ocorreguts de més gravetat, m'ha considerat responsable indirecte i moral de tots els altres actes vandàlics que es van cometre formant part jo del comitè, ha sol·licitat per a mi la pena de trenta anys de reclusió.

El fiscal ha sol·licitat la pena de mort per al que tots ja esperàvem, que era el que tenia el "padrí" poderós, que durant quatre anys havia retingut la celebració d'aquest consell de guerra per considerar que el temps afavoria el seu protegit. Les altres penes sol·licitades oscil·len dels vint als trenta anys.

He lamentat molt la pena de mort sol·licitada per al meu company però tinc la convicció que l'afectat per estar molt respallat, en deliberar el tribunal no la hi aprovarà.

Respecte a mi, malgrat la petició de trenta anys de reclusió, eren tan pèssimes les impressions que havia rebut, que la petició l'he acceptada satisfactòriament. És per això que he respirat amb un respir profund. Era el primer respir *esplaiós* que des que va finalitzar la guerra podia fer sense que el pit se m'oprimís. Respirava la vida. La mort a què durant tants anys *m'acosava*, per fi s'allunyava de mi.

Respirant joiós del banc dels acusats, he estat novament conduït al saló on esperaven les últimes víctimes que havien d'ésser jutjades encara aquest matí.

Tres consells de guerra, que en tots ells hi havia peticions de penes de mort i amb el terme d'una hora i deu minuts, tot va quedar endegat i enllestit!

Quan entrava a la sala, he sentit que em cridaven pel meu nom. Era un crit esclatat amb emoció per dues veus distintes. Són el meu pare i un dels meus germans que corren a abraçar-me i no se senten defraudats per la sentència que m'han sol·licitat. Jo els contemplo animosos i gairebé satisfets, feia poca estona que havien arribat i ja estaven assabentats de la petició del fiscal.

Jo els he abraçat somrient i en aquell instant fins i tot joiós. Els altres companys restants han estat cridats per anar a ocupar el lloc que nosaltres acabàvem d'abandonar.

Mentrestant hem sostingut una conversa animosa i optimista amb el meu pare i el meu germà. Hem parlat de la guerra de la greu situació que travessen les nacions feixistes, que el món

es tornarà a il·luminar. Amb l'esperança que aquests trenta anys no representaven res, sols calia una mica més de paciència, esperar el *desmoronament* del feixisme i les portes de totes les presons s'obriren de bat a bat. Ens hem acomiadat convençuts que molt aviat ens tornaríem a abraçar a la nostra llar.

Dels sis últims companys protagonistes de la "farsa", efectuada aquest matí per dos d'ells, el fiscal ha sol·licitat la pena de mort.

Hem estat conduïts novament a la presó. En entrar-hi, els uns han rebut afectuoses felicitacions. Els menys afortunats han rebut sinceres demostracions de condol. Com un llampec ha corregut la veu per la presó! Quatre penes de mort!, després de tot, les impressions eren pitjors, car se n'esperaven sis. La creença general era que un altre dels meus companys i jo arribaríem amb la "Pepa".

31- 7- 43

Un dia de gran decepció per a mi i per als meus familiars. Estic esperant la visita del meu pare que es va quedar a Girona fins a conèixer el resultat de la deliberació, del tribunal que ahir ens va jutjar. Els meus companys inclosos en el meu expedient ja han rebut la visita dels seus i ja estan assabentats de la deliberació del tribunal. A aquell que el fiscal li havia sol·licitat la pena de mort, va ésser-li reduïda a vint anys de reclusió, els altres varen quedar amb la pena demanada pel fiscal. Jo he preguntat per la meva situació, tots em diuen que la ignoren però tinc el pressentiment que m'estan callant quelcom desagradable.

L'últim de sortir del locutori m'ha dit que estigués atent que tot seguit em demanarien perquè el meu pare estava a fora esperant per visitar-me.

Li he preguntat què sabia del meu cas i m'ha respost: "el teu pare ja t'ho notificarà". "El meu pare? I perquè no tu?", li he interrogat.

El seu silenci i l'expressió de condol del seu rostre eren una resposta prou eloqüent i concreta. "El teu pare ja t'ho notificarà!", no hi havia cap dubte el tribunal en deliberar va condemnar-me a mort i dintre uns instants el meu pare m'assabentaria de la penosa novetat.

He recordat el seu semblant joiós del dia abans. La nostra animosa i optimista conversa que havíem sostingut junt amb el meu germà i m'he preguntat amb quin estat d'ànims avui el rebria. Quin desengany haurà rebut! M'he imaginat que el trobaria abatut. He recordat l'escena que ahir havia presenciat per el primer que li va ésser demanada la pena de mort amb el seu rostre animós i somrient enmig dels rostres desolats dels seus familiars. M'he esforçat per seguir el seu exemple, i també amb el rostre animós i amb el somriure en els llavis he anat a rebre el meu pare.

L'he vist abatut però no tant com m'havia imaginat. Després de tot ha estat valent i fort. A la seva edat i després de les vicissituds que havia passat a l'exili, ja no es podia demanar més moral.

Ell no sabia de quina manera assabentar-me del que jo, malgrat que ningú no m'ho havia notificat, ja pressentia amb tota la certesa i he estat jo mateix el qui ha obert el diàleg. "Estigueu animat i tranquil", li he dit, "que jo també ho estic. Estic assabentat de tot". "Ja ho sabies? Qui t'ho ha dit?"

Ell no pot comprendre com després que el fiscal, al·legant falsedats i tots els *agravants* va sol·licitar per mi la pena de trenta anys i que el tribunal en deliberar, que sempre actua amb un to més moderat, m'hagi aplicat la pena de mort. "Això és un cas absurd, un cas únic a la història". Jo, malgrat el meu estat no he pogut contenir-me d'esclatar una rialla. "Un cas únic dieu? Aquí aquests casos els presenciem cada setmana durant molts anys". Per nosaltres, han estat tan nombrosos els que hem conegut que ja els hem arribat a considerar normals.

Ell està cregut que el que m'ha estat més perjudicial, és el cas de reincidència, en haver estat processat l'any 1934. Jo m'he esforçat a fer-li entendre que anava errat. Que els tribunals ni tan sols deliberaven: ells coneixien la voluntat dels que manen en els pobles i *colmaven* els seus anhels. Vaig voler fer-li entendre que, encara que el fiscal hagués fet la petició de vint o de quinze anys, hagués passat el mateix. Aquest senyor, unes hores abans rep l'expedient, recull tots els *agravants* i demana les penes màximes, però les decisions ja estan adoptades de temps i la meua ja estava decidida. Els consells de guerra eren una pura farsa, eren el succedani que amb el nom de la justícia els permetia de continuar el mètode que empraven els primers temps de la *sublevació* de matar la gent sense judicis, mètode que tot el món havia condemnat i així d'aquesta manera l'havien legalitzat.

Ens hem acomiadat i separat aparentment animosos, però el nostre comiat distava molt d'ésser com el d'ahir.

Facilitada per Vicens Tomàs

Lluís Tomàs als anys 30 del segle XX.

* * *

És qüestió d'esperar i esperar. Ara espero que d'un moment a l'altre notifiquin a la direcció de la presó el veredict del tribunal.

Quan així ho facin seré traslladat a una cel·la fosca per on han passat molts centenars d'homes. A la presó vella de Girona n'hi havia hagut dotzenes de cel·les com aquesta, apinyades d'homes sentenciats a mort. Avui sols en queda destinada una reservada per a aquests sentenciats. Quan jo vaig ingressar a la presó, durant anys sempre n'hi havia un nombre que no baixava del centenar. Avui en aquesta cel·la fúnebre que coneixem per la "Nevera", hi ha quatre sentenciats a mort que esperen allò que ja han esperat tants i tants d'altres abans d'ells.

Esperen frenètics i ansiosos el moment més decisiu de la seva vida. Esperen la mort o la continuació de la vida. Que un dia a la nit els cridin per emportar-se'ls a la matinada per no retornar mai més, o bé que un jorn joiós els notifiquin que la seva pena ha estat commutada gràcies al "Magnànim Caudillo".

Continuo esperant, Qui espera desespera!, per fi cap al tard rebo noves dels meus familiars. Em diuen que tot marxa bé. Les personalitats més remarcables del règim Franquista del poble on vaig residir recullen signatures perquè em sigui commutada la sentència que recau sobre meu. Manifesten la seva disconformitat que el tribunal no hagués considerat oportuna la pena de mort sol·licitada per el fiscal per un inculpat de fets greus i que aquesta me l'haguessin carregat sobre meu. Pot ser que entre els signants que em notifiquen, que són nombrosos, la majoria d'ells son persones sensibles, de bons sentiments, que la seva consciència els ha senyalat el deure just que havien d'exercir.

Però també tinc el convenciment que alguns d'ells ho han fet hipòcritament, sense cap sentiment, i que un any o dos endarrera s'hagueren negat a donar la signatura i encara hagueren desautoritzat la seva recollida. Però ara, intrigats pel curs que pren la guerra no afavoreix gens la seva causa, intenten transformar la seva repugnant imatge.

Dirigint-me a aquests hipòcrites i farsants, vull manifestar-los per anticipat que si més endavant sóc indultat i ells creuen que jo els seré deutor d'alguna gràcia, Que equivocats estan! Si creuen; que ara les seves brutes signatures poden ésser per a ells un atenuant, Que errats que van!

Si ara volen guanyar-se la meva simpatia i el meu agraïment, que lluny de la realitat viuen! Avui ignoro si aquests documents els heu signat amb sinceritat o bé si són un simulacre, una farsa, i un engany més. Si obreu d'aquesta manera per temor a les responsabilitats en cas que sigui executat, és que sou uns covards. Ahir quan creïeu que manaríeu per sempre més, em volíeu fer matar. Avui, que no presenciéu el panorama tan esplendorós, voleu salvar-me. Repeteixo que sou uns covards.

Ferran García González

En Ferran va néixer a Malgrat el 14 de març de 1920 i ens va deixar el 26 de març de 2004. Els darrers anys de la seva vida era freqüent trobar-lo amb una motxila plena de papers i moltes històries per explicar, bona part de les quals han quedat recollides en unes memòries que va titular "Soldado de tres ejércitos. Superviviente de la quinta del biberón" i que, degudament enquadrades a càrrec de l'Ajuntament de Malgrat i de la Diputació de Barcelona, repartia entre familiars, amics i coneguts. Una de les seves darreres batalles fou la insistència perquè la Generalitat fes extensiva a tots els membres de la lleva del biberó a nivell individual la creu de Sant Jordi que atorgà el 1999 a l'Agrupació d'Excombatents.

De les seves memòries hem seleccionat uns paràgrafs en què ens parla de diversos fets bèlics que van passar a Malgrat en el transcurs de la guerra.

Fragments de "Soldado de tres ejércitos. Superviviente de la quinta del biberón"

Pàgines 17-21

Como digo más adelante estalló la guerra civil y nuestro suelo se convirtió en un campo de batalla para probar toda clase de armas para un futuro no muy lejano, la guerra mundial.

El ser humano olvida fácilmente pero por este olvido que se hacen de las cosas luego ocurren muchas adversidades que la historia no perdona.

Esto fue por 1936, yo en esos momentos contaba con 16 años, con muchas ganas de vivir y gozar plenamente de la vida ya que el azar en aquellos años poco nos había ofrecido de interesante para sentirte agradecido de ella. Eran tantas cosas que te impedían sentirte feliz. (...)

Pues este gran acontecimiento vino a empeorar nuestra juventud que nos pasó y no la pudimos ya recuperar más.

La guerra con el paso de los días fue cogiendo más intensidad. En Malgrat, aunque para algunos era de verdad, para otros no. Sabían o seguían sin darse cuenta del problema tan agudo que habíamos adquirido. La gente debe mentalizarse de la realidad del momento. Los vecinos de aquí seguían ignorando la verdad i la realidad no tardó en venir. No recuerdo la fecha, porque para escribir no puedo consultar ningún dato, porque los de pie parece que no formemos parte de la historia.

Imatge facilitada per Albert Serrano

Ferran García als últims anys de la seva vida

Recuerdo sí que era un domingo de verano y la playa estaba llena de acuerdo con la población de aquel entonces. Ese día fué para Malgrat señalado como un día trágico. Por la punta del río Tordera apareció un submarino italiano a la espera de su presa. Tal como se presumía, así sucedió: a los pocos minutos por el Este del Mediterráneo asomaba la moderna motonave "Ciudad de Barcelona" y cuando se encontraba frente Malgrat la torpedeó. Este barco iba cargado de muchos voluntarios internacionales y bastante material de guerra. Aquí nuestro pueblo entró de lleno en el horror de las consecuencias de la guerra.

La explosión del torpedo que tocó el barco lo dejó herido de muerte. Momentáneamente el barco se aguantó, pero no tardó mucho tiempo en irse abajo. La playa ese domingo estaba concurrida de bañistas locales i estos se llevaron un gran susto al ver que el barco quedaba sentado de popa y solamente quedaba un poco de proa sin sumergir. Viajeros y marinos que les cogió un poco alejados de la explosión corrieron para la proa, que cada segundo se quedaba más reducida y abarrotada. Los que no dudaron en echarse al agua quizás fueron los que salvaron más la vida, pero los que esperaban a los acontecimientos verlos desarrollar, estos la mayoría morirían ahogados por los remolinos del propio barco al entrar en su tumba.

Al cabo de unos días, no tardaron en venir los buzos para empezar a trabajar para rescatar el material. Explicaban que podían ver dentro de sus camarotes a muchos dentro con cara de horror, la muerte les cogió sin poder salir de aquel cementerio mediterráneo.

Este barco venía cargado de material y ya en Lloret de Mar había escapado del primer torpedo que le tiró el submarino. Venía un hidroavión custodiando al barco, pero éstos aviones no estaban preparados para luchar contra la profundidad del mar y el submarino desapareció y sumo una victoria de guerra.

Desde la costa era horrible ver este espectáculo del cual no estábamos acostumbrados y a partir de aquí la gente de Malgrat iría haciendo hábito a toda clase de sustos, porque los nacionales ya tenían una referencia para venir a hacernos alguna visita. Mucha gente quizás era la primera vez que entraban en contacto con el mar y la situación no era muy aceptable: fue su tumba de un domingo cualquiera y sin haber entrado en combate en cualquier frente.

Desde luego, el pueblo y sus gentes ofrecieron un rápido salvamento a todos aquellos que rápidamente supieron apartarse de la motonave, ya que el mejor nadador en estas situaciones no deja la piel.

A partir de este momento la población empezó a despertar del letargo o desencanto que la gente tenía en si mismo, la guerra estaba aquí, pues había que vivirla y hacer lo posible para que no fuera psíquicamente tan cruda.

La guerra se iba recrudeciendo más y más, la población empezó a conocer el miedo junto con otras cosas que sucederían a lo largo de tres años que duraría nuestra contienda entre españoles, exilio, campos de concentración, cárceles, familias divididas y un largo etcétera.

Con el barco hundido ya teníamos un motivo para esperar sorpresas, como así pasó. De vez en cuando nos visitaban aviones italianos para darnos algún susto y alguna carrera que otra. La población empezó a aclimatarse a buscar refugio donde podía, contra ellos no se podía usar ninguna arma porque no la había.

Quién podía evitar una situación molesta como aquella? Pues nadie, era tarde para todo comentario.

Ferran García a l'època en què va treballar per la RENFE

Imatge facilitada per Albert Serrano

Nuestra guerra empezó siendo la derecha contra la izquierda y al medio de todo este lío se metieron los que pescan sin anzuelo, aquellos que quieren sacar tajada del río revuelto y así lo hicieron en nuestra guerra ya fue escenario de ensayar nuevos artefactos para matar más gente. Convenía aniquilar gente que no pertenecía a sus creencias. Pues lo consiguieron con la aprobación de los grandes en aquellos momentos. España fue un campo experimental para lo que se preparaba.

Con el tiempo el alimento básico empezó a flaquear para algunos, ya que éstos siempre son los mismos y aquí con todo este melodrama empezó el famoso "Estraperlo". Los que tenían el dinero, todo lo podían superar. Los que no tenían, seguro que pasaban hambre. (...)

La guerra diariamente se endurecía más y más. Había dejado de ser una contienda civil para pasar a problemas internacionales. Tanto un bando como el otro buscaba la ayuda más adecuada a su ideología. Ya se empezó a dejar la milicia para convertirse en Ejército. Cada bando adoptó su Ejército a su manera y disponibilidades. Es decir, a partir de este momento se perdió el compañerismo en todo, empezaba una nueva vida para mandar y obedecer. Adquirimos nuevos hábitos, otro lenguaje y nuevas formas de proceder, más acertadas. No las discutí nunca. Todo era: si mi teniente, no mi teniente... era lo que querían los de arriba. (...)

Aquí en Malgrat cerca de la playa y las vías del tren, para más detalles donde ahora se encuentra el Hotel Sorra d' Or, había un gran almacén contiguo al bar llamado Mercantil (hoy este último local transformado en vivienda de los propios herederos). Pues este almacén al que hago referencia sirvió en otros tiempos para almacenar el corcho que exportaba a ultramar. Durante la guerra este local se requisó para el arma de aviación.

Se hicieron unas pequeñas obras y lo dedicaron a la reparación de piezas de los aviones republicanos. A mí me contrataron para cargar y descargar material y ayudé a cargar bombas de aviación. Había un grupo de mecánicos vascos y dentro del almacén se encontraba la flota de camiones de nacionalidad Rusa y Americana. Estos camiones eran completamente nuevos i fueron mandados por recolectas de estos países: servían para el transporte de todo el material explosivo que había en la montaña de can Palomeres. Las minas de extracción de hierro sirvieron para almacenar bombas que los aviones republicanos tiraban en las líneas enemigas.

Estas minas, cuyo hierro ya sirvió para fabricar material de guerra en el año 1914 cuando la guerra Franco-Alemana, ahora servían para otra guerra pero almacenando lo que sería la destrucción y la muerte. (...)

Desde la montaña de can Palomeres se repartía material para todos los campos de aviación, igual como aquel que reparte caramelos, pero serían amargos y destructores. La gente civil tendría que construir refugios para resguardarse de la metralla en vez de tirar buenos lazos de amistad (...)

Con estas instalaciones y con un gran polvorín nada favorable para la población, los aviones franquistas hicieron su aparición. Creo que ellos debieron ignorar tan buen objetivo a batir porque jamás hasta el momento no habían venido para nada a molestar a la población civil (...)

Ya unos días más tarde apareció el crucero Canarias. Pero si las viejas y antiguas baterías hubiesen silenciado su emplazamiento, el crucero hubiera hecho su recorrido sin darse cuenta que aquí teníamos un museo de cañones. Cuando el crucero se dio cuenta que le disparaban, mandó una ráfaga de obuses que fueron para silenciar los cañones. Yo también comprendo que cuando no se tiene nada, un palo también es bueno para defenderse. Con ese material indicando no se podía entablar un diálogo guerrero. Aquello era como David y Goliath.

Hay que reconocer que tuvieron valor plantarle cara pero para mí el oficial de la batería no calculó las bocas de fuego ni debía tener datos de la flota franquista, porque bien mirado y con reposo, era un coloso en el mediterráneo. Siempre las batallas se ganan con el material

adecuado, el valor también pero primero el armamento.

Ramón León Requena

Va néixer a Tijola, província d'Almeria, el 2 d'agost de 1915. Amb el seu germà vingueren de ben joves a Catalunya, a la recerca de treball. Va treballar d'impressor i després a la SAFA. Fou membre de les Joventuts Llibertàries i marxà al front juntament amb altres malgratencs, com Juan Urrea Raja. Acabada la guerra va passar pràcticament quatre anys a la presó i fou desterrat a València fins el 1945. Durant la seva estada a presó escrigué nombrosos poemes. En reproduïm dos que fan referència a la seva situació penitenciària.

Domingo en la prisión

Es jornada de domingo:
son las seis de la mañana
La luz del alba penetra
Por la enrejada ventana.
El recluso se despierta
Y se incorpora en la cama,
si cama puede llamarse
colchon, cabezal y manta
y evoca breves instantes
las dulcedumbres pasadas.
El silencio se convierte
poco a poco, en recatada
animación de susurros
que se troca en algarada
cuando los ámbitos hienden
los acordes de la diana.
Se levantan los reclusos,
sacuden presto las mantas,
se lavan, peinan, y el plato
al desayuno preparan.
Azucar, o chocolate
dichosos los que lo gastan
hacen el café sabroso
y su bebida más grata.
¡Atención! ¡Primer recuento!
En dos hileras hermanas
los reclusos han formado
por celdas; con la mirada

Imatge facilitada per Josep León Masferrer

Ramón León Requena als anys 40 del segle XX

el oficial, comprobando
el número, raudo pasa,
seguido del escribiente
que, en cantinela cansada
monótona, va diciendo
“Diez..., once..., diez..., diez...,” y pasa.
Otra hora se desliza
y de nuevo la llamada
de la corneta, pregona
el relevo de la guardia:

es el segundo recuento
en la forma ya expresada.
Mientras el altar disponen
para la misa cantada,
el reparto de paquetes
comienza, entre algazara.
¡"Oído que van paquetes"!
una voz sonora clama;
y van surgiendo los nombres
en procesión celebrada.
los reclusos van y vienen
con el presente de casa
que les habla con cariño
de tantas cosas amadas,
les anima, les conforta
y aguijonea las ansias.
En breve rato se forma
para la misa cantada;
la orquesta bien interpreta
partituras apropiadas:
y el ritmo de los violines;
las elegias que canta
un divo que en el teatro
gozó de renombre y fama!
La masa coral, nutrida
sus armonias levanta
y los himnos de ritual
ya la misa terminada
Y luego con regocijo,
la recogida de cartas:
esas cartas emotivas
que llevarán nobles ansias
a tantos hogares rotos
por la suerte malhadada;
ansias de paz y tibieza,
de besos y esencias gratas.
Y sigue la cantinela
del que los paquetes canta...
¡Oído que aun van más!
¡Ay de los que nunca llaman!
Carecen de un ser querido
que mitigue su desgracia...
y si lo tienen...no puede
o está lejana su casa
¡Que van comunicaciones!
Y sigue otra lista larga
de nombres, a quienes toca
ver a personas amadas.
¡Con qué gozo se disponen
a la encantadora charla
aunque separen sus rostros
infranqueables distancias!
Verán a la cara esposa
a la novia inolvidada,

a la madre dolorida
al hijo de tez rosada;
y con rocío en los ojos
meceran sus esperanzas;
¡y en signo de despedida
el beso que tras la malla
de la espesa celosia
se posa tierno en el alma!
¡Tus pensamientos refrena
que la comida ya pasan!
Corren veloces las horas,
toca a su fin la jornada.
Así son las ilusiones
una vez que son logradas.
Después de dos horas ociosas
y a los patios, camaradas.
Al atardecer, concierto
y conferencia radiada.
Y luego, el tercer recuento
cena, un cigarro y a la cama.
Ansia febril de domingo
y...¡Cuan veloz este pasa!
¡Concilia, preso, tu sueño,
mecido por la esperanza!
Cuando al hogar yo retorne
no olvidaré esta estampa
tan repleta de emociones;
tan llena de remembranzas.

Imatge facilitada per Josep León Masferrer

Ramón León Requena a l'època de la guerra civil (1936-38)

Cae una hoja

El amplio patio parece
un cromo de rara fiesta,
esas horas mañaneras
Cuando los presos pasean
en grupos diseminados
a lo largo de la acera.
Buscando la sombra plácida
charlan, o leen, o piensan...
Como los hay que trabajan,
tienen visos de colmena.
Aquí, quien una cajita
de bordados festonea;
allá quien un cuadro pinta;
más lejos, el que moldea
unas flores de artificio
para el santo de su nena.
Mirando la estampa viva,
mirando la estampa nueva
por mi memoria desfilan
los recuerdos de mi tierra;
de la tierra malgratense
emotiva, dulce y buena...
con sus fiestas populares;
con sus estampas romeras;
con sus paisajes tranquilos
en que el alma se deleita;
con sus costumbres sencillas;
con sus mocitas risueñas
que son seis días zagalas
y son un día princesas,
luciendo corpiños típicos
orlados de oro y de gemas,
y luciendo sus sonrisas
que son sus joyas más bellas.
Más evocamos la dicha
cuando la suerte es adversa,
y es la libertad tesoro
cuando se sueña en la celda.
Al faltarnos nuestra madre
apreciamos la pureza
de su ternura sin límites;
de su cariño sin meta.
Entonces la vemos santa;
la vemos entonces buena.
Mientras, tierna, nos arrulla
no sabemos conocerla...

II

En este instante a mis pies
revuela una hoja seca:
silente, se ha desprendido

del árbol, amarillenta.
Ayer, entre sus hermanas
estaba, de savia plena;
verde, brindando su sombra.
Hoy, sin jugo, ajada... ¡muerta!
Estás muda, y sin embargo,
me dices con tu elocuencia,
que todo es humo en la vida;
que es todo breve en la tierra;
que son ficciones las glorias,
y son vanas las grandezas;
que solo el bien que labramos
nuestro paso nos recuerda.
¿Es mensaje tu caída
que de los cielos me llega?
¿A recordarme has venido
que es la vida pasajera,
mientras, dichosa, evocabas
la ventura que me espera
en el lazo de mis amores
cuando libertad obstenga?
¿Has sorprendido una lágrima
en la pupila serena?
No resbalaba tan solo
al impulso de la ausencia;
la produjo la cizaña
Que sembraron en mi senda
unos hombres disfrazados
de fermentada nobleza.
¡En mi senda la sembraron
para que la recogiera!

III

Cuando al hogar yo retorne
donde la vida me espera,
al lado de mis hermanos
y de mi fiel compañera
a todos juntos diré
que nunca dejen la senda
del bien, que es la más hermosa
que existe sobre la tierra.
Y les diré con ternura
mientras bese su cabeza.
En la cárcel me lo dijo
un día, una hoja seca.

Salvador Forroll Soler

Nascut el 26 de setembre de 1920 a Malgrat, manté, en el moment d'escriure aquestes línies una vitalitat i una memòria envejables. La seva mirada desprèn un punt d'humor que segurament l'ha permès superar moltes de les dificultats a què s'ha vist abocat. Aquests "Records de Salvador Forroll" es llegeixen amb gran facilitat i constitueixen, en si mateixos, un bon instrument per entendre les vicissituds d'una persona i de tota una època. A continuació trobareu reproduïts els sis primers capítols, els que van des de la infantesa al final de la guerra.

Com en la majoria dels altres textos, la reproducció és pràcticament literal.

Records (Fragments)

Capítol I

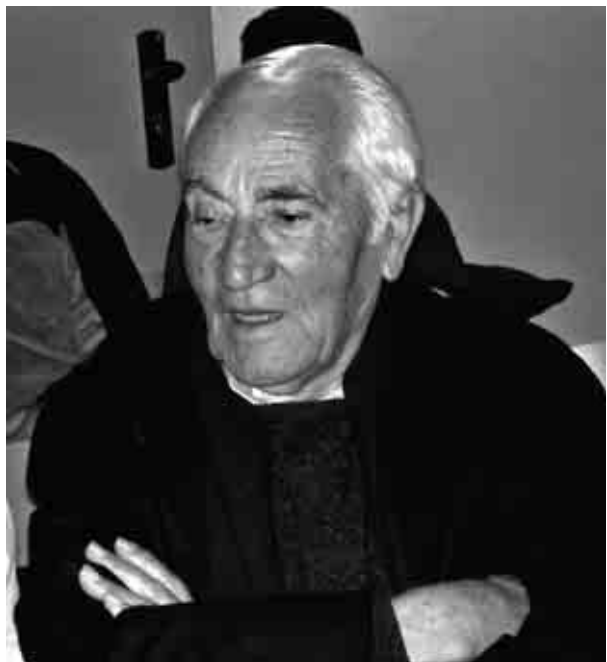
La infantesa

Els darrers anys m'havia proposat esbrinar el màxim possible sobre els orígens del cognom **Forroll**, i una vegada assolit amb escreix el meu objectiu, em proposo ara escriure els meus records que, amb 78 anys, són prou variats i extensos.

Vaig néixer a Malgrat el 26 de Setembre de 1920, fill de Pere Forroll i Maria Soler. Sembla ser que era una criatura molt dèbil, i fins i tot amb certa debilitat a les cames, el que avui anomenaríem raquitisme. Els primers anys foren difícils, però pel que es veu van ser superats amb èxit, doncs en la meua talla militar, l'alçada i el pes eren de 1.77 m i 72 Kg, una mica prim...

La meua família era formada pel pare, la mare, el meu germà nascut el 1914, l'avi patern Salvador i l'oncle Salvador, germà del pare i que es va casar quan jo tenia 6 anys. Mentre havia nascut, 17 mesos després que jo, la meua germana Josepa.

Els meus records de l'escola de menuts, fins els 7 anys, els tinc bastant presents tot i la gran distància en el temps. La mestra, Dña. Carmen, tenia prou paciència, recordo que un cop acabada la classe ens feien cantar formats de dos en dos al passadís de sortida:

Salvador Forroll al gener de 2006

AMMM

Tan bé que estem aquí i ens hem de despedir,
Jesús i Maria ens dongui bona guia pel camí.

La mestra de les nenes era Dña. Maria, germana de l'anterior. Els col·legis Fontlladosa, encara existents en l'actualitat, eren resultat d'una fundació.

Als 7 anys era obligat canviar de col·legi, i d'aquesta manera vaig anar a parar al carrer d'en Blanch, al col·legi regentat pel Sr. Golovardes. Recordo el mestre en una gran tribuna, aproximadament a 1 metre per sobre els alumnes.

Això et feia sentir més petit, i en una classe on hi havia nois de fins a 12 i 14 anys, es feia difícil la bona convivència.

Vam estar aquí fins el 1928, any en el què ens vàrem traslladar als anomenats "Col·legis Nous", actualment Escola Montserrat. Aquí el mestre ja estava a la nostra altura. Passat un any, i per diferències amb un mestre anomenat Sr. Llach, vaig tornar al Fontlladosa amb el Sr. Clarà durant un any, i després, fins els 13, amb el Sr. Planagumà. En aquell moment vaig donar per acabada l'escolaritat diürna, per continuar en horari nocturn després de la jornada laboral, ajudant el pare en les feines del camp.

Havia arribat el moment en què el noi, que era jo, necessitava una bicicleta per desplaçar-se, i per tant, es va celebrar consell familiar per decidir comprar-la. No és d'estranyar lo del consell, ja que la compra era quelcom prou important. Necessitava la bicicleta per anar cada dia des de les terres, 4 en total repartides per diferents zones, a buscar el dinar a casa i portar-lo al camp, de manera que s'acabaria menjar fred cada dia i podríem menjar un bon plat d'escudella calenta.

El preu de la bicicleta, molt bonica, amb canvi de marxes i tubular de recanvi, fou de 200 ptes. Exactament 1 Kg de plata! No era precisament una cosa barata: unes sabates costaven llavors entre 25 i 30 ptes.

Els mestres de l'escola nocturna que més recordo són el Sr. Planagumà i el Sr. Valentines. D'aquest últim recordo un fet curiós: mentre ens feia el plantejament d'un problema complicat, es va aixecar un alumne, un any o dos més jove que jo, de nom Privat, i li va dir que no hi havia necessitat de tantes operacions. El mestre el va convidar a sortir a l'encerat no massa cordialment perquè ho demostrés. L'alumne va sortir i va fer la demostració. Se'n va sortir molt bé, per a vergonya del mestre, que va quedar en evidència...

Seguiren a tot això quatre anys de tranquil·litat. Vaig començar a assistir al ball. La mare sempre deia que per a un jove era lo millor, doncs aprenies a conèixer a les dones (Santa Innocència...) i t'apartava de les tavernes i el joc, que el beure i el joc eren mals vicis que arruïnaven moltes famílies.

En aquells temps, no hi havia massa variacions en la vida. Els preus de les coses tampoc canviaven. Recordo, a tall d'exemple, que el preu del Llibre d'aventures d' A. Dumas "Los tres mosqueteros" era de 2,50 ptes. I el de "Veinte años después", del mateix autor, 2 ptes. Als restaurants, un menú de tres plats, amb pa, vi i postres durant 25 dies, et venia a costar entre 40 i 60 ptes. Unes sabates cinc duros.

En quant als sous, tinc present el que cobrava un jornalero que ens ajudava en les feines de la terra. Feia una jornada de 12 hores, de 7 del matí a 7 del vespre, amb mitja hora per esmorzar i berenar, i dues més per dinar. Cobrava, per aquestes 9 hores efectives de treball, 9 pessetes diàries, i per tant, 54 ptes setmanals. Si ho comparem amb les dades anteriors, es veu que s'havia de treballar una setmana per a poder dinar 25 dies de restaurant...

I arribà l'any 1936, i va començar l'autèntic ball de bastons a les nostres vides. El meu germà va morir d'una infecció intestinal mal cuidada que va contraure al servei militar. Hem de tenir present que en aquells temps encara no hi havia penicil·lina, i les morts a causa d'infec-

cions eren freqüents. Jo era llavors el noi gran de la família. La meva mare es conformava pensant que la mort del meu germà Josep el Lliurava d'anar a la guerra, bé, d'anar al front, com la gent deia. Deia que jo estava salvat per jove, una vegada més, Santa Innocència...

L'any 1938 vam conèixer els avions alemanys, que eren anomenats pel poble les "paves", que matxacaven Malgrat, bombardejat pel creuer Canarias afortunadament amb poca punteria. Més tard, els avions tindrien més sort i farien morts i moltes destrosses, però d'això ja en parlaré més endavant.

Capítol II

La incorporació a l'exèrcit republicà

I d'aquesta manera, arribarem a l'autèntic ball de bastons. El mes d'abril de 1938, incorporació a files per defensar la República dels nois nascuts l'any 1920: l'anomenada "Lleva del Biberó". Jo tenia 17 anys, fins el setembre no faria els 18. Érem molt joves, n'hi havia que plo-raven, quina vergonya, i jo, com la majoria, pensava que seríem vertaders herois.

Vam ser concentrats a Castelldefels fins un vespre que ens portaren a l'estació. Érem aproximadament 2000 reclutes, que omplíem a vessar l'estació mentre esperàvem els trens. Durant l'espera, a un dels quaranta nois de Malgrat, que no ens separàvem doncs portàvem una escombra aixecada com a pendó, se li va acudir obrir un pot de llet condensada. I això era tot un ritual, doncs un cop obert s'havia de repartir entre tota la colla... i en aquell moment va arribar el primer tren. Com que estàvem menjant, vam decidir no agafar aquell i esperar el segon: es veia d'una hora lluny que no hi havia lloc per a tots... El tren anava de camí al front, que estava situat, en aquells temps, al voltant del riu Ebre, on, segons les cròniques, molts dels nois que van agafar aquell primer tren van deixar-hi la vida. La sort a la vida no saps mai d'on pot venir. Quan va arribar el segon tren, van girar la màquina de costat i ens van portar a Barcelona, per formar el Batalló de Defensa de Costes, i aquests érem nosaltres, que gràcies al pot de llet i l'escombra-pendó ens aplegàrem, tots els del 41 de Malgrat, en el Batalló de Metralladores i Defensa de Costes.

La vida en el cuartel per a uns nois de 17 anys no era cap drama. Fèiem instrucció moltes hores i quan vam començar amb les armes, ens ho passàvem d'allò més bé. En el túnel de tir, primer amb mosquetons i més tard amb metralladores, disfrutàvem. El tinent deia ràfegues de tres, i en sortien sis... disparar amb metralladora tenia la seva dificultat.

Amb aquestes, com que jo era dels menys tontos, em van fer caporal, i recordo que desmuntava la metralladora en dos minuts i els ulls tapats amb una tovallola.

Recordo que havies de posar-te la peça anomenada "ungla extractora" a la boca, doncs a les fosques hagués estat difícil de trobar.

Com ja he dit la vida al cuartel era suportable. Les mares venien un cop a la setmana a portar queviures. Es tornaven en els viatges a Barcelona, i duïen llet condensada, melmelades, moniatos cuits i altres productes alimentaris. Això i les lleties del ranxo que ens donaven: no es pot dir que passéssim gana!

En quant a sortir a passeig, calia trobar una cosina, i qui més qui menys va trobar familiars a Barcelona. La meva es deia Juanita, i era molt bona xicota. En aquest moment recordo el començament d'alguna poesia eròtica que en aquells temps es van fer famoses entre els reclutes. Deia així:

Registrant uns llibres vells
M'ha cridat molt l'atenció
Un de petit que deia
El Castell de Figaró.

Poso oli al quinqué
I em col·loco les ulleres,
Escolteu noies solteres
La història que us contaré.

N'era l'amo del Castell
Un vellet que ja no anava
Ni el mànec li funcionava
Com haguera volgut ell.

La baronessa, encara jove,
De cavalcar se n'hagués fet un tip,
Però a la dona li mancava
Un mànec de pam i mig.

I encara una altra:

El somni d'una donzella

Era quan ja vesprejava
I el sol s'anava amagant
Que vaig veure al meu davant
Un jove que em mirava.

Escolta, va dir-me, hermosa donzella,
No heu tingut mai cap amor?
No sé el que és mon senyor!
Li vaig respondre molt vermella.

Ell llavors va agafar-me
I se'm va emportar bosc endins,
I sota uns grossos pins
Ajaguda va posar-me.
Ja que la tarda convida,
Lo que és amor et diré,
I sentir et faré
Lo goig més gran de la vida.

I d'aquesta manera va arribar l'hora de la trista veritat. La marxa cap al front del Batalló de metralladores. Aquella nit, estant de caporal de guàrdia a les dues del matí, i amb la complicitat d'un sentinella de Malgrat encara amb vida, vàrem deixar sortir a un senyor de Malgrat, anomenat Rabassa que tenia la intenció d'amagar-se. Nosaltres, a les quatre del matí pujàvem als camions camí del front.

El nostre primer campament fou instal·lat passat Tarragona. Estava voltat d'avellaners, jo mai n'havia vist tants. La primera nit van bombardejar l'estació de tren, i com que hi estàvem molt a prop, fou la primera nit que vàrem passar sense dormir: hi havia molt de soroll i tots teníem una mica de por, doncs allò ja era una cosa seriosa.

Anaven passant els dies en aquell campament i la primera cosa que em ve a la memòria és que començarem a passar gana: era el primer cop que jo sentia aquesta desagradable sensació: a Barcelona, amb els paquets que ens portaven les mares cada setmana, sempre teníem

un mos per portar-nos a la boca. Aquí la cosa s'havia acabat. No disposàvem de menjar "fred", i en quant al calent, la majoria de dies no podíem encendre foc per la proximitat dels bombarders, que no ens deixaven tranquils. Les coses començaven a pintar negres...

La guerra ja la teníem ben a prop. La resistència al riu Ebre començava a fer figa. Per les carreteres vèiem tropes que es retiraven, tot dient que era la tàctica del reagrupament. Això significava que entre nosaltres i les tropes franquistes cada vegada hi havia menys gent, fins que un dia de matinada van arribar uns camions i vam sortir del campament com si s'hi hagués calat foc. No vam parar fins arribar a Calafell, on vam acampar al costat de la carretera. Els camions van continuar en direcció Barcelona, mentre les tropes franquistes ja havien entrat a Tarragona.

La primera nit vam dormir a la cuneta. Passaven ramats de xais per la carretera allunyant-se del front, i ens vam posar d'acord per agafar-ne un de petitó, que, un cop capturat vam tapar amb una manta perquè els que portaven el ramat no ho notessin. Al dia següent, a trenc d'alba i darrera un turonet, el vam sacrificar i el vam fer a la brasa: era boníssim, tot i no disposar ni de sal ni d'oli...

A mig matí, vam veure un vaixell petit embarrancat a la sorra, i se'm va ocórrer demanar permís al capità per a visitar-lo. Un cop obtingut el permís, dos homes de l'esquadra i jo mateix vàrem nedar fins el vaixell a la recerca de subministrament. Un cop a bord ens vam trobar amb 18 cadàvers, i un bon "stock" de llaunes de carn. Un cop a terra vaig comunicar la troballa als meus superiors, que van manar trobar un bot per retirar totes les llaunes de carn. Jo ja no hi vaig tornar, al vaixell...

Al dia següent vàrem tornar a pujar als camions, que ens van portar a les rodalies de Garraf. Aquí ja fou la despedida. El Capità de la companyia va col·locar dues metralladores per defensar la boca nord d'un túnel amb foc creuat, que és com s'anomena aquesta tàctica.

Van passar les hores i es va fer de nit. I nosaltres, i quan dic nosaltres em refereixo a la meva esquadra, mirant les estrelles més tranquils que unes pasqües...

A l'endemà, al fer-se de dia, sort que érem joves, i la inexperiència o la sort, que no se sap mai d'on pot venir, va tornar a jugar al nostre favor.

Mai sabrem el que va passar aquella nit, però la meva esquadra fou oblidada en aquella cota -d'una muntanyeta en dèiem una cota- i mentre érem allà, les tropes franquistes van passar amb tota tranquil·litat pel túnel que nosaltres "controlàvem" amb foc creuat. Així que ens vam llevar a zona nacional, i va començar l'aventura que duraria més de quatre anys.

Capítol III

El camp de concentració

Entre tots decidirem baixar a la carretera per on anaven passant les tropes franquistes, carregades de banderes nacionals, per entregar-nos, juntament amb tot l'armament que tenia assignat la meva esquadra: metralladores la meva pistola automàtica i 2 fusells.

Salvador Forroll l'any 1938

Imatge facilitada per Salvador Forroll

Així davallàrem a la carretera, armats fins a les dents, i no ens feia cas ningú! Bé, fins que un paio jove, amb graduació d'alferes, ens preguntà en castellà (idioma en què parlaríem i ens parlarien des d'aquell moment) "¿Qué hacen ustedes aquí?" Nosaltres estàvem asseguts a la vora de la carretera. Ens vam aixecar tots cinc, i em penso que per tota resposta va rebre un arronsament d'espatlles.

Llavors, l'alferes, es dirigí a un soldat que anava amb ell dient-li: "¿Qué botas te van bien de estos cinco?" I mirant-se les meves botes, que eren noves, contestà: "Éstas". L'oficial es va tornar a dirigir a mi: "Quítate las botas y cambiaselas: tú no las vas a necesitar en el campo de concentración, y esperad aquí que ya pasarán los de recuperación".

Era la primera vegada que nosaltres sentíem les paraules "campo de concentración". Efectivament, van passar els de recuperació, i aquella nit la vam passar al ras. Lo bo del cas és que nosaltres encara teníem totes les armes i la munició, i tot i que semblava increïble, és la veritat.

A l'endemà, caminàvem per la carretera direcció a Tarragona, quan vaig veure un sergent que anava en bicicleta. Era un noi de Malgrat, en Pla. El vaig cridar pel seu nom, però en un principi ell no em va reconèixer, fins que dient-li el meu cognom ell va lligar caps. Ens van donar sopar, i per fi es quedaren les armes. En Pla era paleta i estava en una companyia de zapadors. Vam passar la nit en una torre requisada, i al matí següent ens vam unir a una columna de presoners que es dirigia cap a Tarragona, on arribarem al cap d'un dia més. Els meus peus estaven completament llagats, gràcies a l'alferes...

Intentar explicar el que és un camp de concentració improvisat és molt difícil. Em remeto al que heu vist en el cinema. Imagineu cinc mil homes ficats al mateix lloc, sense espai per a tots. Una sola aixeta d'aigua, en la que si feia cua de nit i de dia. Per menjar, 200 grams de pa i dues sardines de llauna al dia. Passàvem una gana terrible, teníem 18 anys...

Per a fer les necessitats, havien obert un clot allargat igual que quan fan els fonaments d'una casa, i hi havien atravesat taulons. Podeu imaginar el panorama, amb tots els culs a l'aire i una pudor francament desagradable. A més, amb aquella dieta, la majoria sagnaven amb les deposicions.

Tots els de Malgrat que ens vàrem trobar en aquell camp, vàrem escriure a casa posant el nom de tots els altres, doncs no teníem massa confiança en el servei de correus. Els noms eren: Homar, Badia, Torrent, Riera i Forroll. En Torrent i jo tinguérem dificultats per obtenir els avals corresponents, ja que es tractava d'un document firmat per persones de reconeguda militància de dretes, i se sabia que els nostres pares, en les últimes eleccions, havien votat a partits d'esquerrers, i per tant, a nosaltres dos ens van negar la concessió dels citats avals. Els nostres pares i mares varen passar un calvari explicant que comptàvem amb només 16 anys quan la guerra va començar, i finalment em van firmar els ditxosos avals, que s'havien d'entregar en mà en el mateix camp. I en aquell moment, l'únic que podia dur els papers en mà era el meu pare, i arreglant-ho amb trens militars va arribar a Tarragona.

Feia tres mesos que no ens vèiem, però semblava molt més. Vaig ser cridat, i darrera la reixa vaig veure el meu pare, amb els avals a la mà. Ens posàrem a parlar: jo volia saber coses de casa, i ell de mi, i l'animal que estava de guàrdia em va posar la punta del fusell al cap i va dir "Como no habléis en cristiano disparo". Ja no ens vam dir res més. Tan sols ens vam dir adéu amb el cap.

A finals de Febrer de 1939 sortírem d'aquell infern de gana, pols i pudor i misèria, amb permisos especials de 15 dies per anar a saludar les nostres famílies. I d'aquesta manera arribàrem a casa, on a mi m'hi esperava una trista sorpresa. L'últim bombardeig de l'aviació franquista havia destrossat la casa dels meus pares.

A casa, la vida diürna es feia als baixos, i els dormitoris estaven situats al pis superior. Després del bombardeig, només van quedar habitables els baixos, força malmesos. El meu pare,

la meva mare i la meva germana, de 16 anys acabats de fer el 22 de Febrer, dormien a la cuina, en matalassos foradats per la metralla i amb el cap sota els fogons.

Jo disposava tan sols de 15 dies per fer alguna cosa: la primera va ser tapar un forat a la teulada de la part del darrera del pis per a habilitar una habitació. Les de davant ja s'arreglarien més endavant. La segona, col·locar vidres a balconers i finestres, doncs no en quedava cap de sencer. Això em va obligar a buscar vidres fora de Malgrat, ja que no n'hi havia ni un en tot el poble. El meu pare s'hi havia adormit... i li passaren al davant.

Finalment, un amic de Lloret em va proporcionar els vidres necessaris, que vaig anar a recollir en un carro. Un cop col·locats els nous vidres i tapat el forat de la teulada, s'havia esgotat el permís, i per tant, arribava l'hora d'incorporar-me a un nou exèrcit.

En qualitat de soldat ras, i amb els estigmes de "rojo, polaco, perro catalán y ateo", i això fou una càrrega força feixuga que vàrem haver de suportar prou de temps, vaig fer cap al meu nou destí: Logronyo.

Capítol IV

La incorporació a l'exèrcit nacional

Vàrem arribar a Logronyo després de dos dies de viatge en un tren de càrrega. Plovia i als vagons posava en lletres ben clares "Vagones con techo malo". Molls, morts de gana i malalts, fèiem una pena que espantàvem, tant bon punt arribàrem al quarter formàrem companyies.

Mentre tant, a Malgrat, el meu pare era obligat a firmar una declaració davant una junta militar, que deia que les destrosses de casa les havien fet els rojos en la seva retirada, i per tant, es comprometia a no demanar indemnitzacions de cap mena, donant l'assumpte per tancat. Evidentment, mai vàrem cobrar ni un duro.

El dia següent a la nostra arribada a Logronyo, va començar la instrucció. Als dos dies, potser per ser una mica alt i estar a les primeres files, o per marcar el pas una mica millor em van fer caporal habilitat. I així passàrem tres setmanes fins que sortírem en camions direcció a Pamplona, on formàrem un Batalló de Zapadors.

Al cap de tres dies de ser al nou quarter, i per denúncia d'un Caporal anomenat Díaz, de Valladolid, ens van manar formar al pati, i s'acostà un Comandant (els que porten una estrella de vuit puntes al puny de la màniga, que els soldats anomenàvem "ou ferrat"). Es dirigí a la meva companyia dient: "Todos los rojos que lleven galones de cabo que den un paso al frente". Els quatre caporals provisionals que hi havia, vam fer un pas endavant, i el citat comandant s'acostà amb tota la mala llet del món i ens va arrencar els galons personalment, acompanyant l'acció amb el comentari "malditos rojos, no nos faltava más que esto". I amb aquesta perspectiva tan poc encoratjadora començàrem el nostre llarg calvari a Zona Nacional.

Capítol V

De caporal a Turuta

Amb aquell comandant era impossible obtenir cap destí que et pogués suposar una millora en el servei. De neteja de vaters, fregar els dormitoris, guàrdies de 24 hores, imaginàries, pelar patates al servei de cuina... és a dir: tot el que es reserva al soldat ras. Per fi un dia, un trompeta de Montblanc (Tarragona) que estava a la banda, em va dir que hi faltava un corneta. Ell de jovenet havia estudiat música, o sigui que la trompeta ja la tocava ... total: que jo, amb tota la cara em vaig presentar al Brigada, que passà per alt el meu atreviment i em va donar un mes per tornar-me a presentar i fer una prova que seria la definitiva. A l'endemà, formats al pati,

van cridar el meu nom i m'ordenaren que entregués el fusell a l'oficina i em presentés al Brigada de la Banda, on m'havien destinat. De moment l'única cosa que havia aconseguit era desfer-me del fusell numerat que tenia al meu nom. Dubto que algú pugui imaginar la quantitat d'hores que vaig dedicar a seguir les instruccions del meu amic Martí de Montblanc, dia i nit, fins que els llavis em van rebentar de tant tocar la trompeta. Finalment, i no va ser cosa fàcil, el Brigada em va acceptar, no pel que vaig tocar, sinó més aviat per la voluntat i entrega que hi vaig posar. Es van acabar les guàrdies i neteges: el meu destí era el de corneta de la Banda: com deien per allí, un "Turuta".

La milícia és una cosa ben curiosa. Després dels anys d'experiència, vaig arribar a la conclusió que si t'has de fiar d'un militar, fes-ho d'un de carrera, que no et donarà cap confiança, però no et trairà. En canvi, un chusquero, serà aparentment el teu amic, però no hi dipositis massa confiança en aquesta amistat...

Podria allargar-me moltíssim en aquests records, i fer-me més pesat que una vaca en braços, però només m'agradaria deixar constància que en total foren 7 anys de militar. Que ja havíem estat llicenciats i que un mes després ens tornaren a mobilitzar. Ens van prendre 7 anys de la nostra vida sense cap tipus de recompensa. Jo hi vaig entrar que tot just m'afaitava i en vaig sortir amb alguns cabells blancs. Em vaig incorporar el 28 d'abril de 1938 i em vaig llicenciar el 25 d'agost de 1944.

Capítol VI

El retorn a casa i l'ofici de contrabandista

He arribat a casa llicenciat al 24 anys, sense ofici ni benefici com deien els vells. Calia plantejar-se doncs la vida futura. Com si no, la mare va posar el seu savi consell: "Noi, tens 24 anys, aviat hauràs de pensar en casar-te". Jo em sentia en aquells moments més perdut que un conill en un camp de futbol.

I llavors succeí quelcom interessant: em van proposar dedicar-me al contraban de tabac. En una nit podia guanyar més diners que treballant una setmana sencera a la terra, i fou així com ens vàrem convertir en contrabandistes, i parlo en plural, perquè a casa ens hi dedicàvem el pare i jo.

El procediment utilitzat era força senzill: el tabac arribava a la costa en unes llanxes ràpides procedents de la passada guerra, que carregaven el tabac a Tànger. La cita la concertaven pescadors professionals, en llocs preestablerts, guiant-se per fars i altres signes de mariners. Nosaltres esperàvem a la platja, amb una o dues barques. Des de terra, a partir d'una hora acordada prèviament, fèiem tres senyals lluminosos cada cinc minuts. La llanxa s'acostava llavors tan com li era possible a la platja. Llavors sortia una primera barca, on anava un enviat especial amb els diners per fer el pagament.. Un cop realitzat aquest, es començava a fer el trasllat del tabac des de la llanxa cap a la platja. La nostra feina, a la platja, consistia a portar el tabac des de les barques a un carro. Cada paquet de tabac pesava entre 25 i 30 Kg. Un cop carregat el carro, es portava el tabac a una masia aïllada que utilitzàvem de magatzem. Vàrem fer feines (així era com en deien) a diferents llocs de la costa: Calella, Malgrat, Santa Susanna, Tossa, Lloret... en fi, per tots els pobles del voltant, sempre aprofitant els dies sense Lluna, doncs la fosca era important per no ser descoberts.

Per una d'aquestes "feines", un tragner cobrava 400 ptes., que en l'època era el que cobrava un peó de fàbrica en una setmana. No cal dir que suposava una gran ajuda econòmica.

També hi havien els trasllats del tabac d'un lloc a l'altre. Per exemple, es feien molts viatges des de Vidreres a Tordera, sempre de nit i travessant el bosc. Una de les coses que vaig poder comprovar en aquestes travessies nocturnes és l'olfacte que tenen els gossos, que des de cases de pagès a 1 Km de distància es posaven a bordar. Em pregunto què feien mentrestant els carra-

biners, no sé si em va importar mai, però recordo una feina a Lloret en què la parella de la Guardia Civil van parar un carro: el carreter havia obert una de les caixes i s'havia apropiat de quatre cartrons de "Lucky", i els portava amagats dins el marralet. Els hi varen trobar, i per culpa seva aquella nit la Guardia Civil va incautar 400 caixes de tabac que havíem descarregat aquella nit.

Aquest "negoci" va durar 4 anys més. Recordo una anècdota que va passar a la platja de Malgrat: una nit es va girar un vent molt fort, i va fer bolcar una de les barques, que venia carregada de sacs de cafè. Algunes de les saques es van estripar, i a l'endemà, a la vorera de l'aigua, la gent del poble recollia grans de cafè, que després de torrar-los amb una pala al foc, van fer possible degustar un cafè de primera qualitat.

Mentre tant, a casa continuàvem treballant la terra, i venia un amic anomenat Pere, que feia de carter rural, a ajudar-nos a les tardes en les feines del camp. Era el principi del turisme, i aquest noi, em va dir que volia estudiar una mica de francès per poder atendre les moltes demandes que li feien en aquest idioma els turistes. Hem de tenir en compte que, excepte a Caldetes, on començaren a anar-hi alemanys, a la resta de la costa els primers que hi van venir van ser els francesos.

Doncs bé, com deia, aquest noi volia estudiar francès, i em va proposar que li fes companyia, així que ens vàrem posar a estudiar francès. I remarco aquest fet perquè va tenir molta importància en el meu futur.

Mentre succeïen totes aquestes coses, per davant de casa passava una veïna que es deia Rita, que em feia recordar el consell de la meva mare ("hauràs de pensar en formar família...") i aquella xiqueta, com dirien els meus amics de Tarragona, tenia molt per agradar-me, només faltaria que ella correspongués! Però com que no tenia més manera de saber-ho que posant fil a l'agulla, carregant-me de valor vaig emprendre l'aventura. No entraré en més detalls... només dir que ella ha estat la mare dels nostres tres fills.

(...)

Í n d e x

Presentació	3
Una història recuperada per Josep M. Crosas i Malleu	5
MATINALS	
Entre la violència política i el conflicte social per Jesús Maymí	9
República i guerra civil a Malgrat. Algunes conclusions per Sònia Garangou Tarrés	13
I després del 31 de gener de 1939, què? Taula rodona amb Lluís Coll Perxachs, Francesca Fàbregas Campañó, Salvador Forroll Soler, Joan Garriga Colomer, Carme Garriga Domènech i Sònia Garangou Tarrés com a moderadora	19
MEMÒRIES I ESCRITS	
Elies Paradedà Comas	41
Lluís Tomàs Romo	57
Ferran García González	63
Ramón León Requena	67
Salvador Forroll Soler	71